

Vallankäyttöä vai asiantuntijatyötä?

Valtiovarainministeriön talouspoliittisten suositusten
kriittistä tarkastelua

Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Joonas Kumpulainen
Pro gradu –tutkielma
Sosiologia
Huhtikuu 2019

Tiivistelmä

Tutkielmassa tarkastellaan valtiovarainministeriön Poliitiikan lähtökohdat 2015-2019 virkamiespuheenvuoroa. Puheenvuorossa valtiovarainministeriö esittää taloudellisen tilannearvion ja talouspoliittiset suositukset vaalikaudelle 2015-2019. Valtiovarainministeriö julkaisi virkamiespuheenvuoron juuri edennen eduskuntavaaleja 2015. Raportin keskeinen sanoma on, että taloudellinen tilanne on vaikea, työttömyysaste on korkealla tasolla ja julkisessa taloudessa vallitsee mittava kestävyysvaje. Valtiovarainministeriön vahvasta asiantuntija- asemasta johtuen virkamiespuheenvuoro kehysti vuoden 2015 eduskuntavaaleja edeltäneitä vaalitenttejä.

Raportti on taloustieteellinen asiantuntijatyö, jossa politiikkavaihtoehtoja ja niiden perusteluja on arvioitu taloustieteen teorialla ja siihen pohjautuvalla Suomen kansantaloutta kuvaavalla simulatiomalli Koomalla. Valtiovarainministeriö korostaa, että virkamiespuheenvuoro on neutraali asiantuntijatyö, jossa esitetty tilannekuva voidaan hyväksyä talouspolitiikan kehikseksi riippumatta ideologisista tai poliittisista katsontakannoista.

Tutkielmassani tarkastelen kriittisesti lupausta taloustieteellisen asiantuntijuuden neutraaliudesta. Tutkin täyttääkö taloustieteellinen asiantuntijuus omia kriteereitään, joiden mukaan se on neutraalia taloudellisten syy- ja seuraussuhteiden mallintamista. Aineistoanalyysissäni osoitan, että valtiovarainministeriön taloustieteelliset mallinnukset perustuvat uusklassiseen talousteoriaan, jonka asema taloustieteen kentällä on hegemoninen. Uusklassisen taloustieteen perusolettamat on kanonisoitu taloustieteen keskeisiin oppikirjoihin ja haastavat suuntaukset ovat marginaalisessa asemassa.

Tutkielma tarkastelee taloustieteellisen tutkimuksen ja kirjallisuuden valossa uusklassisen talousteorian keskeisten olettamien empiiristä ja teoreettista relevanssia. Tarkastellusta tutkimuskirjallisuudesta käy ilmi, että uusklassisen taloustieteen oppeihin liittyy merkittäviä tieteellisiä kiistakysymyksiä. Tutkielma osoittaa, että uusklassinen talousteoria rajaa talouspoliittisten mahdollisuuksien kenttää olettamalla, jotka eivät ole neutraaleja taloutta koskevia syy- ja seuraussuhteita. Tutkielman valossa uusklassiseen talousteoriaan nojaavan taloustieteellisen asiantuntijuuden neutraliteetti näyttää ongelmallisena ja asiantuntijuuden poliittiset implikaatiot tulevat näkyviksi.

Tutkielma peilaa havaintoja suhteessa Antonio Gramscin hegemonian käsitteeseen ja poliittisen taloustieteen kirjallisuuteen. Hegemonian käsitteen perusteella asiantuntijuus voidaan ymmärtää käytännöksi, jolla tuotetaan suostumusta yhteiskunnalliseen vallankäyttöön. Poliittisen taloustieteen kirjallisuus kontekstoi talouspolitiikan osaksi yhteiskunnan tulonjaollisia ja poliittisia kysymyksiä sekä sen mahdollisuudet ja reunaehdot osaksi kapitalistisen talouden hallintaa, joka edellyttää jatkuvan talouskasvun ja pääomien kannattavuuden ylläpitämistä.

Asiasanat: asiantuntija, asiantuntijavalta, DSGE-malli, taloustiede, uusklassinen taloustiede, valtiovarainministeriö, virkamiespuheenvuoro, poliittinen taloustiede, immanentti kritiikki

Sisällysluettelo

Tiivistelmä	1
1. Johdanto.....	3
2. Tutkimuskysymys, aineisto ja analyysimenetelmä	7
2.1. Tutkimuskysymys	7
2.2. Aineiston esittely.....	9
2.3. Metodologiset valinnat ja analyysi.....	11
3. Taloustieteellinen asiantuntijuus.....	13
4. Tutkimusteoria	15
4.1 Antonio Gramsci - asiantuntijuus vallankäytön tapana.....	15
4.2. Poliittinen taloustiede.....	17
4.3. Kapitalistinen tuotantotapa ja valtio	20
4.4. Keynesiläinen hyvinvointivaltio	25
4.5. Uusliberalismi ja schumpeteriläinen kilpailukykyvaltio.....	27
4.6 Uusliberalismi ja kilpailukykyvaltio Suomessa	29
4.7. Uusliberalismin yhteiskunnalliset seuraukset.....	30
4.8. Yhteenveto poliittisen talouden teoriasta	31
5. Talousteoria	32
5.1 Uusklassinen mikrotalousteoria – DSGE-mallien perusta.....	33
5.2 Makrotalousteoria ja Keynes	37
5.3 Keynesiläisyyden loppu ja paluu uusklassiseen taloustieteeseen	41
5.4. Uusi uusklassinen synteesi.....	44
6. Aineiston analyysi	46
6.1 Suhdannepolitiikka ja lainattavien varojen teoria	47
6.2. Rationaaliset odotukset ja ricardolainen ekvivalenssi.....	52
6.3. Lyhyt ja pitkä aikaväli talousteoriassa.....	54
6.4. Työllisyyspolitiikka ja sosiaaliturva	57
6.5. Kestävyydevaje ja verotuksen dynaamiset vaikutukset.....	59
7. Tutkimustulokset	63
7.1 Aineiston analyysin tulokset	63
7.2. Poliittiset seuraukset.....	66
7.3. Lopuksi	70
Lähteet	72

1. Johdanto

Valtiovarainministeriön virkamiesjohto julkaisi juuri ennen eduskuntavaaleja 2015 virkamiespuheenvuoron, jossa se esitti arvionsa Suomen talouden keskeisistä haasteista ja tarvittavista politiikkatoimista tulevalle vaalikaudelle 2015-2019. Raportin keskeinen sanoma on, että Suomen taloudellinen tilanne on vaikea, kasvuedellytykset heikot, työttömyysaste on korkealla tasolla ja julkisessa taloudessa vallitsee kestävyysvaje, jonka korjaaminen edellyttää mittavia sopeutuksia julkisen sektorin menoihin (VM 2015, 7). Raportissa esitetään valtiovarainministeriön näkemys tarvittavasta talouspolitiikasta matalasuhdanteen, kestävyysvajeen ja työttömyyden taltuttamiseksi (mts. 3-7).

Valtiovarainministeriön virkamiespuheenvuoro on taloustieteilijöiden laatima asiantuntijatyö. Eri-laisten politiikkavaihtoehtojen vaikutuksia on arvioitu ja analysoitu taloustieteen näkökulmasta, käytännössä tämä ilmenee raportissa esitetyistä taloustieteellisten mallinnusten tuloksista ja eksplisiittisistä tai implisiittisistä viittauksista taloustieteen teoriaan. Eräs erityinen raportin laadinnassa hyödynnetty taloustieteellinen työkalu on talousennustemalli Kooma. Kooma on DSGE-malli eli dynaaminen stokastinen yleisen tasapainon malli (dynamic stochastic general equilibrium). DSGE-ennustemallit edustavat taloustieteen viimeisintä kehitysaskelta (Tervala 2010, 271). DSGE-mallit pyrkivät mallintamaan kansantalouden kokonaisuuden yksilöitä ja yrityksiä kuvaavista ruohonjuuritason lähtökohdista. Valtiovarainministeriö on hyödyntänyt Kooma-mallilla tehtyjä mallinnuksia etenkin arvioidessaan talouden taantumien korjaamiseksi suunnattuja poliittisia toimia. (Tervala 2010; Mankiw 2012, 439; Valtiovarainministeriö 2015, 38.)

Virkamiespuheenvuoron analyysien lisäksi valtiovarainministeriö laatii muun muassa Suomen kokonaistaloudelliset ennusteet, jotka ohjaavat valtion budjetointia. Kokonaistaloudellisten ennusteiden perusteella määritellään muun muassa tarve julkisen sektorin menojen sopeutuksille (Valtiovarainministeriö 2015, 14.) Valtiovarainministeriön omalla esittelyvideolla korostetaan, että ministeriön virkamiesten talouden mallintaminen tarjoaa luotettavaa ja objektiivista tietoa poliittisten päätöksentekijöiden tueksi (Valtiovarainministeriö 2017).

Valtiovarainministeriön demokraattisesti valituille päättäjille kohdistamat vaatimukset herättivät kritiikkiä tuoreeltaan puheenvuoron julkaisun jälkeen. Poliitikantutkijat Erkki Railo ja Sini Ruohonen

(2016, 85-87) toteavat vuoden 2015 eduskuntavaalitutkimuksessa, että virkamiespuheenvuoron tultua julki vaalitenttien keskiöön nousi kysymys siitä, kuinka puolueet ovat valmiita vastaamaan valtiovarainministeriön esittämiin haasteisiin. Puolueiden talouspoliittisia ohjelmia arvioitiin vertaamalla niitä virkamiespuheenvuorossa esitettyyn talouspolitiikan kehukseen. Ministeriön linjasta poikenneilta poliitikoilta tivattiin mediassa, miksi heidän talouspolitiikkansa poikkeaa valtiovarainministeriön suosituksista (mts. 79-84). Helsingin yliopiston politiikan ja talouden tutkimuksen laitoksen johtaja, professori Juri Mykkänen (2016) toteaa laajan haastatteluaineistonsa perusteella, että virkamiespuheenvuoron taustalla on ministeriön tietoinen pyrkimys lisätä omaa vaikutusvaltaansa hallituksen työskentelyyn. Mykkänen (2016, 239) pitää raporttia vaikuttamisoperaationa, jolla valtiovarainministeriö pystyi kehystämään keskustelun valtiontalouden tilasta omien näkemyksiensä mukaiseksi. Helsingin yliopiston maailmanpolitiikan professori Heikki Patomäki arvosteli blogissaan raporttia ja niin ikään väitti sen olevan valtiovarainministeriön tasolta tehty poliittinen vaikuttamisyritys (Patomäki 2015).

Valtiovarainministeriö itse korostaa esittämänsä tilannearvion ja politiikkasuositusten neutraaliutta ja epäpoliittisuutta. Puheenvuodossa painotetaan, että vaalikaudella 2015-2019 aloittavan hallituksen tulisi hyväksyä valtiovarainministeriön tilannearvio ja talouspoliittiset suositukset talouspolitiikan lähtökohdaksi riippumatta poliittisista ja ideologisista katsontakannoista (VM 2015, 31). Valtiovarainministeriön katsontakannasta taloustieteellinen asiantuntijuus muodostaa objektiivisen ja arvovapaan lähtökohdan talouspolitiikan muotoiluun. Valtiovarainministeriön puoltama ajatus arvovapaudesta ilmentää laajempaa ilmiötä, jossa taloustieteilijät korostavat itse mielellään tieteenalansa epäpoliittisuutta. Professori taloustieteen professori Hannu Vartiainen puolusti kantaansa taloustieteen epäpoliittisuudesta Helsingin Sanomissa:

”Arvostelijat uskovat taloustieteen olevan jokin poliittinen hanke tai vaikuttamisyritys. Taloustieteilijät vastustavat tätä käsitystä voimakkaasti, koska taloustiede on ennen kaikkea menetelmä, joka pyrkii olemaan mahdollisimman vapaa poliittista pyrkimyksistä. [...] ” (HS 2018)

Taloustieteilijä Otto Toivanen kommentoi samansuuntaisesti ja esitti, että taloustieteelle keskeistä on tieteen klassinen pyrkimys ymmärtää syy- ja seuraussuhteita:

”Erialaisten syy-seuraussuhteiden tutkimisella ja ymmärtämisellä on keskeinen asema taloustieteessä ja sen selvittämisessä, miten maailma toimii” (HS 2018)

Ajatus taloustieteen epäpoliittisuudesta on herättänyt kritiikkiä. Kriitikkojen mukaan taloustiede ei voi olla tutkimuskohteensa ulkopuolinen tarkastelija, sillä sen oletusten puitteissa myös muovataan ja rakennetaan yhteiskuntia - maailman selittämisen lisäksi taloustiede osallistuu maailman rakentamiseen (Sorsa & Eskelinen 2018). Kyse on yhteiskuntatieteelle ominaisesta kehämäisyydestä tieteen ja tutkimuskohteen välillä. Yhteiskuntatieteen käsitteet valuvat osaksi sosiaalisen maailman käsitteistöä ja organisoivat yhteiskunnallisia käytäntöjä (Jokinen & Saaristo 2005, 23-24.) Toinen keskeinen kritiikki liittyy taloustiedettä hallitsevaan uusklassiseen talousteoriaan. Uusklassisen talousteorian keskeinen oletus on, että markkinatalous on lähtökohtaisesti optimaalinen järjestelmä (ks. esim. Shaikh 2016). Uusklassinen teoria kuvaa talouden toimijoita, yrityksiä ja kuluttajia rationaalisina ja omia etujaan maksimoivina (Black 1997, 318). Hintamekanismi koordinoi talouden toimijoita siten, että aggregaattitasolla markkinat ovat aina tasapainossa ja tuottavat optimaalisen yhteiskunnallisen lopputuloksen (Black 1997, 318; Tuomala 2009, 44-47).

Uusklassinen taloustiede dominoi taloustieteen valtavirtaa. Yliopisto-opetus perustuu pääasiassa uusklassiseen talousteoriaan, eivätkä useimmat akateemiset jurnaalit edes hyväksy muita kuin valtavirran talousteoriaan perustuvia artikkeleja (Ahokas & Holappa 2014, 214). Taloustieteen erityinen piirre yhteiskuntatieteenä onkin metodologinen ja teoreettinen yksipuolisuus. Yhteiskuntatieteissä yleisemmin hallitseva lähestymistapa on metodologinen pluralismi, jonka mukaan havaintoaineistoa voi lähestyä useilla eri teoreettisilla ja metodologisilla lähestymistavoilla (Jonker-Hoffrén & Eskelinen 2017, 1-2.) Taloustieteen valtavirran metodologista yksipuolisuutta ylläpidetään käytännöllä, joissa akateemisten jurnaalien toimituskunnat toimivat portinvartijoina ja ylläpitävät metodologista ykseyttä taloustieteen sisällä (Ahokas & Holappa 2014, 214; Fourcade et al. 2015).

Uusklassisen teoria dominoi taloustieteen valtavirtaa ja yliopisto-opetusta, mutta taloustieteen sisällä vaikuttaa myös uusklassiseen teoriaan kriittisemmin suhtautuvia taloustieteilijöitä, joita yleensä kutsutaan heterodoksisen taloustieteen edustajiksi (ks. Shaikh 2016, 4). Heterodoksisen taloustieteen edustajien mukaan uusklassisen taloustieteen perusparadigmat ovat kiistanalaisia (ks. Shaikh 2016; Ahokas ja Holappa 2014). Kriitikoiden mukaan uusklassisten oppien hallitseva asema tieteen kentällä ei perustu konventionaalisten tieteenihanteiden mukaisiin kriteereihin, kuten

tieteellisen kiistan ratkeamiseen. Sen sijaan uusklassisen taloustieteen valta-asemaa selittää tieteen kannalta ulkoiset kamppailut ja tietoinen pyrkimys vaalia tietyn teorian dominoivaa asemaa tieteenalan kentällä. (Jonker-Hoffrén & Eskelinen 2017, 1-2.)

Lyhyesti sanottuna tämä tutkimus tarkastelee kriittisesti uusklassista talousteoriaa ja siihen perustuvaa taloustieteellistä asiantuntijuutta valtiovarainministeriön virkamiespuheenvuorossa. Tutkimuksen tarkoituksena arvioida taloustieteellistä asiantuntijuutta sen omilla kriteereillä, joiden mukaan taloustieteellinen asiantuntijuus on neutraali ja epäpoliittinen pyrkimys ymmärtää talouden syy- ja seuraussuhteita. Tutkin virkamiespuheenvuoron aineistoesimerkeillä uusklassisen talousteorian ja virkamiespuheenvuorossa esitettyjen poliittisten suositusten välistä yhteyttä ja osoitan, kuinka uusklassinen talousteoria toimii relevantit syy- ja seuraussuhteet selittävänä teoriana. Tutkimalla laajasti taloustieteellistä kirjallisuutta kartoitan millaisia epävarmuuksia ja tieteellisiä kiistakysymyksiä uusklassiseen talousteorian oppeihin liittyy ja millaisia seurauksia uusklassinen teoria tuottaa talouspolitiikalle. Tutkimusaineisto koostuu valtiovarainministeriön virkamiesraportista ja taloustieteellisestä kirjallisuudesta.

Tutkimuksen teorettinen viitekehys on poliittisen taloustieteen tutkimusperinteeseen kuuluva kirjallisuus. Viittaan Bob Jessopin (2002) sekä Claus Offen (1984) teorioihin kapitalistisesta valtiosta, David Harveyn (2007) teoriaan uusliberalismista, Anwar Shaikhin (2016) talousteoriaan ja Karl Marxin Pääomaan (1976). Mainittujen teosten valossa kapitalismia voidaan hallita erilaisilla talouspoliittisilla malleilla ja toimintatavoilla ja erilaiset talouspoliittiset kompromissit ovat mahdollisia. Talouspolitiikka toimii kuitenkin kapitalismin rakenteellisten välttämättömyyksien puitteissa. Kirjallisuuteni kontekstoi uusklassisen talousteorian osaksi taloutta ja taloustiedettä koskevien poliittisten ja tieteellisten kamppailujen jatkumoa. 1800-luvulla keskeinen taloustieteellinen ja poliittinen debatti käytiin poliittisen taloustieteen ja marginalismin välillä, joista jälkimmäinen sisältää uusklassisen teorian ydinajatuksia.

Toisen maailmansodan jälkeinen keskeinen taloustieteen debatti on käyty keynesiläisen ja uusklassisen teorian välillä. Keynesiläinen talouspolitiikka hallitsi taloustieteen teoriaa ja soveltamista Toisen maailmansodan jälkeisestä ajasta 1980-luvulle asti, jolloin uusklassinen teoria nousi hallitsevaksi talousteoriaksi ja käytännöksi (Shaikh 2016, 563). Murros tapahtui uusliberalismina kutsutun yhteiskunnallisen muutosprosessin yhteydessä. Talousantropologi David Harvey (2007, 20) on todennut, että uusklassinen talousteoria on keskeinen osa uusliberalismin opillista runkoa. Uusliberalismi on yhteiskunnallinen ideologia, jonka peruselementtejä ovat vaatimukset julkisten menojen

leikkaamisesta ja talouden sääntelyn purkamisesta sekä oletus, jonka mukaan inhimillinen hyvinvointi toteutuu parhaiten vahvan yksityisen omistusoikeuden, vapaan kaupan ja vapaan markkinatalouden määrittämässä institutionaalisessa viitekehyksessä (Saastamoinen 1998, 14; Harvey 2007, 7). Uusliberalistisessa ajattelussa yksityiset markkinat edustavat hyvää ja kaikki kollektiiviset ratkaisut pahaa (Patomäki 2007, 55).

Poliittisen taloustieteen kirjallisuuden lisäksi kehystän tutkimustuloksiani suhteessa Antonio Gramscin käsitykseen hegemoniasta. Gramscin hegemoniakäsitteen mukaan yhteiskunnallinen vallankäyttö edellyttää yhteiskunnallisten käytäntöjen legitimaatiota, jota tuotetaan muun muassa älyllisen johtajuuden avulla. Gramscilaisesta näkökulmasta yhteiskuntatiede näyttäytyy konventionaalisten tieteellisten kamppailujen lisäksi yhteiskunnallisten kamppailujen kenttänä, jossa käydään jatkuvaa kilpailua hallitsevista ja yleisesti hyväksytyistä argumenteista. (ks. Lahtinen 1996.)

Tutkimukseni on poikkitieteellinen ja se operoi rinnakkain sosiologian, taloustieteen ja poliittisen taloustieteen käsitteistöllä. Tutkimus asettuu osin kriittisen sosiologian kentälle, koska se problematisoi asiantuntijuuden yhteiskunnallisena vallankäyttönä. Tutkimuksen taloustieteellinen anti on siinä, että se sisältää kattavan kirjallisuuskatsauksen taloustieteen teoriaan ja sen kiistakysymyksiin. Tutkimuksen voi luontevimmin sijoittaa poliittisen talouden tutkimuksen poikkitieteelliselle kentälle, jonka lähtökohdaksi on tutkia taloutta poliittisena toimintana, joka on yhteydessä yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin kysymyksiin. Tutkimusaiheeni on aiemmin sivuttu Aleksin Karpisen (2019) pro gradu -tutkielmassa, joka käsitteli DSGE-malliä Koomaa, sen taustaoletuksia ja ristiriitoja Foucaultlaisella genealogisella analyysillä.

2. Tutkimuskysymys, aineisto ja analyysimenetelmä

2.1. Tutkimuskysymys

Tutkimuksessa tarkastelen valtiovarainministeriön virkamiesjohdon laatiman Talouspolitiikan lähtökohdat 2015-2019 raportin taloudellista tilannearviota ja valtiovarainministeriön talouspoliittisia suosituksia. Valtiovarainministeriön mukaan virkamiespuheenvuoron tilannekuva ja toimintaehdotukset ovat poliittisesti neutraaleja asiantuntija-arvioita, jotka voivat muodostaa yhteisesti hyväksytyt lähtökohdat ideologisesta katsontakannasta riippumatta:

” Vastaavalla tavalla on hyväksyttävä, että keskusteluun tulevan talouspolitiikan suunnasta vaikuttavat poliittiset ja ideologiset ajatussuunnat ja intohimotkin – taktisia näkökulmia unohtamatta. Tämä raportti perustuu kuitenkin uskoon, että Suomi on palautettavissa kasvun uralle ilman että kaikesta ollaan täsmälleen samaa mieltä. Riittää, että tilannekuvasta ja talouspolitiikan peruslinjoista vallitsisi riittävä yhteinen näkemys. Raportti pyrkii tarjoamaan pohjaa tällaisen näkemyksen muodostamiseksi. ” (Valtiovarainministeriö 2015, 31.)

Valtiovarainministeriön Talouspolitiikan lähtökohdat 2015-2019 virkamiespuheenvuoro perustuu taloustieteelliseen asiantuntijatietoon ja siinä esitettyjä argumentteja on perusteltu DSGE-malli Koomalla tehdyillä simulaatiolla, joilla on tarkoitus arvioida erilaisten talouspoliittisten vaihtoehtojen vaikutuksia ja seurauksia. Valtiovarainministeriön talouspoliittiset suositukset perustuvat uusklassiseen talousteoriaan, jonka perusolettamat käydään kattavasti läpi osana tutkimuksen teoriaosuutta. Tutkimuksessani kyseenalaistan valtiovarainministeriön lupauksen Talouspolitiikan lähtökohdat 2015-2019 raportin epäpoliittisuudesta ja arvioin kriittisesti sen taustaoletuksia sekä ideologisia ja poliittisia seurauksia. Pyrin kritisoimaan taloustieteellistä asiantuntemusta sen omilla kriteereillä. Määrittelen analyysimenetelmäni tarkemmin luvussa 2.3.

Tutkimusta ja analyysiä ohjaavia tutkimuskysymyksiä ovat:

Ensiksi tutkin valtiovarainministeriön virkamiespuheenvuorossa esitettyjä talouspoliittisia suosituksia ja niiden yhteyttä uusklassiseen talousteoriaan.

Toiseksi tutkin ovatko uusklassiseen talousteoriaan nojaavat perustelut tieteenkriteerien valossa kiistattomia tieteellisiä tosiasioita?

Kolmanneksi tutkin millaisia talouspoliittisia vaihtoehtoja uusklassinen talousteoria ja valtiovarainministeriö tukevat ja millaisia talouspoliittisia vaihtoehtoja ne sulkevat ulkopuolelle. Lopuksi arvioin talouspoliittisten vaihtoehtojen yhteiskunnallisia seurauksia.

Vastaan tutkimuskysymyksen ensimmäiseen osaan tutkimalla virkamiesraportissa esitettyjä poliittisia suosituksia ja niiden perusteluja. Osoitan esitettyjen politiikkasuositusten yhteyden uusklassiseen teoriaan peilaamalla aineistoesimerkkejä taloustieteen kirjallisuuteen. Toisen osaan vastaan tutkimalla taloustieteellistä kirjallisuutta ja tutkimusartikkeleja. Kirjallisuusesimerkeillä osoitan millaisia kiistakysymyksiä ja ongelmia virkamiespuheenvuoron taustalla vaikuttaviin taloustieteellisiin oppeihin liittyy. Tieteellisten kiistojen ja ongelmien esiintuominen on pyrkimys kyseenalaistaa

ajatus, jonka mukaan uusklassisen tieteen hallitseva asema perustuu sen ylivertauuteen tieteellisillä kriteereillä. Tutkimuskysymyksen kolmanteen osaan vastaan analysoimalla miten uusklassinen talusteoria ja sen oletamat asettuvat tukemaan tiettyjä poliittisia toimenpiteitä ja sulkevat ulos muita poliittisia vaihtoehtoja haitallisina tai tehottomina. Arvioin yhteiskunnallisia seurauksia ensisijaisesti aiemman empiirisen tutkimuksen puitteissa. Kolmanteen osaan liittyy myös valtiovarainministeriön oman toimijuuden aspekti – pyrin analyysissäni huomiomaan, mitä politiikkavaihtoehtoja valtiovarainministeriö jättää itse kokonaan arvioinnin ulkopuolelle.

Peilaan tutkimuksessa tehtyjä havaintoja suhteessa poliittiseen taloustieteen kirjallisuuteen, jota esittelen kattavammin luvuissa 4.2.-4.7. Kirjallisuuteni auttaa hahmottamaan kapitalistisen talouspolitiikan mahdollisuuksia, reunaehtoja ja poliittisia seurauksia. Tutkimuskirjallisuuden puitteissa talouspolitiikka ei ole arvovapaata, mutta talouden rakenteelliset reunaehdot rajaavat talouspolitiikan mahdollisuuksien kenttää. Kontekstoin taloustieteellisestä asiantuntijuudesta tekemiäni havaintoja Antonio Gramscin ajatukseen asiantuntijuudesta poliittisten kamppailujen kenttänä, ideologian tuottamisena ja yhteiskunnallisten käytäntöjen legitimaationa.

2.2. Aineiston esittely

Tutkielmani aineisto koostuu Talouspolitiikan lähtökohdat 2015-2019 valtiovarainministeriön virkamiespuheenvuorosta ja uusklassista talusteoriaa käsittelevistä tieteellisistä julkaisuista kirjallisuudesta. Talusteorian osalta keskityn artikkeleihin ja kirjallisuuteen, joissa käsitellään nykyisin vallitsevaa talusteoriaa: DSGE-malleja, uuskeynesiläistä makrotalusteoriaa ja uusklassista mikrotalusteoriaa. Perustan esitykseni uusklassisesta mikrotalusteoriasta taloustieteen peruskursseilta käytettyihin oppikirjoihin, kuten Matti Tuomalan oppikirjaan Julkistalous (2009), Matti Pohjolan (2015) Taloustieteen oppikirjaan ja Paul Krugmanin Robin Wellsin (2015) kirjaan Economics. DSGE-malleja ja makrotalusteoriaa käsittelevän kirjallisuuden osalta käytän aineistona Taloustieteellisessä aikakauslehdessä ja Talous ja yhteiskunta -lehdessä DSGE-malleista ja makrotalusteoriasta julkaistuja artikkeleja (Tervala 2010; Lehto 2011; Kiema 2016). Hyödynnän myös Gregory Mankiwin (2012) makrotaloustieteen perusoppikirjaa Macroeconomics. Keynesiläistä taloustiedettä käsitellessä viitataan John Maynard Keynesin (1932) pääteokseen Työllisyys, Korko ja Raha sekä suomalaisen jälkeynesiläisen koulukunnan edustajien Lauri Holapan ja Jussi Ahokkaan (2014) kirjaan Rahatalous haltuun. Keskeisenä mikro- ja makrotaloustieteen aineistona hyödynnän myös Anwar Shaikhin

(2016) teoksessa *Capitalism, Competition, Conflict, Crises* tarjottua mittavaa esitystä valtavirran taloustieteen keskeisistä opinkappaleista ja niiden historiasta.

Empiirisenä aineistonani on valtiovarainministeriön virkamiespuheenvuoro Talouspolitiikan lähtökohdat 2015-2019. Virkamiespuheenvuorossa määritellään talouspolitiikan keskeisimmät haasteet ja valtiovarainministeriön tärkeimmäksi katsomat politiikkatoimenpiteet vaalikaudelle 2015-2019 (Valtiovarainministeriö 2015, 1). Aineisto ei ole suuri tekstikokonaisuus, mutta sen yhteiskunnallinen merkittävyys on huomattava. Johdannossa osoitin, että raportti muodosti vaaleja edeltävän talouspoliittisen keskustelun kiintopisteen ja sen sanoma on osoitettu suoraan hallitukselle. Raportissa taloustiede näyttäytyy keskeisenä tapana perustella erilaisia poliittisia toimenpiteitä – näin raportti muodostaa aineiston, jonka avulla voidaan tutkia taloustieteen ja poliittisen vallankäytön välisiä yhteyksiä.

Raportin pohjavireen muodostaa pessimistinen katsaus vallitsevaan kansantalouden tilaan:

”Finanssikriisin jäljiltä työttömyys on kestävämmällä tasolla ja julkisessa taloudessa vallitsee rakenteellinen epätasapaino. Kansantalouden kokonaistuotannon taso on nyt lähes viidenneksen matalampi kuin taso, jolle sen arvioitiin nousevan ennen finanssikriisiä laadituissa arvioissa. Verotulot ovat jääneet odotetusta samassa suhteessa, jos ei oteta huomioon veroasteen parin prosenttiyksikön nousua. Kun julkiset menot ovat kasvaneet suunnilleen odotetusti, on valtiontalouteen ja kuntatalouteen syntynyt suuri, pysyväisluontoinen alijäämä.” (Valtiovarainministeriö 2015, 7)

Valtiovarainministeriö katsoo, että Suomen kansantalouden keskeiset haasteet ovat heikko talouskasvu, työttömyys ja julkisen talouden kestävyysvaje. Raportti perustaa talouspolitiikan pessimistiin talousnäkymiin ja toisaalta vahvaan ja itseisarvoiseen pyrkimykseen julkisen talouden tasapainottamiseksi. Raportti arvion mukaan julkisen talouden tasapainottaminen edellyttää kuuden miljardin sopeutustoimia vuoteen 2019 mennessä. Ministeriön arvion mukaan kuuden miljardin sopeutuksilla ja oletetulla talouskehityksellä julkistalous olisi tasapainossa vuonna 2019. (Valtiovarainministeriö 2015, 7).

Raportti keskittyy talouspolitiikan lisäksi hallintopolitiikkaan ja rahoitusmarkkinoihin (mts. 1). Tämä tutkimus keskittyy sisältöön, joka koskee talouskasvun, työttömyyden ja julkisen talouden kestävyysvajeen korjaamiseksi esitettyjä poliittisia toimia ja niiden perusteluja. Raportissa talouspolitiikan vaikutusten analyyseissä on hyödynnetty DSGE-malli Koomaa, jolla saatuja tuloksia on käytetty raportissa politiikkasuositusten perusteluina. Kooma-mallin mallinnustuloksia on esitelty neljässä

tietolaatikossa. Raportissa Kooman mallinnuksia on hyödynnetty pääasiassa suhdannepoliittisten suositusten analysoinnissa.

Tietolaatikat:

1. Tietolaatikko: Talouskriisistä ulos – mitä simulaatiomalli neuvoo?
2. Tietolaatikko: Supistetaanko alijäämää menoleikkauksin tai veronkiristyksin – mitä sanovat simulaatiomallit?
3. Tietolaatikko: Toipuuko talous elvyttämällä vai joustavammalla palkanmuodostuksella – mitä kertoo simulaatiomalli?
4. Tietolaatikko: Lisääkö kilpailu talouskasvua – mitä sanoo simulaatiomalli?

(Valtiovarainministeriö 2015, 38, 50, 84, 96)

2.3. Metodologiset valinnat ja analyysi

Tutkimuksessani tutkimusaineiston analyysi kulkee käsi kädessä teoreettisen tutkimustyön kanssa. Tutkimukseni ei noudata mitään perinteistä aineiston analyysimenetelmää, joten avaan tässä analyysini vaiheet. Virkamiespuheenvuoron eli varsinaisen empiirisen aineiston osalta olen eritellyt aineistosta valtiovarainministeriön keskeiset politiikkasuositukset ja niiden perustelut matalasuhdanteen, työllisyyden ja julkisen talouden kestävyysvajeen turvaamiseksi.

Toiseksi tutkin aineistosta esiin nousevien politiikkasuositusten ja niiden puolesta esitettyjen argumenttien yhteyttä uusklassiseen talousteoriaan ja esitän politiikkasuositusten perusteena toimivat uusklassiset opit. Osa uusklassisista opeista nimetään valtiovarainministeriön analyyseissä eksplisiittisesti ja osa ovat pääteltävissä. Tutkimalla taloustieteellistä tutkimuskirjallisuutta pyrin analysoidaan ovatko talousteoreettiset opit ja niissä oletetut syy- ja seuraussuhteet kiistattomia tieteellisiä tosiasioita ja millaisia poliittisia seurauksia niillä on.

Pyrin tutkimaan uusklassista talousteoriaa ja siihen perustuvaa taloustieteellistä asiantuntijuutta sen omilla kriteereillä. Tällaista kritiikkiä voidaan kutsua immanentiksi kritiikiksi¹. Immanentti kritiikki pyrkii kritisoidaan kohdettaan sen omilla normatiivisilla standardeilla (ks. Tienaho 2015, 74). Valtiovarainministeriö lupaa, että talouden mallintaminen on objektiivista ja harhatonta, ja että

¹ Immanentista kritiikistä tutkimusmenetelmänä (ks. Wrenn 2016)

virkamiesraportti on ideologiasta riippumaton neutraali tilannekuva taloudesta (Valtiovarainministeriö 2015, 31; Valtiovarainministeriö 2017). Uusklassisen taloustieteen omat kriteerit on määritelty keskeisissä tieteenalan oppikirjoissa.

Taloustieteen perusoppikirjojen mukaan taloustiede:

- a) Koostuu malleista, jotka on rakennettu imitoimaan todellisuutta.
- b) Mallien avulla tutkitaan muuttujien välisiä yhteyksiä. Klassinen esimerkki on, miten tuotteen kysyntä reagoi hinnan muutoksiin.
- c) Mallien on tarkoitus olla yhteensopivia havaintojen kanssa – jos esimerkiksi mallissa tuotteen hinnan nousu vähentää tuotteen kysyntää tämän tulee olla linjassa empiiristen havaintojen kanssa.

(Krugman & Wells 2015, 25; Mankiw 2012, 8, xiv.)

Taloustieteellisen asiantuntijuuden immanentti kritiikki pyrkii näin ollen arvioimaan onko taloudellinen asiantuntijuus epäpoliittista ja objektiivista taloudellisten ilmiöiden mallintamista. Taloustieteellisten mallien kritiikki keskittyy arvioimaan, kuinka hyvin malli pystyy sisällyttämään itseensä todellisen markkinatalouden ilmiöt, ja kuinka empiirisesti uskottavia tuloksia talouden syy-seuraussuhteista se tuottaa. Tämän tutkimuksen puitteissa ei luonnollisesti ole tarkoitus rakentaa tilastoanalyysiä kunkin mallin empiirisen uskottavuuden testaamiseksi, joten pyrin arvioimaan mallien empiiristä relevanssia aiemmin tehtyjen tutkimusten ja empiiristen tulosten valossa. Konstruoin oman kriittisen argumenttini jo tehdystä tieteellisestä kirjallisuudesta ja tutkimuksista.

Tutkimuskysymykseeni ei voi mielekkäästi vastata vain sosiologian tieteenalan piiriin kuuluvalla kirjallisuudella. Talousteorian kritisointi sen omilla kriteereillä edellyttää, että operoin taloustieteellisillä käsitteillä. Analyysia pohjustetaan laajalla katsauksella taloustieteen peruskäsitteistöön. Esittelen tässä tutkimuksessa taloustieteen historiaa, vallitsevan talousteorian keskeiset opinkappaleet ja niiden kritiikin. Taloustieteellisen asiantuntijuuden ja valtiovarainministeriön merkittävä rooli yhteiskunnassa on jo osoitettu aiemmissa tutkimuksissa (ks. Luku 3; Railo & Ruohonen 2016, 85-87; Mykkänen 2016). Tutkielmani tavoitteena onkin tutkia asiantuntijavaltaa ikään kuin sisältäpäin. Täyttääkö valtiovarainministeriön asiantuntijuus omia kriteereitään vai onko se pseudoasiantuntijuutta – poliittista vallankäyttöä asiantuntijuuden nimissä? Tämän tutkimusasetelman valintaa motivoi se, että tieteen ja asiantuntijuuden valta voi olla legitiimiä, eikä asiantuntijuus sinänsä

ole välttämättä ongelmallista. Katson, että on jopa toivottavaa, että lääketieteellisillä asiantuntijoilla on valtaa esimerkiksi sellaisissa kysymyksissä, jotka koskevat rokotteiden vaikutuksia.

Tutkielma osallistuu tieteenfilosofian piirissä käytyihin keskusteluihin tieteen ja asiantuntijuuden arvovapaudesta, joka on erityisen polttava kysymys ihmistieteiden piirissä. Keskustelun yksi ääripää on näkemys yhteiskuntatieteestä eettisten ja yhteiskunnallisten kysymysten ulkopuolella olevana arvovapaana ja intressittömänä toimintana. Toisessa ääripäässä on kanta, jonka mukaan tiede ja sen tulokset ovat läpeensä arvojen värittämiä. Tämä tutkielma asettuu ääripäiden välimaastoon ja kyseenalaistaa ajatuksen taloustieteestä intressittömänä ja epäpoliittisena tieteenä, mutta ei oleta, että yhteiskuntatiede olisi palautettavissa vain arvovalintoihin. Tutkimus asettuu positioon, jota voi kutsua kriittiseksi realismiksi. Kriittinen realismi on kanta, joka korostaa inhimilliseen tietoon kuuluu aina epävarmuuden aspekti ja tieteen opit ovat erehtyväisiä ja voivat kriittisemmässä tarkastelussa osoittautua virheelliseksi. Kriittisen realismi ei kuitenkaan edellytä relativismia ja sen puitteissa voidaan esimerkiksi hyväksyä, että toiset teoriat ovat enemmän ja toiset vähemmän tosia. (ks. Raatikainen 2004, 72, 138.)

3. Taloustieteellinen asiantuntijuus

Viime aikaisissa keskusteluissa on esitetty, että taloustieteilijöillä ja taloustieteellä on hegemoninen rooli yhteiskunnallisessa keskustelussa ja taloustieteilijät hallitsevat yhteiskunnallisen asiantuntijuuden tilaa. Taloustiede on syrjäyttänyt sosiologian keskeisenä yhteiskuntaa selittävänä tieteenalana (Jonker-Hoffrén 2017, 91; Pyyhtinen & Koskinen 2017, 107.) Artikkelissaan taloustiede episteemisenä yhteisönä Teppo Eskelinen ja Paul Jonker-Hoffrén käsittelevät taloustiedettä episteemisenä yhteisönä eli *”osittain suljettuna asiantuntijoiden joukkona, jolla on laajempia yhteiskunnallisia pyrkimyksiä.”* (Eskelinen & Jonker-Hoffrén 2017, 91). Episteemisen yhteisön ylläpito ei rajaudu vain tieteelliseen toimintaan vaan kamppailuja asiantuntijuudesta käydään yhteisön ylläpitämiseksi myös julkisen keskustelun areenoilla kuten sosiaalisessa mediassa (mts. 96-97).

Tarkemmin määriteltynä episteemisellä yhteisöllä tarkoitetaan asiantuntijoiden keskinäistä verkostoa, jolla on yleisesti tunnistettu asiantuntijuus omalla kentällään, ja jotka tuottavat hyväksytyä tietoa omalla kentällään. (Haas 1992, 3.) Peter Haas (1992) on esittänyt, että episteemiselle yhteisölle on olennaista, että yhteisön jäsenet jakavat samat käsitykset metodologiasta, tiedon arvioinnista ja maailmassa vaikuttavista kausaalisuhteista. Episteemisen yhteisön pyrkimykset ei rajoitu

vaan taloustieteen kentälle vaan yhteisö jakaa laajempaa yhteiskuntaa koskevia politiikkapyrkimyksiä.

Jonker-Hóffren ja Eskelinen esittävät, että episteemisen yhteisön kriteerit sovellettuna uusklassiseen taloustieteeseen tarkoittavat, että taloustieteilijät jakavat uskon alan metodologisiin ydinajatuksiin, joita ovat metodologinen individualismi, usko markkinoiden hakeutumisesta tasapainoihin ja markkinoiden optimaalisuus normatiivisena ideana. Taloustieteilijöiden tarjoamat politiikkasuositukset nojaavat näihin ydinajatuksiin. (Eskelinen & Jonker-Hoffrén 2017, 95.) Taloustieteen asemaa yhteiskuntatieteiden kentällä tutkineet Fourcaden, Ollion ja Algan (2015) ovat todenneet, että uusklassinen taloustiede on eristäytynyt selvästi muiden yhteiskuntatieteiden kentästä. He tunnistavat neljä erityispiirrettä, jotka liittyvät taloustieteen asemaan. Erityispiirteitä ovat sulkeutuneisuus, hierarkkisuus, viittaamattomuus muihin yhteiskuntatieteisiin ja läheiset kontaktit liike-elämään (mts. 13-23.)

Empiirisessä Twitter-keskustelua koskevassa analyysissään Eskelinen ja Jonker-Hoffrén havaitsivat, että taloustiede ja taloudesta tietäminen ovat kenttä, jossa käydään intensiivistä kamppailua asiantuntijuudesta. Taloustieteissä korostuu voimakkaasti asiantuntijuuden ja metodologisen perustan yhteisöllinen puolustaminen, sekä talouden kannalta relevanttia asiantuntijuutta koskevat tiukat rajavedot. (mts. 104.) Edellä esitetyt taloustiedettä koskevat tutkimukset ja keskustelut korostavat taloustieteen erityistä asemaa muita yhteiskuntatieteenä suljetumpana tieteenalana, joka pyrkii monopolisoimaan taloustieteellisen asiantuntijuuden itselleen.

Taloustieteellinen asiantuntijuus perustuu pääosin uusklassisen talousteorian soveltamiseen. Taloustieteen kenttä ei kuitenkaan ole yksiaäninen, vaikka uusklassisen taloustieteen haastajat ovat marginaalisessa asemassa. David Colander (2014, 6-8) kuvailee taloustieteen historiaa käsittelevässä kirjassaan, että taloustieteen historia on ollut metodologisten kamppailujen historiaa. Taloustieteilijä Anwar Shaikh on kommentoinut, että standardi uusklassisen teoria ei ole teoria todellisesta markkinataloudesta vaan idealisaatio, joka otetaan analyysin lähtökohdaksi. Teorian kanssa ristiriitaisia havaintoja käsitellään reaali maailman ”epätäydellisyyksinä”. Shaikh toteaa, että mallinnustapa on nurinkurinen, sillä todellisuuden ilmiöitä joudutaan käsittelemään poikkeuksina ideaalista. (Shaikh 2016, 114, 79.) Taloustieteen kriitikonakin tunnettu maailmanpolitiikan professori Heikki Patomäki kommentoi samaa ilmiötä kärkevästi ja piti tätä analogisena sille, että perusoppikirjoissa opetettaisiin, että maailma on litteä, mutta toisaalla korjattaisiin, että se on sittenkin pyöreä (Patomäki 2018).

Jälkikeynesiläistä taloustiedettä Suomessa edustava Lauri Holappa on kommentoinut, että useissa taloustieteen valtavirtaa edustavissa tutkimusartikkeleissa on kyllä todettu, että jotkin uusklassisen teorian opit ovat auttamatta enemmän tai vähemmän virheellisiä. Esimerkkinä Holappa käyttää Richard Thalerin Nobel-palkittua² tutkimusta, jonka mukaan uusklassisen teorian perusolettamat ihmisen käyttäytymisestä ovat vääriä ja liioittelevat ihmisten rationaalisuutta. Ongelma Holapan mukaan onkin siinä, että taloustieteen tosiasiallinen kehitys on olematonta – tunnetusti ongelmalliset opit ovat edelleen uusklassisen teorian, taloustieteilijöiden argumenttien ja politiikkasuositte- lujen keskiössä. (Holappa 2017.)

4. Tutkimusteoria

4.1 Antonio Gramsci - asiantuntijuus vallankäytön tapana

Yhteiskunnallista suostumusta ja legitimaatiota tarkasteleva gramscilainen tutkimusperinne koros- taa, että tieteellisillä opinkappaleilla voidaan tuottaa suostumusta yhteiskunnallisten projektien ja toimintatapojen legitimoimiseksi. Antonio Gramsci kuuluu ideologian tutkimuksen klassikkokirjalli- suuteen. Arkisessa merkityksessä ideologia käsitetään yleensä johdonmukaiseksi poliittiseksi oppi- rakennelmaksi, tässä yhteydessä voimme eritellä ideologian esimerkiksi vasemmistolaiseksi tai oi- keistolaiseksi ideologiaksi (Pietilä 1991, 53). Gramscin ajattelu kuuluu ideologiantutkimuksen tra- ditioon, jossa ideologia mielletään kielellisiksi käytännöiksi, jotka rakentavat ihmisten tietoisuutta ympäröivästä todellisuudesta (Freeden 2003, 19-20). Ideologian voi näin käsittää vallitseviksi to- dellisuutta käsitteellistäviksi ajattelutavoiksi ja merkitysrakennelmiksi, jotka ovat toimijoiden jaka- mia. Nykyään tällainen käsitys jaetaan, ideologiateorian lisäksi, esimerkiksi konstruktionistisessa kieliteoriassa ja sen pohjalle rakentuvassa diskurssianalyttisessä tutkimusperinteessä (ks. Burr 1995 1-5 & Jokinen et al. 1992, 10). Ideologiassa on tällöin ikään kuin kyse siitä *”minkä väristen la- sien läpi maailmaa katsoo”*. Ideologia ei kuitenkaan jää vain tietoisuuden tasolle. Toimijoiden jaka- mat ajattelutavat ja asenteet ilmenevät myös materiaalisen toiminnan tasolla, ajatukset siirtyvät teoiksi (Althusser 1976, 124-125). Käsitteellinen jäsenitys ympäröivästä maailmasta toimii inhimil- listä toimintaa ohjaavina merkityksinä – esimerkiksi usko jumalaan saa ihmiset menemään kirk- koon ja polvistumaan alttarille (mts. 124-125). Jokinen et al. kuvaavat ilmiötä, jossa ajattelutavat

² Oikeammin kyse on Ruotsin keskuspankin taloustieteen palkinnosta Alfred Nobelin muistoksi.

johtavat toimintaan, sillä että inhimillinen toiminta kiinnittyy merkityssysteemeihin (Jokinen et al. 1992, 17).

Gramsci kuvasi hegemonian käsitteellään, kuinka ihmisten väliset suhteet ja hierarkiat pysyvät kasassa pakkovallan sijaan suostumuksen avulla. Gramscia tutkineet Juha Koivisto ja Timo Uusitupa (1989, 7) määrittelevät hegemonian seuraavalla tavalla:

”Hegemoninen luokka onnistuu sitomaan muiden luokkien ja ryhmien edut omiin etuihinsa luodessaan kansalliskansanomaista kollektiivista tahtoa. Tavoitteena on kulttuurissosiaalinen yhtenäisyys, jonka kautta suuri joukko hajallaan olevia tahtoja erilaisine päämäärinen sulautuu yhdeksi päämääräksi perustanaan yhtenäinen käsitys maailmasta.” (Koivisto & Uusitupa 1989, 72)

Gramscin mukaan suostumusta tuotetaan hallitsevan eliitin intellektuaalisen ja moraalisen johtajuuden avulla. Valtaa pitävän blokin menestykselle on keskeistä hallita ja ylläpitää yhteiskunnassa yleisesti hyväksyttyä maailmankuvaa, joka koostuu muun muassa ideologiasta, uskonnosta ja älyllisistä argumenteista. (Gill 1989, 476; Lahtinen 1996, 72.) Gramscin mukaan hegemoniasta käydäänkin jatkuvaa kamppailua erilaisilla asiantuntijuuteen liittyvillä kentillä (Lahtinen 1996, 195). Hegemoniaa hallitseva ryhmän täytyy ottaa huomioon erilaiset intressit ja poliittiset toiveet, jotta yhteiskunta voisi pysyä kasassa. Hegemonialle on ominaista saada massat hyväksymään tietty poliittinen ideologia yleisenä etuna riippumatta siitä, kenen tai minkä ihmisryhmän etua hegemonia ylipäätään palvelee (Freeden 2003, 21; Koivisto & Uusitalo 1989, 70.).

Gramscin hegemoniassa keskeinen osa on hegemonian intellektuaalinen ulottuvuus. Älyllinen ja moraalinen johtajuus rakentuu konsensuksen kautta – hallitut suostutellaan hyväksymään tietty ideologia. (Gramsci 1971, 169-70.) Gramscin ajattelussa massat eivät ole tietoisia ideologiasta samoin kuin ideologiaa rakentavat ja organisoivat intellektuellit (Freeden 2003, 20; Koivisto & Uusitupa 1989, 68). Gramscin ajattelussa intellektuaaliset kamppailut ovat keskeisiä poliittisen kamppailun kenttiä (Lahtinen 1996, 195). Taloustiedettä koskevia tieteellisiä kiistoja voidaan ymmärtää gramscilaisesta näkökulmasta kamppailuna asiantuntijuudesta, jossa uusklassisen talousteorian asema on hegemoninen ja sen haastajat ovat marginaalisessa asemassa. Hegemonian haastavia ajattelutapoja voidaan kutsua vastahegemonisiksi³ projekteiksi. Vastahegemoniset projektit

³ Käsitettä vastahegemonia on käytetty uusgramscilaisessa tutkimuksessa. Gramsci itse ei käyttänyt käsitettä vastahegemonia. (ks. Boggs 1984; Nicola Pratt 2004)

pyrkivät haastamaan ja kritisoimaan vallitsevia hegemonisia ajattelutapoja ja luomaan kritiikin avulla poliittista muutosta (Pratt 2004, 319).

Gramscin hegemoniateorian kanssa yhtäläisyyksiä omaava Laurent Thévenot'n ja Luc Boltanskin kehittämä oikeuttamisteoria painottaa, että yhteiskunnalliset käytännöt oikeutetaan vetoamalla erilaisiin oikeuttamisregiimeihin, jotka perustuvat yhteiskuntafilosofian klassisiin ideoihin (ks. Kauppinen 2015, 315). Thévenot ja Eve Chiapello esittävät teoksessaan Kapitalismin uusi henki (alkup. *Le nouvel esprit du capitalisme*), että kapitalistisessa taloudessa esiintyvät ristiriidat edellyttävät, että kapitalismia on oikeutettava erilaisilla diskursiivisilla käytännöillä, joiden on myös kyettävä vastaamaan niitä vastaan esitettyyn kritiikkiin (ks. Kauppinen 2015, 329-331).

Gramscilaisesta näkökulmasta voidaan ymmärtää asiantuntijuus vallankäytön ja ideologian tuottamisen tapana – tällöin asiantuntijuus ei palaudu vain kompetenssiin ymmärtää erilaisia ilmiöitä vaan asiantuntijuus on merkittävää yhteiskunnallista vallankäyttöä. Gramscilainen käsitys tuottaa asiantuntijuudesta hyvin erilaisen kuvan suhteessa luvussa 2.3. esitettyyn määritelmään. Asiantuntijuutta tuskin voi mielekkäästi palauttaa kumpaankaan edellä esitettyyn näkemykseen. Asiantuntijuuden analyttiseksi jäsentämiseksi voidaan rakentaa kaksi ideaalityyppiä asiantuntijuudesta. Ideaalityyppi tarkoittaa sisäisesti ristiriidatonta käsitettä, joka korostaa yksipuolisesti yhtä näkökoh-
taa (Heiskala 2002, 50). Todellisen yhteiskunnan ilmiöt eivät yleensä asetu yhden ideaalityypin kehykseen. Tutkija voikin käyttää ideaalityyppejä kompleksisten ja toisiinsa limittyvien todellisuuden ilmiöiden hahmottamisessa ja tarkastella niiden avulla, miten tehdyt havainnot asettuvat suhteessa ideaalityyppeihin (mts. 50). Ideaalityypit toimivatkin ikään kuin yhteiskuntaa koskevien havaintojen mittatikkuna. Ensimmäinen ideaalityyppi on määritelmä taloustieteellisestä asiantuntijuudesta syy- ja seuraussuhteita tutkivana neutraalina toimintana. Toinen ideaalityyppi on tässä luvussa määritelty käsitys asiantuntijuudesta yhteiskunnallisen vallankäytön tapana, jolla rakennetaan ideologiaa ja suostumusta vallitseviin käytäntöihin. Pysin vertaamaan analyysini tuloksia näihin kahteen mittatikkunaan, tällöin on mahdollista erotella asiantuntijuudesta vallankäytön ja neutraaliuden aspekteja.

4.2. Poliittinen taloustiede

Nykyisen taloustieteen valtavirtaa edustava uusklassinen taloustiede määrittelee itsensä tieteenksi, joka tutkii taloudellisten kulutus- ja tuotantopäätösten mahdollisuuksia niukkuuden maailmassa (ks.

esim. Krugman & Wells 2015, 6-9). Taloustieteen itsemäärittely korostaa, subjektiivisuutta, epäpoliittisuutta ja arvoneutraaliutta. Uusklassisen taloustieteen juuret ovat aatehistoriallisesti merkittävässä 1800-luvun lopun taloustieteellisessä murroksessa, jossa niin kutsutusta marginalistisesta taloustieteestä tuli tieteenalaa hallitseva paradigma (Ronkainen 2013 3-4).

Marginalistinen lähestymistavan uranuurtajia olivat muun muassa Carl Menger, Leon Walras ja Stanley Jevons. He kaikki kehittivät 1800-luvun lopulla, toisistaan tietämättä, teoriaa erilaisten marginaali- eli rajasuureiden ohjaamina toimivista kuluttajista ja yrityksistä (Menger 2004, 12.) Keskeisiä marginalismin perintöä edustavia käsitteitä ovat rajahöyty ja rajakustannukset, joiden puitteissa talouden toimijat tekevät optimaalisia kulutus- ja tuotantopäätöksiä (ks. esim. Krugman & Wells 2015, 282-285). Marginalistien ajattelun pohjalta syntyi uusklassinen taloustiede, joka muodostaa edelleen valtavirran taloustieteen teoreettisen ytimen (Ronkainen 2013, 3-5).

Marginalististen opit syrjäyttivät poliittisen taloustieteen perinteen taloustieteen valtavirrassa. Poliittisen taloustieteen tunnetuimpia teoretikkoja olivat muun muassa Adam Smith, David Ricardo ja Karl Marx. Poliittisen taloustieteen lähestymistavassa talouden analyysi on osa laajempaa ja yhteiskunnallista ja historiallista tarkastelua ja se käsitteli yhteiskunnan luokkarakennetta ja siihen sisältyviä ristiriitoja. Poliittinen taloustiede korostaa tuotantoa ja inhimillistä työtä arvon lähteenä ja taloutta ohjaavana tekijänä. Marginalismi taas keskittyy markkinavaihtoon ja siihen, miten toimijat maksimoivat hyötyjään markkinavaihdossa. Marginalismi ei kiinnitä tuotannon ja työnjaon ristiriitihin huomiota - kaikki taloudelliset toimijat voidaan nähdä markkinavaihdon voittajina. (Ronkainen 2013, 4.)

Kolmas merkittävä historiallinen ajattelusuunta kriittinen poliittinen taloustiede syntyi Karl Marxin kritiikistä poliittista taloustiedettä kohtaan. Karl Marxin elämäntyö kiteytyi kolmeosaisessa kirjasarjassa, joka on otsikoitu Pääoma – poliittisen taloustieteen arvostelua. Marxin keskeinen kritiikki poliittista taloustiedettä kohtaan liittyi elävän työn rooliin. Marx katsoi, että osana kapitalistista tuotantoprosessia toimiva elävä työvoima ei saa tuottamaansa arvoa kokonaan itselleen vaan joutuu luovuttamaan sen osaksi tuotantovälineiden omistajalle (Marx 1974, 145). Marxin teoriassa keskeistä kapitalismin⁴ olemukselle on lisäarvon tuotanto ja se kiinnittää huomiota kapitalismin

⁴ Tutkielmassani esiintyy rinnakkain käsitteet kapitalismi ja markkinatalous. Tutkielman poliittisen talouden kirjallisuuden viitekehityksessä käytetään käsitettä kapitalismi. Valtavirran taloustieteen yhteydessä käytetään käsitettä markkinatalous. Käsitteiden merkitykset ovat limittäiset, mutta ne korostavat eri aspekteja. Kapitalismin käsite korostaa taloutta tuotannon ja yhteiskunnallisten tuotantosuhteiden järjestelmänä. Valtavirran taloustieteen käsite, markkinatalous, korostaa taloutta hintamekanismin ohjaamana hyödykkeiden vaihtokauppana markkinoilla.

pyrkimykseen jatkuvaan lisäarvon tuottamiseen (ks. Kosonen et al. 1979, 68–69.) Kriittisestä suhtautumistavasta huolimatta Marxin teorian peruslähtökohta oli sama kuin poliittisen taloustieteen ajattelijoilla. Marxin mukaan talouden dynamiikka tulisi ymmärtää tuotannon – ei markkinavaihdon lähtökohdista. (Ronkainen 2013, 10-11.) Marx muistetaan poliittisen taloustieteen kriitikkona, vaikka Marxin teoria jakaa poliittisen taloustieteen peruslähtökohdan. Marx voidaankin nähdä poliittisen taloustieteen kriitikkona ja toisaalta sen monipuolisena ja kriittisenä edustajana. (Hänninen 2011.)

Tutkimuksessani hyödynnän Karl Marxin Pääoman ensimmäisessä osassa esitettyä määrittelyä kapitalistisen talouden yleisistä tendensseistä (Marx 1974). Marxin teorian avulla on mahdollista ymmärtää kapitalismi sisäisten systeemisten tendenssien ja reunaehtojen luonnehtimaksi järjestelmäksi. Toiseksi tukeudun Bob Jessopin (2002) ja Claus Offen (1984) teorioihin valtion roolista kapitalismin hallinnassa. Teoriat perustuvat marxilaiseen kapitalismikäsitteeseen ja niissä valtio toimii kapitalistisen talouden toimintaedellytyksien takaajana ja on toisaalta itse riippuvainen kapitalistisen talouden toiminnasta. Bob Jessopin teoksessa *Future of Capitalist State* (2002) kuvataan Toisen maailmansodan jälkeisen ajan kahta keskeistä talouspoliittista mallia, jotka olivat keynesiläinen hyvinvointivaltio ja Schumpeteriläinen kilpailukykyvaltio, jälkimmäinen talouspoliittinen malli nousi hallitsevaksi uusliberalismin myötä. Määrittelen uusliberalismin käsitteen ja sisällön uusliberalismin tutkija David Harveyn (2007) työhön nojaten.

Edellisten lisäksi viittaan Anwar Shaikhin talusteoriaan, joka on systematisoitu mittavassa teoksessa *Capitalism, Competition, Conflict, Crises* (2016). Anwar Shaikh rakentaa teoksessaan uuden talusteoreettisen viitekehyksen, jonka puitteissa kapitalistisen talousjärjestelmän lainalaisuudet ja tendenssit voidaan ymmärtää. Shaikhin teoria on robustilla empiirisellä evidenssillä tuettu teoreettinen synteesi poliittisen taloustieteen klassikoiden kuten David Ricardon ja Karl Marxin ajattelusta. Shaikh ajattelee, että kapitalistisen tuotantojärjestelmän toiminnan keskeisin reunaehto on pääomien kannattavuus, mutta tämän reunaehdon puitteissa voidaan harjoittaa erilaisia talouspoliittisia toimintatapoja, joilla on erilaisia tulonjaollisia ja yhteiskunnallisia implikaatiota (Shaikh 2016, 740-745). Anwar Shaikhia pidetään yhtenä maailman vaikutusvaltaisimmista taloustieteilijöistä ja usklassisen taloustieteen kriitikoista (Szenberg & Ramrattan 2014, 338).

4.3. Kapitalistinen tuotantotapa ja valtio

Tutkimuksen kontekstina on asiantuntijuus, politiikka ja politiikan mahdollisuudet kapitalistisen talouden kontekstissa. Kapitalismi viittaa historiallisesti erityiseen yhteiskunnalliseen tuotantojärjestelmään, jota määrittää seuraavat keskeiset piirteet:

(1) Tavarantuotanto, eli palveluiden ja tavaroiden tuottaminen niiden myymistä varten, ei esimerkiksi välitöntä käyttöä varten. (Marx 1974, 50-56.)

(2) Tuotantovälineet eli pääoma on yksityisessä omistuksessa. Pääomalla tarkoitetaan usein varallisuutta, joka voi olla rahavarallisuuden tai jonkin muun varallisuuden muodossa. Tarkemmin määriteltynä pääoma on kuitenkin varallisuutta, joka pyrkii muuttumaan suuremmaksi määräksi varallisuutta – pääoma on voitonteon väline. Pääoman määritelmä ja kiertokulku voidaan esittää kaavana $R - T - R'$, jossa

R = raha

T = tuotannontekijät eli työvoima, raaka-aineet, koneet ja välineet

' = merkitsee kasvanutta määrää

Pääoman kiertokulun kaavassa on kyse siitä, että rahamuodossa oleva pääoma R muutetaan, tuotannontekijöiden muotoon T, joilla tuotetaan määrä varallisuutta, joka on suurempi alkuperäinen määrä ($R' > R$). (Marx 1974, 141; ks. myös. Shaikh 2016, 206.)

(3) Kasautuminen, joka tarkoittaa, että tavarantuotanto yhteiskunnassa noudattaa edellä esitettyä pääoman kiertokulun yleistä kaavaa ja yleisen kiertokulun tulee säilyä jatkuvana prosessina. Pääoman täytyy realisoida tuotoksensa markkinoilla ja tuottaa voittoa, jotta se pystyy uusintamaan itsensä. Jos pääoman tuotos ei realisoidu rahana pääoma ei pysty ostamaan uusintamisensa kannalta tarpeellisia tuotantotekijöitä – toisin sanoen se surkastuu. Jos pääomien kannattavuus laskee se vähentää investointeja pääomaan ja tuotantoon, tästä voi seurata talousjärjestelmän kriisi. Kasautuminen on kapitalistisen tuotantojärjestelmän systeminen pakko. (Marx 1974, Luku 7, 506-639; ks. myös Shaikh 2016 206.) Shaikh toteaaakin: *”Kapitalismia ajaa eteenpäin voitto. Ilman voittoa yritys kokee shokin ja pääoma surkastuu. Taloustiede ja bisnesjärki ovat tästä täysin samaa mieltä”* (Shaikh 2016, 206).

(4) Palkkatyöinstituutio, jossa työvoima on ostettavissa oleva hyödyke. Työmarkkinoilla työntekijät tarjoavat työvoimaansa käyttöön tuotantovälineiden omistajille palkkaa vastaan vaihtokaupassa, joka on muodollisen vapaa ja tasa-arvoinen. Tuotantovälineiden omistaja saa työvoiman kontrolloitavakseen sovituksi ajaksi (työpäivä) ja samoin se saa haltuunsa työvoiman tuottamat hyödykkeet. Työvoimalle palkka mahdollistaa elämän välttämättömien tarpeiden täyttämisen ja näin myös työntekijän itsensä uusintamiseen työvoimana. Palkka on tuotantovälineiden omistajille tuotantokustannus, kysyntä tuotettaville kulutustuotteille ja työvoiman uusintamisen tapa. (Jessop 2002, 11-13.)

On huomattava, että puhuttaessa työvoimasta ostettavana hyödykkeenä ei kuitenkaan tarkoiteta sitä, että työvoima sinänsä olisi ostettavissa oleva hyödyke. Työvoimaa voidaanakin kutsua fiktiiviseksi hyödykkeeksi. Fiktiivinen hyödyke tarkoittaa sellaista asiaa, jota itsessään ei ole luotu markkinoilla myytäväksi tuotteeksi – esimerkiksi työvoima, tieto, raha ja maa eivät ole sellaisia asioita, jotka olisi tuotettu maailmaan niiden myymistä varten (paitsi esimerkiksi orjataloudessa). Käytännössä valtio vastaakin rahan liikkeellelaskusta, työvoiman uusintamisesta esimerkiksi koulutuksen kautta ja tiedon hyödykkeistämistä pitämällä yllä patenti- ja lisenssijärjestelmiä. (Jessop 2002, 12-13; Jessop 2006, 6.)

Kasautumisesta jatkuvana prosessina seuraa, että talouskasvu⁵ on kapitalistisen järjestelmän normaalitila ja siihen immanentisti kuuluva ominaisuus (Shaikh 2016, 544). Empiirisesti katsottuna koko kapitalismin historia on ollut jatkuvan talouskasvun aikaa (Shaikh 2016, 58). Talouskasvua ajaa eteenpäin voitto – uusiin tuotantolaitoksiin ja teknologioihin investoidaan, jos se on kannattavaa. Voittojen sakatessa pääoman kasautuminen ja talouskasvu pysähtyy – myös tilastollisesti tarkasteltuna voittoasteiden laskua seuraa talouskasvun hidastuminen tai supistuminen. Kannattavuus ja voittoasteet riippuvat esimerkiksi kilpailutilanteesta ja työvoiman osuudesta lopputuotteesta (reaalipalkka) (Shaikh 2016, 321).

Marxilaisessa perinteessä kapitalistinen tuotantotapa käsitetään antagonistiseksi ja keskeinen ristiriita on elävän työn ja pääoman välillä. Kapitalistisessa yhteiskunnassa työntekijä ei koskaan saa tuottamaansa arvoa kokonaan itselleen vaan joutuu luovuttamaan siitä osan pääomalle. Tämä on tavaran tuotantoprosessissa pääomalle luovutettua arvoa - lisäarvoa (Marx 1974, 145). Vahvat

⁵ Talouskasvu tarkoittaa taloudessa tuotetun hyödykemäärän, bruttokansantuotteen, kasvua. Kasautumisen ja talouskasvun suhteesta (ks. Shaikh 2016, 7) tai kattavammin (ks. Shaikh 2016, luku VI)

ammattiliitot parantavat työvoiman neuvotteluasemaa ja osuutta lopputuotteesta. Pääomalle se kuitenkin lisää tuotantokustannuksia ja vähentää kannattavuutta. Tässä mielessä esimerkiksi työvoiman yhteiskunnallinen asema kapitalistisessa kontekstissa on aina ongelmallinen, koska sillä kasautumista heikentävä taipumus. (Shaikh 2016, 245-248.) Kapitalismin sisällä on kuitenkin mahdollista tehdä erilaisia kompromisseja työn ja pääoman välisen tulonjaon välillä, joissa kasautuminen on mahdollista (Shaikh 2016, 745-74).

Keskenään kilpailevat pääomat pyrkivät jatkuvasti kehittämään kustannustehokkaampia tuotantomenetelmiä, jotka vähentävät työvoiman tarvetta tuotannossa – tästä seuraa tendenssinomainen työn tuottavuuden kasvu (lopputuotetta per työtunti) (Shaikh 2016, 259, 60). Työn tuottavuuden kasvu merkitsee, että kapitalismi tarvitsee tuotannon jatkuvaa kasvua, jotta koneellistuminen syrjäyttämä työvoima voidaan työllistää uusilla tuotannonaloilla. Kapitalistisissa talouksissa vallitseekin positiivinen yhteys tuotannon kasvun ja työllisyyden välillä, tämä vankka empiirinen säännönmukaisuus tunnetaan Okunin lakina (Krugman & Wells 2015, 934). Talouskasvun sakatessa työttömyys lisääntyy aina, tästä seuraa, että tuotannon jatkuva kasvu on myös kapitalistisen järjestelmän sosiaalisen kestävyuden edellytys.

Kapitalismille ominaista on keskinäinen riippuvuussuhde valtion kanssa. Kapitalistista valtiota teoretisoinut Clauss Offe (1984, 120-121) määrittelee kapitalistiselle valtiolle neljä keskeistä rakenteellista ominaisuutta:

(1) Valtio ei osallistu merkittävässä määrin taloudelliseen tuotantoon, joten se voi vaikuttaa talouden toimintaan vain epäsuorasti.

(2) Koska valtio ei osallistu tuotantoon sen tulot riippuvat kapitalistisen talouden piiristä saaduista verotuloista, näin ollen valtion rahoitus ei ole sen omassa suorassa kontrollissa. Kasautumisen kriisi on myös valtion rahoituksen kriisi.

(3) Valtion rahoitus ja valta on riippuvaista kasautumisesta, joten valtion täytyy ylläpitää kasautumisen edellytyksiä.

(4) Legitimaatio, jossa valtion tulee esittää pääoman kasautumisen edellytykset kansallisena intressinä edistääkseen pääoman kasautumisen kannalta tarpeellisia olosuhteita (vrt. Gramsci). (Offe 1984, 120-121.)

Kasautumisen kannalta suotuisten olosuhteiden ylläpito edellyttää valtion toimintaa. Valtion on ylläpidettävä koulutusjärjestelmää, terveydenhuoltoa ja yksityisen omistusoikeuden instituutioita. Valtio voi myös torjua kapitalismin dynamiikalle olennaisia jyrkkiä yhteiskunnallisia tuloeroja. (Offe 1984, 153-154.) Valtion rahoitus on riippuvainen kapitalistisen talouden piiristä saaduista verotuloista – tuotannon kriisi vaikuttaa valtioon laskevin verotuloina heikentäen sen mahdollisuuksia oman toimintansa rahoittamiseen. Talouden tuotantopäätökset ja dynamiikka syntyvät yksityisten taloudenpitäjien – pääomien ja kuluttajien välisestä vuorovaikutuksesta. Valtion valta voi vaikuttaa talouteen vain epäsuorasti – talouspoliittisia keinoja tarkastelemme yksityiskohtaisesti tulevaisuuksissa. Offe kutsuu valtion ja kapitalismin ristiriitaista ja keskinäistä riippuvuussuhdetta hyvinvointivaltion paradoksiksi (mts. 153-154). Tutkimuksessani kapitalistisen valtion on analyttinen viitekehys, joka auttaa hahmottamaan valtion ja kapitalismin välistä suhdetta.

Kapitalismi toimii erilaisten instituutioiden, kulttuurin, talouspolitiikan ja miljoonien yksilöiden keskinäisen vuorovaikutuksen puitteissa, mutta tästä riippumatta sen historiallinen tarkastelu osoittaa, että kapitalismi tuottaa toistuvia ja ylihistoriallisia säännönmukaisuuksia (engl. recurrent pattern) . (Shaikh 2016, luku II). Kapitalismin toimintaa ohjaavat tietyt makrotasolla ilmenevät rakenteelliset tekijät, jotka ovat jokseenkin riippumattomia esimerkiksi kulttuurista ⁶. Tutkielmani kannalta tässä luvussa esitetty kapitalismikäsite implikoi, että talouspolitiikka ei ole rajattomien toiminnan mahdollisuuksien kenttä, vaan se toimii kapitalismin rakenteellisten reunaehtojen puitteissa. Talouden reunaehtoja ei voi myöskään palauttaa kielen ja merkitysten tasolla rakennetuiksi käsitteiksi: kestävyysvajetta tai talouskriisiä ei tuoteta (vain) puheen ja tekstin tasolla. Talouden ylihistoriallinen säännönmukaisuus viittaa myös siihen, että talouden toimintalogiikkaa ei voida redusoida talousteorian ja tutkimuskohteen kehälliseen yhteisvaikutukseen, toisin sanoen performatiivisuuden rooli on rajallinen. (talousteorian performatiivisuudesta ks. MacKenzie et al. 2007).

Tutkielmassa käsitelty taloustieteellinen asiantuntijuus asettuu kontekstiin, joka käsittelee relevanttia ymmärrystä kapitalistisen talouden syy- ja seuraussuhteista sekä sen puitteissa mahdollisista poliittisista vaihtoehdoista. Muunlaisia talouspoliittisia tavoitteita ja mahdollisuuksia ovat esimerkiksi talouskasvusta irtautumista ajava degrowth-liike ja talouden demokraattista suunnittelua

⁶ Anwar Shaikh esittää, että kapitalistisen talouden rakenteet tuottavat säännönmukaisuuksia, jotka ilmenevät samantyyppisillä riippumatta historiallisista, alueellisista tai kulttuurisista erityisyyksistä. Kapitalismia muokkaavia rakenteita ovat esimerkiksi kilpailu ja voittoaste. Shaikhille kapitalismin rakenteet eivät ole teräksen lujia reunaehtoja, mutta eivät myöskään ainutkertaisia yhteiskunnallisia tapahtumia (Shaikh 2016, luku 1.)

painottava osallisuustalous⁷. Edellä mainittujen poliittisten liikkeiden tavoitteenasettelut edellyttävät radikaaleja taloudellisia reformeja ja kapitalistisesta tuotannosta irtautumista. Tutkielman sitoumus ei tarkoita, että on oletettava, että rakenteet sinänsä eivät ole muutettavissa. Sosiaalinen todellisuus on kontingenttia ja yhteiskunnallinen todellisuus on seurausta historiallisista tapahtumista - sosiaalinen todellisuus on muokattavissa ja rakennettavissa (Pyyhtinen 2015, 259). Tarkoitus on paremminkin sitoutua ajatukseen, että jotkin yhteiskunnalliset rakenteet voivat olla siinä määrin perustavia, että niiden muokkaaminen ei ole mahdollista lyhyellä aikavälillä. Tällöin politiikan mahdollisuudet annettuna hetkenä riippuvat vallitsevista rakenteista. Marxilaisesti virittäytyneessä politiikan tutkimuksessa poliittisen toiminnan mahdollisuuksien kenttää kuvataan konjunktuurin ja rakenteellisten rajoitteiden käsitteillä. Lyhyesti määriteltynä konjunkturi kuvaa niitä yhteiskunnan osa-alueita, jotka ovat toimijoiden muutettavissa lyhyellä aikavälillä ja rakenteelliset rajoitteet niitä yhteiskunnallisia käytäntöjä, joiden muuttaminen ei ole toimijuuden mahdollisuuksien piirissä lyhyellä aikavälillä (Jessop 1982, 253.) Tämä analyttinen erottelu voidaan tutkielman viitekehyksessä ymmärtää siten, että talouspolitiikka toimii konjunktuurissa, jossa kapitalismin reunaehdot asettavat rakenteelliset rajoitteet. Talouspolitiikalla on mahdollista säätää erilaisia taloudellisia tekijöitä, kuten valtion budjettia tai verotusta, mutta perustavampien yhteiskunnallisten muutosten vaatimus edellyttää radikaalimpaa ja perustavampaa poliittista ja yhteiskunnallista muutosprosessia.

Analysoidessani valtiovarainministeriön talouspoliittisia suosituksia ja ulossuljettuja politiikkavaihtoehtoja pyrin osoittamaan, mitä muita poliittisia vaihtoehtoja olisi perustellusti mahdollista harjoittaa rakenteellisten rajoitteiden puitteissa. Tämä lähestymistapa tekee työstä pragmaattisen ja relevantin nykyhetken poliittisen kontekstin kannalta. Vaikka toimijuuden tila onkin rajallinen talouspoliittiset mallit eroavat toisistaan ja niillä merkittäviä yhteiskunnallisia ja tulonjaollisia seurauksia. Seuraavassa kappaleessa käsitellään läntisten teollisuusmaiden talouspolitiikkaa ja kahta ideaalityyppistä talouspoliittista mallia. Bob Jessopin terminologiassa talouspoliittinen malli kääntyy kasautumisregiimiksi. Keskeistä Toisen maailmansodan jälkeisessä talouspolitiikassa on 1970-1980 lukujen taitteessa tapahtunut paradigmanmuutos kapitalismin hallinnassa, jolloin keynesiläisestä politiikasta siirryttiin uusklassiseen talouspolitiikkaan.

⁷ Degrowth liikkein tavoitteista (ks. Degrowth 2019) ja osallisuustaloudesta (ks. Hahnel 2014)

4.4. Keynesiläinen hyvinvointivaltio

Toisen maailman sodan päättymisestä aina 1970-luvulle asti läntisten teollisuusmaiden politiikka perustui keynesiläisen taloustieteen oppeihin, joissa kysynnänsäätelyllä pyrittiin ylläpitämään täystyöllisyyttä. Poliitikantutkija Bob Jessop (2002, 56) on kuvannut Yhdysvalloissa, Kanadassa sekä Pohjois- ja Länsi-Euroopassa toisen maailmansodan jälkeen vallinnutta yhteiskuntamallia keynesiläiseksi hyvinvointivaltioksi (KHV). KHV oli yhdistelmä kansallisvaltion tasolla harjoitettua keynesiläistä talouspolitiikkaa, fordistista tuotantomallia ja valtion aktiivista talouden sääntelyä. Fordismi viittaa talousmalliin, jonka keskeisiä piirteitä ovat massatuotanto, jatkuva talouden, tuottavuuden sekä palkkojen kasvu. Fordistisessa järjestelmässä palkkaneuvottelut käydään ammattiliittojen ja työnantajien välillä, jossa palkkatason nousu sidotaan hintaindeksiin ja työn tuottavuuden kasvuun. (Jessop 2002, 56.)

KHV:n keynesiläinen elementti oli aktiivinen kysyntää stimuloiva politiikka, jolla pyrittiin täystyöllisyyteen ja tuotantokapasiteetin täyteen käyttöasteeseen jokseenkin suljetuissa kansallisissa talouksissa. KHV:n hyvinvointivaltiollisiksi piirteiksi Jessop mainitsee, valtion vaikutuksen neuvoteltuihin palkkaratkaisuihin ja pyrkimyksen edistää talouskasvun hedelmien tasaista jakautumista. (Jessop 2002, 59.) KHV oli sekatalousmalli, jossa Fordistinen markkinatalous oli hallitseva tuotantotapa, mutta valtio pyrki aktiivisella taloudellisella sääntelyllä pitämään yllä täystyöllisyyttä, tasaista tulonjakoa, matalaa inflaatiota ja kestäväää kauppatasetta. Ajattelutavalle ominaista oli, että valtion rooli nähtiin keskeiseksi, jotta edelliset tavoitteet olisivat saavutettavissa. Jessop korostaa, että KHV:ssa talouspoliittisen toiminnan tavoitteet rajattiin kansalliselle tasolle ja valtioiden välinen kauppa oli huomattavasti rajoitetumpaa verrattuna nykytilaan. (Jessop 2002, 61.)

Bob Jessopin mukaan KHV yhteiskuntamallina ajautui kriisiin 1970-luvun aikana. KHV:n kriisin aiheuttajina oli joukko taloudellisia, poliittisia ja sosiokulttuurisia tekijöitä. Taloudellisista tekijöistä merkittäviä olivat stagflaatio, talouden kansainvälistyminen ja etenkin pääomien voittoasteiden pieneneminen. Poliittisista ja sosiaalisista vaikuttimista keskeisiä olivat vastustus laajenevaa valtiota ja verotusta kohtaan. (Jessop 2002, 81-94.) Yleensä keynesiläisen talouspolitiikan tappiona pidetään 1970-luvun stagflaatiokriisiä, jolloin inflaatio ja työttömyys olivat molemmat korkealla ja pääoman voittoasteet alhaiset. Talouskriisi takasi uusliberalismina tunnetun yhteiskunnallisen projektin ja uusklassisen talouspolitiikan nousulle suotuisat olosuhteet. (Harvey 2007, 22; Shaikh 2016, 83).

Kuvio 1. Keynesiläinen hyvinvointivaltion elementit

Talouspolitiikka	Sosiaalipolitiikka	Toiminnan konteksti	Ensisijaiset keinot markkinoiden epäonnistuuessa
Täystyöllisyys, kysynnänsäätely, infrastruktuurihankkeet, jotka tukevat massatuotantoa ja massakulutusta	Keskitettyt työmarkkinaratkaisut. Sosiaalietuuksien kasvu. Valtio edistää kutosyhteiskunnan yleistymistä	Pääosassa on kansallinen sosiaali- ja talouspolitiikka, jota harjoitetaan paikallis- ja keskushallinnon tasolta.	Markkinat ja valtio muodostavat sekatalouden. Valtiolla keskeinen rooli markkinoiden epäonnistumisen korjaamisessa.
Keynesiläisyys	Hyvinvointivaltio	Kansallinen	Valtio

(Lähde: Jessop 2002, 59)

Kapitalistisen tuotannon näkökulmasta katsottuna KHV kohtasi kriisin, sillä se ei enää pystynyt ylläpitämään pääoman kasautumisen kannalta tarpeellisia olosuhteita – laskevat voittoasteet aiheuttivat tuotannon kriisin. Talouskriisin myötä KHV kohtasi kapitalistisen valtion toiminnan taloudelliset reunaehdot. Bob Jessop (2002, 92) toteaa, että kriisi ei ole koskaan täysin objektiivinen ilmiö, joka väistämättä johtaa tietynlaiseen vastareaktioon. Kriisin syistä, selittävistä tekijöistä ja sopivista kriisitoimista käydään yhteiskunnassa jatkuvaa diskursiivista kamppailua. Erilaiset poliittiset ryhmät haavevat yleistä hyväksyntää omille kriisin tulkinnoilleen ja poliittisille toimintaehdotuksille. Diskursiivisen kamppailun keskiössä on myös kysymys siitä, onko kyseessä ylipäättään kriisi ylipäättään vai ei. Esimerkiksi hyvinvointivaltio on ollut joidenkin tahojen retoriikassa kriisissä koko olemassaolonsa ajan. (Jessop 2002, 93-95.)

Antonio Gramscin ajattelun mukaan vallitsevan yhteiskuntamuodon heikkoudet paljastuvat kriisien aikana, jolloin vastahegemonisilla ajattelutavoilla on mahdollisuus haastaa hallitsevat ajattelutavat (Lahtinen 1996, 195). Kriisin aikana yhteiskuntakriittisten voimien on pyrittävä vakuuttamaan ihmiset siitä, että niillä on kyky ratkaista vallitsevan yhteiskuntamuodon kohtaamat ongelmat (mts., 195). Haastajan on osoitettava, että se pystyy tarjoamaan vallitsevaa intellektuaalista hegemoniaa

parempia selityksiä yhteiskunnassa esiintyviin ongelmiin (mts. 196). Uusliberalismin intellektuaaliset opinkappaleet olivat kehittyneet jo ennen kriisiä ja ne olivat valmiina tarjoamaan ratkaisun 1970-luvulla alkaneeseen talouskriisiin. Uusklassisen taloustieteen keskeinen oppi-isä Milton Friedman olikin tietoinen siitä, että kriisi avaa mahdollisuuden voittaa vallitsevat ajattelutavat: *”Vain kriisi – todellinen tai koettu – tuottaa todellisen muutoksen. Kun kriisi ilmaantuu tehdyt toimet riippuvat vallitsevista ajattelutavoista. Uskon, että on meille (ihmisille) tyypillistä kehittää vaihtoehtoja olemassa oleville toimintatavoille sekä pitää ne elossa ja saatavilla kunnes poliittisesti mahdoton tulee poliittisesti välttämättömäksi.”* (Friedman 1962, luku 14).

4.5. Uusliberalismi ja schumpeteriläinen kilpailukykyvaltio

Vastauksena KHV:n kohtaamiin ongelmiin syntyi uusliberalismina tunnettu yhteiskunnallinen uudistusprojekti. Uusliberalismin opillisessa keskiössä on pyrkimys rajoittaa valtion puuttumista yhteiskunnalliseen elämään ja ennen kaikkea markkinoiden vapaaseen toimintaan. Uusliberalismi asettuu vasten keynesiläistä talousteoriaa ja hyvinvointivaltioajattelua, joissa molemmissa on keskeistä, että valtio voi omalla toiminnallaan parantaa talouden toimintaa, korjata markkinoiden puutteita ja vaikuttaa yhteiskunnan tulonjakoon (Harvey 2007, 16.)

David Harvey tiivistää uusliberalismin perusajatuksen seuraavalla tavalla:

”Uusliberalismi on ensinnäkin poliittisen taloustieteen teoria, jonka mukaan ihmisten hyvinvointia voidaan parhaiten edistää vapauttamalla yksilön yritteliäisyys ja osaaminen sellaisessa institutionaalisessa viitekehyksessä, jota määrittävät vahva yksityinen omistusoikeus, vapaat markkinat ja vapaakauppa. Valtion tehtävänä on luoda ja vaalia tätä institutionaalista viitekehystä. Valtion tulee esimerkiksi taata rahan arvon vakaus ja luotettavuus. Sen tulee myös tuottaa ne sotilaalliset, turvallisuuden ja poliisitoimeen liittyvät ja lainsäädännölliset puitteet, joilla turvataan yksityiset omistusoikeudet, ja varmistaa tarvittaessa voimankäytön avulla markkinoiden toimivuus. Ja jos markkinoita ei ole (esimerkiksi maankäyttöön, vesihuoltoon, koulutukseen, terveydenhuoltoon, sosiaaliturvaan ja ympäristönsuojeluun liittyvillä aloilla), ne pitää luoda tarvittaessa valtion toimin”. (Harvey 2007, 7-8.)

Uusliberalismin intellektuaalisen sisällön katsotaan kehittyneen erityisesti Mont Pelerin Society -nimisessä seurassa, johon kuuluivat muun muassa tunnetut taloustieteilijät Friedrich Hayek ja Milton

Friedmann sekä tieteenfilosofi Karl Popper. Seuran jäsenet uskoivat, että keynesiläisyys ja hyvinvointivaltio edustivat haitallista pyrkimystä yksilöiden itsemääräämisoikeuden rajoittamiseksi. (Harvey 2007, 20.) Uusliberalismin nousu ajoitetaan yleensä 1980-luvun alkuun, jolloin sen käytännön toteuttamista edistivät Margaret Thatcherin ja Ronald Reaganin vaalivoitot (Harvey 2007, 1). Uusliberalismista tuli 1980-luvun aikana globaalia politiikkaa dominoiva ajattelutapa (Harvey 2007, 3). Uusliberalismin keskeinen talouspoliittinen opinkappale on tässä tutkimuksessa käsitelty uusklassinen taloustiede, jonka ytimessä on pääoman, markkinoiden ja kansainvälisen kaupan vapauttaminen valtiollisen sääntelyn kahleista (Saastamoinen 1998, 181).

Bob Jessop kutsuu KHV:n kriisiin vastauksena syntynyttä uusliberaalia kasvu- ja yhteiskuntamallia schumpeteriläiseksi kilpailukykyvaltioksi (SKV). Kilpailukykyvaltio tarkoittaa Jessopille valtiota, joka pyrkii takaamaan kansantalouden kasvun ja kansallisten pääomien kilpailukykyyn maailmanmarkkinoilla. Kilpailukykyvaltio pyrkii ylläpitämään ja rakentamaan sellaisia taloudellis-yhteiskunnallisia olosuhteita, jotka nähdään elintärkeiksi kansainvälisen kilpailukykyyn säilyttämiseksi. Kilpailukyky asettaa aiempaa suuremmassa mittasuhteessa rajat sille millaista politiikkaa on mahdollista harjoittaa. Schumpeteriläisyys taas korostaa teknologista muutoksen ja innovaatioiden merkitystä taloudellisen kasvun lähteenä. Schumpeteriläiselle kilpailukykyvaltiolle keskeistä on korvata julkisvallan keskiöön asettavat KHV:n poliittiset keinot markkinalähtöisillä ratkaisuilla. (Jessop 2002, 93-101.) Uusliberalistisissa reformeissa työmarkkinat on pyritty vapauttamaan ulkoisista institutionaalisista rajoitteista, kuten ammattilitoista. Yhdysvalloissa ja Britanniassa tämä ilmeni Ronald Reaganin ja Margaret Thatcherin järjestelmällisillä hyökkäyksillä ammattiliittoja kohtaan (Shaikh 2016, 60; Harvey 2007, 25, 56-59).

David Harveyn mukaan uusliberaalin valtion perusajatus on muodostaa instituutiot, jotka tukevat vahvaa yksityisomistusta ja taloudellista vapautta. Valtion tärkein taloudellinen tehtävä on mahdollistaa vapaiden markkinoiden toiminta. Valtion aktiivisuus on tärkeää silloin kun se voi edistää markkinoiden periaatteiden leviämistä tai edesauttaa markkinoille välttämättömien instituutioiden luomista, joista tärkein on yksityisomistuksen periaate. Uusliberalismi suhtautuu kielteisesti yhteisomistuksen muotoihin ja tähtää niiden yksityistämiseen. Yhteisomistuksen nähdään johtavan yhteismaan tragediaan – yhteisomistuksessa olevien resurssien holtittomaan kulutukseen. Valtioomisteiset instituutiot nähdään taas byrokraattisina ja tehottomina suhteessa markkinoiden periaatteita noudattaviin instituutioihin. Uusliberaali valtio pyrkii edistämään maiden välistä vapaa-kauppaa ja hävittämään maiden välisiä pääomien, tavaroiden tai työvoiman liikkuvuutta rajoittavia

esteitä. Kansainvälisen kilpailun katsotaan edistävän tehokkuutta ja tuottavuutta sekä madaltavan hintoja. (Harvey 2007, 64-66.) David Harveyn mukaan uusliberaali valtio on teoriassa yksinkertaisesti määriteltävä ajatus, mutta käytännössä uusliberaalit projektit ovat poikenneet merkittävästi teoreettisesta ideaalista (Harvey 2007, 64). Bob Jessopin mukaan valtiomuodot ilmenevät käytännössä aina ajallis-tilallisena ilmentymänä, joissa on erilaisia institutionaalisia kompromisseja (Jessop 2002, 48-51).

4.6 Uusliberalismi ja kilpailukykyvaltio Suomessa

Suomessa uusliberaalit vaikutteet ja uudistukset ovat olleet osa politiikkaa 1980-luvulta lähtien (Patomäki 2007,10, 55.) Kirjassa *Uusi Jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Risto Heiskala ja Eeva Luhtakallio (2002) esittävät, että 1980-luvulla alkaneet uusliberaalit uudistukset muokkasivat suomalaista yhteiskuntaa. Uudistusten ytimessä oli talouden deregulaatio, julkisen hallinnon liikelaitostaminen ja kulttuurinen muutos, jossa sääntelyä ja suunnittelua korostaneen puhettavan korvasi yksilökeskeisyyden ja kilpailukyvyn diskurssit.

Pertti Alasuutari teoksessaan *Toinen tasavalta* esittää, että diskursiivinen muutos on näkynyt konkreettisesti siten, että Suomessa on siirrytty puhemaan suunnittelutalouden sijasta kilpailutaloudesta (Alasuutari 1996). Toisaalta on sanottu, että kilpailukyky oli hallitseva ajattelutapa Suomessa jo 1950-luvulla, joskin tällöin valtiokeskeinen suunnittelu ja sääntely olivat keskeisiä keinoja kilpailukyvyn edistämiseksi (Heiskala & Luhtakallio 2002, 10-11). Suomessa uusliberalististen reformien käänne tapahtui muuta Eurooppa myöhemmin ja se voidaan ajoittaa 1990-luvun alun lamaan (Heiskala & Luhtakallio 2002, 14). Kriisi oli Suomenkin tapauksessa tekijä, joka avasi mahdollisuuden muutokselle. Uusliberalistinen puhetapa oli tosin jo kriisiä edeltävällä vuosikymmenellä vallannut alaa kulttuurin kentältä.

1990-luvun aikana Suomessa toimeenpantiin talouspolitiikkaa ja uudistuksia, josta voi tunnistaa uusliberaalin politiikan keskeisiä piirteitä. Kysyntäelvytyksen merkitys 1990-luvun laman hoidossa jäi vähäiseksi ja lamaan vastattiin julkisen sektorin menoleikkauksilla (Vartiainen & Pekkarinen 1995, 450-451). Esko Ahon hallitus kevensi verotusta ja pyrki aktiivisesti parantamaan suomalaisen verotusjärjestelmän kilpailukykyä vähentämällä pääomatulojen verotusta (Linnakangas 2015,14). Palkkopolitiikassa korostui teollisuuden hintakilpailukyvystä huolehtiminen, joka johti palkkojen jäädytykseen vuoden 1993 tulopoliittisessa ratkaisussa (Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö 2000).

Uusliberalistiseksi luokiteltavat poliittiset uudistukset ovat edelleen osa reaalista puoluepolitiikkaa. Juha Sipilän hallituksen ohjelmassa Suomen kasvun ja menestyksen esteet esitetään johtuvan valtiosta, joka puuttuu liiaksi talouden toimintaan: *”Suomi on menettänyt liiallisella sääntelyllä ja hallinnoinnilla ketteryytensä ja samalla kilpailukykynsä.”* (Valtioneuvosto 2015, 8). Hallitusohjelmassa esitetään myös vaatimukset mittavista leikkauksista julkisen sektorin menoihin (mts. 10) Eräs keskeinen tavoite oli myös hiljattain kaatunut sote-uudistus, joka oli pyrkimys avata julkiset terveydenhuoltopalvelut kilpailulle (mts. 10, 28). Uusliberalistinen taloudellis-poliittinen ajattelu vaikuttaa myös erilaisten yhteiskunnallisten muutosprojektien julkilausumattomana taustatekijänä. Esimerkiksi valtion palveluiden tuottavuuden parantamista ajava valtion tuottavuusohjelma sisältää uusliberalistisen ajattelun piirteitä (Herranen 2013). Uusliberalistisen ajattelun rooli on näkynyt selvästi myös vuonna 2010 voimaan tulleessa yliopistouudistuksessa (Orjala 2012).

4.7. Uusliberalismin yhteiskunnalliset seuraukset

Yhdysvalloissa työntekijöiden reaalipalkat ja työn tuottavuuden kasvu olivat seuranneet toisiaan trendinomaisesti 1800-luvun lopulta vuoteen 1979. Uusliberalismin aikakaudella Ronald Reaganin toimeenpanemia ammattiliittojen vastaisia työmarkkinapoliittisia uudistuksia seurasi kehitys, jossa reaalipalkat alenivat merkittävästi ja jäivät jälkeen tuottavuuden kehityksestä (Anwar Shaikh 2016, 60). Margaret Thatcherin johtamassa Isossa-Britanniassa tehtyjen uusliberaalien taloudellisten uudistusten ja ammattiliittojen vastaisten toimien jälkeen työvoiman tulo-osuus kääntyi trendinomaiseen laskuun 1980-luvun alussa (OECD 2015). Uusliberalismi vastasi kapitalismin kasautumisen ja talouskasvun kriisiin. Alentuneet reaalipalkat ja veroleikkaukset paransivat voitonteon edellytyksiä – pääomien kannattavuus parani ja palautti talouskasvun (Shaikh 2016, 729). Yhdysvalloissa keynesiläisen politiikan aikakaudella 1950-1980 pääomien voittoasteiden trendi oli laskeva⁸ aina uusliberalistisen politiikan implementointiin asti, jonka jälkeen voittoasteet lähtivät jyrkkään nousuun (Shaikh 2016, 246).

Uusliberaalilla kasvulääkityksellä oli radikaali vaikutus yhteiskunnan tulonjaolle. Työvoiman alentuneet reaalipalkat, hyvätuloisten veronalennukset ja leikkaukset julkisen sektorin tulonsiirtoihin keikuttivat yhteiskunnan tulonjakoa Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa merkittävästi pääoman ja

⁸ Anwar Shaikh esittää, että keynesiläisellä talouspolitiikalla on tendenssi heikentää voittoastetta. Menestyksekkäs keynesiläinen ohjelma on täysin mahdollinen, mutta se edellyttää, että keynesiläisyys yhdistetään politiikkaan, joka ylläpitää voitonteon edellytyksiä (Shaikh 2017; Shaikh 2016, luvut 11-15).

suurituloisten eduksi (Harvey 2007, 19). Yhdysvalloissa vuosina 1982-2012 ylimmän tulodesiilin osuus kaikista tuloista kasvoi 35 prosentista 51 prosenttiin. Ylimpään prosenttiin kuuluvien tulonsaajien osuus yhteenlasketuista tuloista nousi 10 prosentista 23 prosenttiin. Toisin sanoen ylimmän desiilin tulot kasvoivat 50 prosenttia ja ylimmän prosentin tulot kasvoivat 130 prosenttia. Vuosien 1993 ja 2012 välillä ylimpään prosenttiin kuuluvat tulonsaajat kasvattivat tulojaan 13 kertaa nopeammin kuin loput 99 prosenttia. (Shaikh 2016, 755-756.) Myös Isossa-Britanniassa yhteiskunnan eriarvoisuus ja tuloerot lähtivät kasvuun Margaret Thatcherin hallituskauden aikana (Brewer et al. 2005, 22). Shaikhin mukaan tuloerojen valtava kasvu uusliberaalin politiikan aikakaudella selittyi voittojen kasvusta suhteessa palkkatuloihin, koska suurimpien tuloluokkien tulot muodostuvat pääomatuloista kuten voitoista, osingoista, koroista, vuokratuloista ja osakkeiden arvonnoususta (Shaikh 2016, 755).

Edellä kuvatut Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian trendit osoittavat, että Ronald Reaganin ja Margaret Thatcherin toimeenpanemien uusliberaalien poliittisten ohjelmien aikana yhteiskunnan tulonjako muuttui radikaalisti pääoman ja hyvätuloisten eduksi. Suomalaisesta yhteiskunnassa 1990-luvun jälkeen tapahtuneessa kehityskulussa on havaittavissa vastaavia trendejä, mutta suomalaisen yhteiskunnan kehitys on ollut maltillisempaa. Suomessa 1990-luvun laman jälkeen työvoiman tulo-osuus pienentynyt vuosien 1975-1989 välillä vallinneesta tasosta (Tilastokeskus 2017a). Suomessa tuloerot laskivat vuosina 1966-1975 ja pysyivät 1970-luvun puolivälistä eteenpäin kutakuinkin vakiona aina 1990-luvun alkupuolelle asti. 1990-luvun laman jälkeen tuloerot kasvoivat trendimaisesti aina 2000-luvulle asti, jonka jälkeen ne jäivät pysyvästi korkeammalle tasolle (Tilastokeskus 2017b)

4.8. Yhteenveto poliittisen talouden teoriasta

Edellä esitellyt poliittisen taloustieteen teokset tarjoavat tutkimukseni pohjustuksen ja tulkintakehikon, joka puitteistaa sekä suhteuttaa tutkimuksessa tehdyn analyysin. Tutkimusteorian tarkoitus on tarjota käsitteitä, ohjata tiedon etsintää ja toimia aineistosta tehtyjen havaintojen peilauspintana (Pihlaja 2001, 45). Poliittisen taloustieteen kirjallisuus auttaa hahmottamaan talouspolitiikan liikkumavaraa kapitalistisessa taloudessa sekä valtion ja talouden välistä suhdetta. Talouspolitiikan mahdollisuudet ovat sidottuna kasautumiseen ja talouskasvuun. Tästä syystä talouspolitiikassa on aina kyse siitä, millaisessa yhteiskunnallisessa kompromisseissa talouskasvu voidaan toteuttaa. Edellä on esitetty kaksi ideaalityyppistä mallia (schumpeteriläinen kilpailukykyvaltio ja keynesiläinen hyvinvointivaltio), jotka usein erotetaan puhuttaessa Toisen maailman sodan jälkeisestä

talouspolitiikasta. KHV pyrki ylläpitämään talouskasvun kannalta tarpeellisia olosuhteita julkisen sektorin aktiivisella toiminnalla ja kysynnänsäätelyllä. Markkinoiden vastapainona pidettiin yllämitavaa hyvinvointivaltiota ja tulonsiirtoja.

Uusliberalististen reformien yhteydessä talouden hallinta pyrittiin palauttamaan markkinoiden itesäätelyn piiriin. Talouskasvun ja pääoman kasautumisen kannalta tarpeellisia olosuhteita pyrittiin edistämään kysyntätekijöiden sijaan kasautumisen edellytyksiä parantavalla politiikalla. Käytännössä tämä tarkoitti työväen reaali-palkkojen alentamista, sosiaaliturvan heikentämistä, verohelpoituksia ja julkisten menojen leikkauksia. Kasautumismallien tulonjaolliset vaikutukset erosivat toisistaan radikaalisti. Suomessa uusliberalistiset uudistukset ovat olleet osa reaalista politiikkaa etenkin 1990-luvun laman jälkeen. Uusliberalismin aikakauden yhteiskunnalliset trendit Suomessa ovat Suomessa olleet samansuuntaisia kuin Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa – eriarvoisuus on kasvanut. Suomalaisessa yhteiskunnassa vaikutukset ovat kuitenkin olleet lievempiä. Todennäköinen syy tälle on, että suomalainen hyvinvointivaltio ja järjestäytynyt työvoima Suomessa ovat kyenneet säilyttämään jalansijansa, vaikka niiden asemaa on järjestelmällisesti horjutettu. Uusklassisen talousteorian rooli on ollut keskeinen uusliberaalin talouspolitiikan perusteluna käytetty intellektuaalinen opinkappale, joka nousi hallitsevaksi taloustieteelliseksi opinkappaleeksi 1970-luvun stagflaatiokriisin jälkeen. Taloustieteessä sen oletamat esitetään neutraaleina taloutta koskevinä tosiasioina. Uusklassista taloustiedettä käsitellään seuraavassa luvussa.

5. Talousteoria

Valtiovarainministeriön virkamiesraportti perustuu valtavirran talousteorian perusteella tehtyyn talouden analyysiin, jotta virkamiesraportin talouspolitiikkaa ja perusteluja voidaan ymmärtää, pohjustan analyysikappaleeni katsauksella taloustieteen teoriaan. Eräs keskeinen valtiovarainministeriön käyttämä taloustieteellinen analyysiväline on simulaatiomalli Kooma, jonka ominaisuuksia on esitelty valtiovarainministeriön julkaisemassa esitteessä ja itse malli on saatavilla koodina valtiovarainministeriön internetsivuilta (Valtiovarainministeriö 2013). Kooma on DSGE-malli, eli dynaaminen stokastinen yleisen tasapainon malli (dynamic stochastic general equilibrium). DSGE-mallien dynaamisuus juontuu mallinnuksesta, jossa talouspolitiikan muutokset vaikuttavat toimijoiden valintoihin, tämä ilmiö tunnetaan taloustieteessä rationaalisina odotuksina. Stokastisuus tarkoittaa sitä, että mallit voivat ottaa huomioon erilaisia talouden satunnaisuuksia ja yleinen tasapaino viittaa

teoreettiseen oletukseen, että markkinoilla vallitsee yleinen tasapaino viimeistään pitkällä aikavälillä. (Mankiw 2012,460; Tervala 2010; Quiggin 2014, 2) DSGE-malleja pidetään viime vuosikymmenten merkittävimpana makrotaloustieteen innovaationa (Tervala 2010, 1). DSGE-mallit ovat yritysvittaa yhteen mikro- ja makrotaloustieteen analyysitasot (Nieminen 2012 1-10; Kiema 2016). Mikrotaloustieteellä tarkoitetaan talouden yksittäisten toimijoiden kuten yritysten tai kuluttajien valintoja ja toimintatapoja tutkivaa taloustiedettä (Black 1997, 298). Makrotaloustiede taas tutkii kansantalouden kokonaistason ilmiöitä, kuten inflaatiota, vientiä, tuontia, työttömyyttä ja talouskasvua (mts. 282).

Taloustieteen sisällä taloustiede määritellään yleisesti tieteenksi, joka tutkii taloudellisten kulutus- ja tuotantopäätösten mahdollisuuksia niukkuuden maailmassa (Krugman & Wells 2015, 6-8). Niukkuudella tarkoitetaan sitä, että hyödykkeitä ja resursseja on rajallinen määrä ja niiden välillä on tehtävä ulossulkevia valintoja (Krugman & Wells 2015, 6). Taloustieteen peruseriaatteen mukaan niukkuuden ongelmaan syntyy optimaalinen ratkaisu markkinavaihdossa, joka ohjaa kulutus- ja tuotantopäätökset yhtä suuriksi, tämä prosessi on kuvattu seuraavassa mikrotalousteoriaa käsittelevässä kappaleessa. Marginalismin perinteelle rakentuva uusklassinen taloustiede jättää yhteiskunnallista tuotantotapaa ja yhteiskunnallisia suhteita koskevat kysymykset taka-alalle ja kapitalistinen tuotantotapa otetaan annettuna (vrt. poliittinen taloustiede). Tutkimusteoreettisesta viitekehiksestäni katsottuna taloustiede tulee ymmärtää tieteenksi, jonka tutkimuskohde on kapitalistinen talous ja tuotantotapa – ei niukkuus tai taloudellinen toiminta ylihistoriallisena ja universaalina ongelmana (ks. Jessop & Sum 2006, 14). Kun taloustieteessä puhutaan optimaalisesta yhteiskunnallisesta lopputuloksesta, tarkoitetaan aina kapitalistisessa taloudessa saavutettavia lopputuloksia. Optimaalinen lopputulos ymmärretään mahdollisimman suureksi tuotetuksi määräksi hyödykkeitä, tähän Pareto-tehokkuutena tunnettuun periaatteeseen pureudutaan syvemmin seuraavassa luvussa.

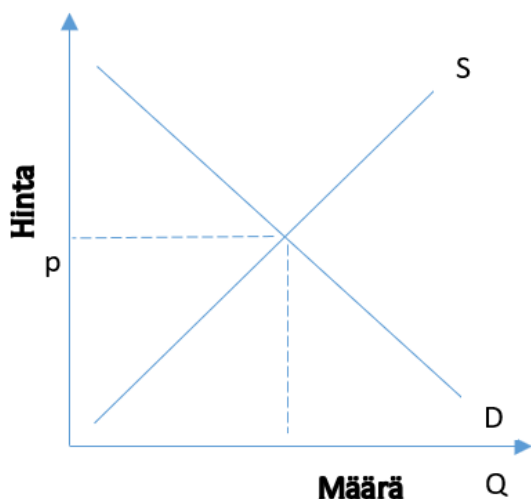
5.1 Uusklassinen mikrotalousteoria – DSGE-mallien perusta

Uusklassinen mikrotalousteoria muodostaa valtavirran talousteorian perustan. Taloustieteessä hallitsevat makrotaloudelliset mallit, kuten tässä tutkimuksessa sivuttu DSGE-malli Kooma perustuvat uusklassiseen mikrotalousteoriaan. Uusklassinen taloustiede on vallitseva suuntaus mikrotaloustieteessä ja se hallitsee pitkälti taloustieteen teorian opetusta (Ahokas & Holappa 2014, 214).

Uusklassinen taloustiede esittää markkinatalouden lähtökohtaisesti tehokkaana ja optimaalisena järjestelmänä (Shaikh 2016, 4). Uusklassinen lupaus tehokkaista markkinoista voidaan esittää kahdena hyvinvointiteoreemana, joista ensimmäisen mukaan markkinatasapainot ovat yhteiskunnallisesti tehokkaita ja toisen mukaan markkinatasapainot ovat saavutettavissa kilpailuilla markkinoilla (Tuomala 2009, 44-47). Markkinatasapainoilla tarkoitetaan tilaa, jossa tuotettujen ja kulutettujen hyödykkeiden määrä on yhtä suuri (Pohjola 2015, 50). Työmarkkinoilla tasapaino ilmenee niin, että työn kysyntä ja tarjonta ovat yhtä suuret eli taloudessa vallitsee täystyöllisyys ja kaikki ilmenevä työttömyys on vapaaehtoista (mts. 176-177). Täystyöllisyystilassa tuotantotekijöiden (työ ja pääoma) käyttöaste on maksimoitu, eikä talouden tuotantoa voida lisätä ilman pääoman ja työvoiman määrän muutoksia (mts. 174)

Talouden optimaalisiin markkinatasapainoihin ohjaavat tekijät ovat kilpailu ja hintamekanismi. Jos tuottajat pitävät liian matalia hintoja kysyntä on suurta ja tuottajien varastot tyhjenevät, tämä on tuottajille signaali nostaa hintoja. Hinnan ollessa liian suuri varastot alkavat täyttyä ja tuotteita jää myymättä – tuottajien on pakko laskea hintoja saadakseen myymättä jääneet tuotteet kaupaksi (mts. 51). Tasapainomallin graafinen esitys on Kuviossa 2., jossa vaaka-akselilla on tuotteen määrä ja pystyakselilla hinta. Kysyntä- ja tarjontakäyrien leikkauspisteessä markkinat ovat tasapainossa, jossa tuotettu määrä on yhtä suuri kuin kysyty määrä.

Kuvio 2. Markkinoiden tasapainomalli

S = hyödykkeen tarjonta Q = hyödykkeen määrä
D = hyödykkeen kysyntä p = hintataso

(Lähde: mukailtu kuvasta Krugman & Wells 2015, 87)

Kilpailu mielletään uusklassisessa teoriassa täydelliseksi kilpailuksi. Täydellisessä kilpailussa oletetaan, että kaikki yritykset ovat samanlaisia, ostajia ja myyjiä on monia, kaikki yritykset tuottavat samanlaisia hyödykkeitä, markkinoilla on täydellinen informaatio tuotteista sekä hinnoista ja markkinoille on vapaa pääsy (Pohjola 2015, 38). Täydellisesti kilpailla markkinoilla vallitsee yhden hinnan laki, markkinoiden oletetaan lähtökohtaisesti lepäävän optimaalisessa tasapainopisteessä, jossa vallitsee tasapainohinta (Shaikh 2016, 117). Yhden hinnan laki implikoi, ettei yksikään yksittäinen yritys voi myydä tuotteitaan muulla kuin annetulla hintatasolla, hintojen asettumiseen ei täydellisen kilpailun teoriassa liitetä lainkaan toimijuutta vaan kukin yksittäinen yritys tai kuluttaja ottaa hinnan annettuna (mts. 259-379). Jos yrityksillä on valtaa vaikuttaa hintoihin, on kyseessä epätäydellisen kilpailun muoto kuten monopoli tai oligopoli, tällaisessa tapauksessa markkinatasapainot tuottavat yhteiskunnan hyvinvoinnin kannalta heikomman lopputuloksen (tehokkuuskriteeristä myöhemmin) (Pohjola 2015, 79-110). Käytännössä kilpailu on aina epätäydellistä (mts. 79), mutta tästä huolimatta uusklassisen taloustieteen mallit nojaavat lähtökohtaisesti täydelliseen kilpailuun.

Uusklassinen taloustieteen mukaan hintamekanismin ja täydellisen kilpailun säätelemät markkinat:

1. tasaavat täydellisesti hyödykkeiden ja työvoiman hinnat.
2. tasaavat kaikkien riskitasoltaan yhtenäisten pääomien voittoasteen.
3. hyödyntävät kaiken saatavilla olevan pääoman ja työvoiman.
4. tekevät kaiken tämän ilman virheitä, epävakautta tai kriisejä

(Shaikh 2016, 4.)

Itsesäätelävien ja täydellisesti kilpailtujen markkinoiden oletetaan tuottavan markkinatasapainoja, jotka ovat yhteiskunnallisesti tehokkaita. Tehokkuutta taloustieteessä käsitetään yleisesti paretotehokkuudeksi, joka tarkoittaa tilaa, jossa ei ole mahdollista parantaa kenenkään hyvinvointia heikentämättä jonkun muun hyvinvointia (Tuomala 2009, 35). Paretotehokkuus toimii sekä kulutuksen, että tuotannon teoriassa. Vaihdon teoriassa voidaan ajatella, että taloudessa on X määrä hyödykkeitä, jos tätä hyödykemäärää ei voida lisätä vähentämättä jotain toista hyödykemäärää on kyseessä paretotehokas vaihto (mts. 35). Tuotannossa paretotehokkaita tiloja ovat kaikki tuotantopäätökset, joissa yhdenkään hyödykkeen tuotantoa ei voida lisätä vähentämättä jonkin toisen hyödykkeen tuotantoa (mts. 39).

Paretokriteeri ei ota lainkaan kantaa tulonjakoon tai siihen mitä tuotetaan. Ajatellaan, että taloudessa tuotetaan ja kulutetaan hyödykkeitä X ja Y. Mikä tahansa X:n ja Y:n jakautuminen kuluttajien välillä on paretotehokas – olkoonkin vaikka, että kaikki hyödykkeet päätyvät yhdelle kuluttajalle. Tuotannossa paretotehokas allokaatio tarkoittaa, että tuotantotekijät pääoma ja työvoima ovat täyskäytössä, eikä tuotettua määrää voida lisätä – joskin ne voidaan järjestää niin, että tuotetaan eri hyödykkeitä. Paretokriteeri on taloustieteen keskeisin tehokkuusmääritelmä ja puhuttaessa markkinoiden tehokkuudesta viitataan juuri paretotehokkuuteen. Paretokriteerillä arvioituna talouskasvusta tulee hyvinvoinnin kasvun indikaattori, koska talouskasvu tarkoittaa talouden yhteenlasketun tuotannon kasvua.

Uusklassisen taloustieteen tehokkuushypoteesit jättävät valtiolle minimaalisen roolin, eikä valtio voi teorian perusolettamien puitteissa parantaa markkinoiden tuottaman tuotantoallokaation tai kulutusallokaation tehokkuutta paretokriteerillä arvioituna (Tuomala 2009, 44-47). Valtio voi tosin vaikuttaa siihen mitä tuotetaan ja miten tuotettu määrä jakautuu kuluttajien kesken. Valtion keskeisin rooli uusklassisessa teoriassa on luoda toimintaympäristö markkinataloudelle (mts. 44-47). Valtion roolin laajentuminen voidaan kuitenkin nähdä tarpeellisena silloin, kun tehokkaiden markkinoiden edellytykset eivät toteudu, tällöin valtio voi parantaa markkinoilla syntyvien allokaatioiden tehokkuutta (mts. 47).

On huomattava, että uusklassiselle taloustieteelle markkinoiden täydellisyys on lähtökohta ja markkinoiden epätäydellinen toiminta projisoidaan poikkeustilanteisiin (Shaikh 2016, 4). Jos reaali maailman havainnot markkinoista eivät vastaa uusklassisen teorian olettamia käsitetään tällaiset poikkeamat ideaalitalasta epätäydellisyyksinä. Epätäydellisyyksiä voivat teoriassa edustaa niin julkisen sektorin instituutiot kuin reaali maailman välttämättömät ominaisuudet kuten epätäydellinen informaatio sekä ihmiselämän sitoutuminen aikaan ja paikkaan (Shaikh 2016, 540, 583, 569-571.) Uusklassisen taloustieteen perusajatukset sisältävät uusliberalismin peruslupauksen, jonka mukaan ihmellinen hyvinvointi toteutuu parhaiten yksilöiden keskinäisessä toiminnassa vapailla markkinoilla. Keynesiläisen hyvinvointivaltion ajatus markkinatalouden ohjaamisesta julkisella sääntelyllä näyttää uusklassisen teorian perusoppien valossa tarpeettomalta tai haitalliselta.

Seuraavassa kappaleessa käsitellään makrotaloustieteen teoriaa ja sen historiaa. Kappaleessa käy ilmi, miten nykyinen makrotalousteoria perustuu oleellisesti uusklassisen mikrotalousteorian periaatteisiin. Lisäksi kokonaistuotanto johdetaan tuotannon tekijöistä ja rahan kvantiteettiteoria määrittää hintatason (Black 1997, 282). Makrotasolla kaikkien eri markkinoiden oletetaan

tasapainottuvan yhtäaikaisesti hintamekanismin ja täydellisen kilpailun ohjaamana – tätä kaikkien markkinoiden yhtäaikaista tasapainottumista kutsutaan yleiseksi tasapainoksi - general equilibrium (Mankiw 2012, 578; Shaikh 2016, 344).

5.2 Makrotalousteoria ja Keynes

Makrotaloustieteen perustajana pidetään yleisesti John Maynard Keynesiä (1932), joka loi ensimmäisen systemaattisen makrotalousteorian teoksessaan *Työllisyys, korko ja raha: yleinen teoria*. Keynesin keskeinen ajatus oli korostaa kysyntätekkijöiden merkitystä taloudessa. Keynes osoitti, että talouden tuotantopotentiaali ei ole automaattisesti täydessä käytössä (pareto-tehokkuus) vaan se voi poiketa tasapainosta, jos markkinoilla ei olisi tarpeeksi kysyntää kaiken tuotantopotentiaalın reaalisoinmiseksi. Keynesiläisessä ajattelussa kysynnän vaihtelut tuottaisivatkin suhdanteita, joissa talouden tuotanto laskisi täystyöllisyyden edellyttämästä optimaalisesta käyttöasteesta (Keynes 1932, 3-37.) Keynesin mukaan valtion tulisi matalasuhdanteessa ylläpitää kysyntää lisäämällä menoja ja julkista alijäämää. Nousukausien aikana valtion tulisi taas hillitä liikakysyntää ja inflaatiota kerryttämällä budjettilylijäämää ja nostamalla verotusta. (ks. Ahokas & Holappa 2014; Shaikh 2016, 557-566.) 1930-luvun lama oli Keynesille merkittävä todistus siitä, että markkinatalouden itsesäätely ei aina takaa toivottavaa lopputulosta vaan valtion tulisi aktiivisella kysynnänsäätelyllä elvyttää markkinataloutta matalasuhdanteessa (Shaikh 2016, 557).

Keynesin teoretisointi asettui vasten merkittävää makrotaloudellista oppia, joka tunnetaan Sayn lakina. Sayn laki on saanut nimensä ranskalaisen liikemiehen Jean Baptiste Sayn mukaan ja se esitetään yleisesti muodossa ”tarjonta luo oman kysyntänsä” (Keynes 1932 18-21). Sayn laki oli merkittävä opinkappale ja tieteenalan jakolinja jo klassisessa taloustieteessä 1800-luvulla (Shaikh 2016, 546-547). Karl Marxin tiedettiin vastustaneen Sayn lakia ja David Ricardon tukeneen sitä (mts. 547). Suhtautuminen Sayn lakiin jakaa edelleen makrotaloustieteen kenttää sen ollessa uusklassisen talousteorian kulmakivi ja keynesiläisten taloustieteilijöiden vastustama ajatus (Ahokas ja Holappa 2014, 138; Shaikh 2016, 548).

Sayn lain keskeisin väittäjä on, että tarjonta luo kysynnän, joka on aina riittävä kaiken markkinoilla olevan tarjonnan ostamiseen. Sayn lain mukaan ei ole olemassa sellaista mahdollisuutta, että taloudessa olisi käyttämättömänä olevaa kapasiteettia, joka voitaisiin ottaa käyttöön kysyntää lisäämällä.

Sayn laki näin ollen juurruttaa kysynnän ja tarjonnan rajat vain ulkosyntyisiin muuttujiin, jotka ovat talouden fundamentit – työ ja pääoma. Sayn lain puitteissa voidaan toki hyväksyä, että kysynnän ja tarjonnan yhtäsuuruus ei aina päde esimerkiksi säästämisen vuoksi, mutta kysynnän ja tarjonnan tulisi sopeutua toisiinsa automaattisesti hintamekanismin välityksellä viimeistään pitkällä aikavälillä. (Shaikh 2016, 546-548; Ahokas & Holappa 2014, 139; Keynes 1932, 18-21.)

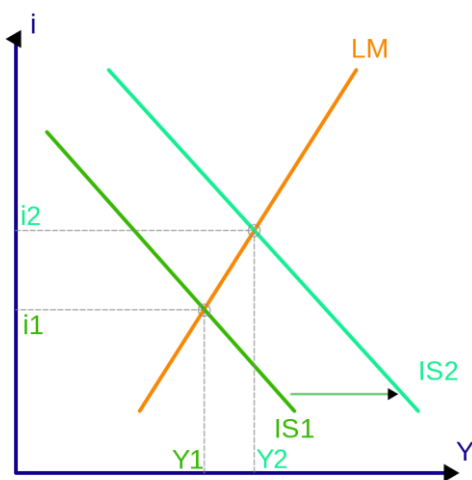
Sayn lain toinen keskeinen sitoumus on rahan kvantiteettiteoria. Rahan kvantiteettiteorian mukaan rahan tarjonnan lisääminen ei vaikuta lainkaan reaalitalouteen vaan nostaa pelkästään hintatasoa. Kvantiteettiteorian mukaan raha on neutraali taloudellinen entiteetti, joka toimii ainoastaan vaihdon välineenä. Sayn laki olettaa, että tuotanto on lähtökohtaisesti paretotehokkaalla täystyöllisyystasolla, jossa kaikki hyödynnettävissä oleva pääoma ja työvoima ovat käytössä. On huomattava, että täystyöllisyys ei tarkoita vaan työvoiman vaan koko talouden tuotantopotentiaalin optimaalista käyttöastetta. Uusklassisen taloustieteen lupaus on, että markkinataloudessa ei tulisi olla kuin korkeintaan vapaaehtoista työttömyyttä. Työttömyys voi kuitenkin, esimerkiksi laman yhteydessä, laskea alle täystyöllisyystason, mutta työmarkkinoiden tulisi sopeutua nopeasti ja tehokkaasti reaali-palkan jouston seurauksena. (Shaikh 2016, 546-548, 555-556.)

Käytännössä Sayn laki implikoi, että valtion harjoittama talouspolitiikka on turhaa. Valtio ei voi edes laskusuhdanteen aikana harjoittaa sellaista politiikkaa, joka lisäisi tuotantoa ja parantaisi työllisyyttä. Sayn lain mukaan markkinoiden omat tasapainottavat mekanismit ovat vahvoja ja riittävät tasapainottamaan talouden kaikissa olosuhteissa. Valtion talouspolitiikka voi olla jopa haitallista, jos se vaikuttaa negatiivisesti markkinoiden omiin tasapainottaviin mekanismeihin. Keynesin teoria ennen kaikkea vastusti Sayn lain ajatusta täystyöllisyydestä talouden perustilana ja kysyntää säätelevän talouspolitiikan tehottomuudesta.

Keynes uskoi, että pessimistisessä taloudellisessa ilmapiirissa yksityisen sektorin säästämishalukkuus lisääntyy aina ja kotitaloudet alkavat ”hamstraamaan rahaa”. Säästämishalukkuuden kasvu johtaa vähentyneisiin myynteihin, joka edelleen johtaa alentuneeseen tuotantoon ja investointias- teeseen. Tuotannon ja investointien vähentyessä täytyy myös työllisyyden vähentyä, joka edelleen vähentää kokonaiskysyntää palkkatuloja saavien kuluttajien siirtyessä palkansaajista työttömiksi. Keynes katsoi, että markkinatalous ei matalasuhdanteessa niinkään korjaa itseään vaan laskeva ky- syntä tuottaa negatiivisen kehän ja markkinatalouden sisäiset taipumukset vain syventävät kriisiä. (Ahokas & Holappa 2014, 138; Keynes 1932, 20-30.) Tiivistetysti voidaankin ajatella, että markkinoi- den vapautta korostava uusklassinen talousteoria lupaa, että paretotehokas lopputulos saavutetaan

markkinoiden itsesäätelyn - niin kutsutun näkymättömän käden avulla. Keynesiläinen taloustiede uskoo taas, että paretoitehokkaiden tilojen saavuttaminen edellyttää valtion näkyvää kättä, joka säätelee talouden kysyntätekijöitä. Keynesin teoriasta tuli taloustieteen valtavirtaa ja sen formaaliksi muodoksi vakiintui John Hicksin (Kuvio 3.) kehittämä IS-LM-malli, joka kuvaa hyödykemarkkinoiden ja rahamarkkinoiden tasapainottumista koron välityksellä (Shaikh 2016, 563; Ahokas & Holappa 2014, 143).

Kuvio 3. Hicksin IS-LM-malli

(Lähde: Wikimedia commons; ks. myös Shaikh 2016, 562)

Mallin graafisessa esityksessä (Kuvio 3.) IS-käyrä kuvaa kaikkia mahdollisia hyödykemarkkinoiden tasapainopisteitä ja LM-käyrä kaikkia mahdollisia rahamarkkinoiden tasapainopisteitä (Ahokas & Holappa 2014, 141-143.) Markkinoiden tasapaino mallissa syntyy oletuksella, jonka mukaan investointien toteutuminen edellyttää vastaavaa määrää rahoitusta – käyrien leikkauspisteessä on taloudessa vallitseva tasapainopiste⁹. IS-LM-malli ei ole, että talous on aina täystyöllisyystasapainossa ja kun täystyöllisyys ei toteudu on mallin puitteissa aina löydettävissä raha- ja finanssipolitiikan yhdistelmä, jolla valtio voi auttaa talouden täystyöllisyystasapainoon ilman, että hinta- ja korkotaso muuttuvat. (Shaikh 2016, 563.) Talouden saavutettua täystyöllisyystasapainon ei kysyntäelvytys voisi enää toimia, sillä taloudessa ei olisi käyttämättömiä fundamenteja. Keynesin teorian mukaan

⁹ Tekstissä on esitetty mallin tärkeimmät ominaisuudet ja talouspoliittiset implikaatiot. Yksityiskohtaisempi määrittely (ks. esim. Mankiw 2012, 337-341)

uusklassinen teorian oletamat alkaisivat päteä täystyöllisyystasolla ja kysynnän lisääminen nostaisi vain hintatasoa. (Shaikh 2016, 560-563.)

Keynesiläisessä taloustieteessä kysynnänsäätelyn vaikuttavuutta arvioidaan kerroinvaikutuksella. Kerroinvaikutus tarkoittaa, että valtion menojen kasvattaminen kasvattaa tuotantoa summalla, joka on enemmän kuin rahamääräinen lisäys valtion menoissa. Euron lisäys valtion menoissa voi näin ollen lisätä bruttokansantuotetta enemmän kuin yhdellä eurolla. Materiaalinen selitys kerroinvaikutukselle on, että valtion kulutus lisää kysyntää ja ottaa käyttöön taloudessa käyttämättöminä olevia tuotannontekijöitä – työvoimaa ja pääomaa. Kerroin on luonnollisesti tehokkain matalasuhdanteessa, jolloin taloudessa on käyttämättömiä fundamenteja ja tehoton korkeasuhdanteessa, jossa tuotannontekijät ovat tehokkaassa käytössä. Kerroinvaikutus implikoi, että elvyttävä politiikka voi maksaa itsensä takaisin. Keynesiläisiä talouspoliittisia vaihtoehtoja arvioitaessa pyritään yleensä arvioimaan julkisen alijäämän kerroinvaikutusta. Kerroinvaikutuksen mekanismit toimivat myös päinvastoin, jos valtio vähentää matalasuhdanteessa kulutustaan se voi supistaa bruttokansantuotetta summalla, joka on suurempi alkuperäinen vähennys julkisissa menoissa. Keynesiläinen taloustiede katsookin, että menoleikkauksia ei tulisi ajoittaa matalasuhdanteeseen. (Mankiw 2012, 292-293; Shaikh 2016, 559-560; Haaparanta 2015, 5.)

Toinen keynesiläisen taloustieteen keskeinen käytännön sovellus oli Phillipsin käyrä. Käyrän mukaan työttömyys ja inflaatio kehittyisivät eri suuntiin¹⁰. Käyrän selitys on, että työvoiman neuvottelu-asema kohenee työttömyyden vähentyessä ja palkat nousevat. Yritykset kompensoivat palkkojen nousun nostamalla hintoja niin pitkään, että reaalipalkka sopeutuu vastaamaan työntekijöiden rajatuottavuutta¹¹. Yritysten taipumus nostaa hintoja työvoimakustannusten noustessa tarkoittaa talouden makrotasolla nousevaa hintatasoa – toisin sanoen kasvanutta inflaatiota. Inflaatio toimikin keynesiläisessä taloustieteessä palkkavaatimukset ja tuottavuuden sopeuttavana tekijänä. Keynesiläinen makrotaloustiede Phillipsin käyrällä ja IS-LM mallilla sovellettuna oli kehittyneiden teollisuusmaiden talouspolitiikan tärkein ohjenuora 1950-luvulta aina vuoteen 1973. (Ahokas & Holappa 2014, 138; Shaikh 2016, 563-564.)

¹⁰ Käyrä ja empiiriset havainnot olivat yhteensopivia vuosina 1955-1970 (Shaikh 2016, 563).

¹¹ rajatuottavuus = tuotannon lisäys per palkattu työntekijä yrityksessä (Mankiw 2012, 56)

5.3 Keynesiläisyyden loppu ja paluu uusklassiseen taloustieteeseen

Keynesiläisyyden taloustieteen aikakausi päättyi 1970-luvun alussa, jolloin maailmantaloudessa kärsittiin laajalti stagflaatiosta: inflaation ja työttömyyden samanaikaisesta kasvusta. Phillipsin-käyrän oletus työttömyyden ja inflaation välisestä yhteydestä ei enää pitänyt paikkaansa (Shaikh 2016, 565.) Taloustieteessä stagflaation¹² katsottiin murentaneen keynesiläisyyden kulmakivet ja se mahdollisti uusklassisen taloustieteen vastaiskun (Ahokas & Holappa 2014, 150-151). Keynes oli väittänyt, että uusklassinen teoria pätee vain erikoistapauksessa, eli täystyöllisyyden tilanteessa. Nyt uusklassiset taloustieteilijät pääsivät argumentoimaan, että Keynesin teoria toimii vain palkka- ja hintajäykkyyksien¹³ erikoistapauksessa. Hintajäykkyydet taas nähtiin keynesiläisen politiikan seurauksena, ei markkinatalouteen sinänsä kuuluvana ominaisuutena. (Shaikh 2016, 566.) Käytännössä tämä tarkoitti, että julkinen sektori haluttiin esittää markkinahäiriöiden syyksi, eikä niinkään ratkaisijaksi.

Keynesiläisyyden uskottavuutta 1970-luvulla nakersi myös Milton Friedmanin ja Robert Lucasin esittämä teoreettinen kritiikki. Robert Lucasin 1970-luvulla kehittämän ajattelutavan mukaan talouden makroilmiöt tulisi selittää suoraan mikrotason lähtökohdista. Ennen Lucas-kritiikkiä makromallit olivat ensisijaisesti keskittyneet löytämään empiirisiä korrelaatioita aiemmista havainnoista (ks. Kiema 2016, 38.) Makrotalouden ilmiöt tuli Lucasin mukaan johtaa omia päämääriään ajavien rationaalisten yksilöiden yhteenlasketuista päätöksistä, jotka muuttuvat politiikan muuttuessa. Lucas-kritiikin mukaan keynesiläisyyden ydinongelma olikin siinä, että sillä ei ollut mikroperustasta lähtevää selitysmallia (Quiggin 2014, 95-100; Ahokas & Holappa 2014, 143-145.) Lucasin (1987, 121) mukaan Phillipsin käyrän kaltaiset pelkkiin havaittuihin empiirisiin yhteyksiin nojaavat mallinnukset ovat epätarkkoja arvioitaessa politiikkamuutosten vaikutuksia taloudelliseen kehitykseen. Syynä tähän on, että politiikkamuutokset – kuten vaikkapa inflaatiota aiheuttava, aiempaa ekspansivisempi rahapolitiikka – muuttaa myös toimijoiden tulevaa politiikkaa koskevia odotuksia ja uskomuksia (mts. 121-123). Phillipsin-käyrän osalta Lucas-kritiikki implikoi, että palkansaajat ovat rationaalisia ja

¹² Keynesiläisen taloustieteen puolustajien piirissä stagflaation selitykseksi on esitetty Jom Kippur-sodan aiheuttama öljyn hinnan nousu sekä Yhdysvaltain päätös irtautua Bretton Woods valuuttajärjestelmästä (ks. Ahokas & Holappa 2014, 151.)

¹³ Hintajäykkyys tarkoittaa, että kysytyt ja tuotetut määrät sopeutuvat hintoja nopeammin (Black 1997, 180).

ottavat hintatason huomioon palkkavaatimuksissaan. Näin ollen inflaation ja työttömyyden välillä ei voida käydä vaihtokauppaa ja Phillipsin-käyrä ei toimi väitettyllä tavalla.

Empiiriset havainnot keynesiläisen taloustieteen aikakaudelta olivat osoittaneet, että kysynnän stimulointi julkisilla alijäämillä nostaa talouden tuotantotasoa ja vähentää työttömyyttä. Keynesiläisyyden kriitikkoina tunnetut taloustieteilijät Edmund Phelps ja Milton Friedman päätyivät tulokseen, että lyhyellä aikavälillä talouden toimijoiden informaatio ei vastaa todellisuutta. Kokonaiskysynnän noustessa odottamattomasti yritysten ja tuotanto lisääntyy. Ajan mittaan yritysten odotukset sopeutuvat ja tuotanto palaavat takaisin luonnolliselle tasolle - kysyntäshokin hyöty jäisi lyhytaikaiseksi. Pitkällä aikavälillä Sayn lain ja rahan kvantiteettiteorian tulisi päteä. Kysyntäshokin positiivinen vaikutus myös edellyttäisi yllätyksellisyyttä, jos taloudelliset toimijat tietäisivät kysyntäshokin tulosta etukäteen ei sillä olisi lainkaan reaali vaikutuksia. Friedmanin ja Phelpsian teorioissa toimijoiden rationaalisuudesta seurasi, että keynesiläinen kysyntäshokki näyttäytyi vaikutukseltaan vain lyhytaikaisena (Shaikh 2016, 571-572; Phelps 2007, 549; Friedman 1977, 457.)

Lucasin teoria oli Friedmanin ja Phelpsian pessimistisempi kysyntäshokin vaikutuksen suhteen. Lucasin teoriassa ei ollut sopeutuvia odotuksia vaan taloudellisilla toimijoilla olisi aina täydellinen informaatio taloudesta. Odottamatonkaan kysyntäshokki ei voisi tuottaa reaali vaikutuksia, sillä reaalitalouden toimijat tietäisivät aina talouden kysyntäolosuhteet ja näin automaattisesti sopeuttaisivat hintatason kasvanutta kysyntää vastaavaksi. Lucasin täydellisen informaation mallissa Sayn laki toimii välittömästi. Teoriaa kritisoitiin epärealistiseksi, mutta Lucasin täydellisen informaation mallista tuli silti taloustieteen uusin ilosanoma. (ks. Shaikh 2016, 578-579.) Lucasin ja Friedmanin esittämien ajatusten myötä taloustieteen marginalistiset juuret vahvistuivat. Taloustieteen hallitsevaksi ihmiskuvaksi sekä analyysiyksiköksi tuli käsitys ihmisestä omia etujaan rationaalisesti tavoittelevana toimijana – homo economicuksena. Taloustieteissä tapahtui perustava paradigmanmuutos, jota on kutsuttu rationaalisten odotusten vallankumoukseksi (Quiggin 2016, 127). Rationaalinen toimija voidaan Risto Heiskalan (2000, 28) pelkistää viiteen keskeiseen ominaisuuteen.

Rationaalinen toimija:

1. On kykenevä tekemään valintoja.
2. Noudattaa valintoja tehdessään hyödyn kalkyyliä
3. On hyödyn kalkyyliä noudattaessaan kykenevä järjestämään kaikki toimintansa seuraukset preferenssijärjestykseen.

4. Voi muotoilla preferenssijärjestyksen niin, että se on transitiivinen ja
5. Tekee valintansa täydellisen informaation tilassa.

Rationaalisen valinnan teoria siis esittää, että ihmiset tekevät valintoja ja tavoittelevat valinnoillaan suurinta mahdollista hyötyä. Yleensä oletetaan, että toimijat tekevän valintansa täydellisen informaation tilassa. Rationaalisten odotusten vallankumouksen myötä taloustieteen mikroperusta rakentui ajatukselle ihmisestä, joka tavoittelee suurinta mahdollista henkilökohtaista hyötyä ja käyttää parhaita mahdollisia keinoja päämääriensä saavuttamiseksi. Rationaalisen valinnan teorian puitteissa ajateltiin, että kaikilla ihmisillä on sama täydellinen ja tarkka malli talouden toiminnasta ja ihmiset hyödyntävät viimeisintä taloustieteen teoriaa valinnoissaan (Quiggin 2014, 124). Taloustieteessä on onnistuttu käyttämään tätä rationaalista ihmiskäsitystä monella tavalla julkisen sektorin väliintuloja vastaan (Beckert 2016, 40). Näihin kysymyksiin palataan tarkemmin analyysiluvussa.

Rationaalisten odotusten ja uusklassisen teorian vastavallankumous synnytti makrotaloudellisen teorian, joka tunnetaan nimellä reaalisten suhdannevaihtelujen teoria (real business cycle theory - RBC). RBC perustuu täysin talouden fundamentteihin sekä täydellisten informaation avulla optimaalisia päätöksiä tekeviin taloudellisiin toimijoihin. Reaalisten suhdannevaihtelujen teoria otti lähtökohdakseen kaikki mikrotalousluvussa mainitut uusklassiset tehokkuushypoteesit, joiden mukaan hinnat ovat täydellisen joustavia, kilpailu täydellistä ja markkinoiden tuotantoallokaatiot ovat paretoitehokkaita. Suhdannevaihtelujen selittäjäksi otettiin kysyntätekijöiden sijaan tuotantoshokit. RBC:n johtopäätös olikin, että suhdannevaihtelut eivät edusta tuotantopotentialin vajaakäyttöä vaan ne ovat talouden tehokkaita tasapainoreaktiota reaalisten tekijöiden, kuten teknologiamuutoksen, aiheuttamiin shokkeihin. Kysynnän ja tarjonnan epätasapaino työmarkkinoilla (työttömyys) edustaisi sekin markkinoiden täydellistä tasapainoreaktiota, joka selittyy sillä, että kuluttajat preferoivat vapaa-aikaa työnteon sijaan. Juha Tervalan toteamusta mukailien: RBC:n viitekehityksessä ei ole suuria lamoja, on vain suuria lomia. (Shaikh 2016, 578-580; Tervala 2010, 277.)

RBC-teorian väittämät optimaalisista tasapainoreaktioista ja lama-ajan lomailusta eivät osoittautuneet empiirisesti uskottaviksi ja puhdasoppinen RBC-teoria on siirtynyt makrotalouden analyysissä taka-alalle (Tervala 2010, 273, 277; Shaikh 2016, 582-583). Riippumatta RBC-teorian epäempiirisyydestä se usein esitetään merkittävänä makrotaloustieteen kehityskelena, joka on lähentänyt mikro- ja makrotalouden analyysitasoja toisiinsa ja väitetysti kehittänyt makrotaloustieteen metodologiaa tarkemmaksi (Tervala 2010, 273; Shaikh 2016, 582-583).

5.4. Uusi uusklassinen synteesi

Keynesiläisyyden katsottiin kaatuneen siihen, ettei se voinut selittää yhtä aikaa kasvavaa inflaatiota ja työttömyyttä. Tämän puutteen katsottiin yleisesti johtuneen siitä, että keynesiläiseltä teorialta puuttui mikroperusta. Makrotaloudellisen analyysin tehtävää varten syntynyt RBC-teoria johti makrotalouden analyysin suoraan mikrotalouden tekijöistä. RBC-teorian ongelmaksi muodostui, se etteivät sen oletamat olleet yhteensopiva reaalitalouden ilmiöiden kanssa, kuten suhdannevaihtelujen yhteydessä havaittavan työttömyyden. Makrotaloustieteessä oli RBC-teorian kohtaamien ongelmien jälkeen kysyntää teorialle, joka perustuisi talouden mikrotasolta lähtevään jäsenyykseen, mutta olisi yhteensopiva empiiristen havaintojen kanssa (Shaikh 2016, 583; Mankiw 2012, 38.)

Uuskeynesiläisyys syntyi vastaukseksi tehtävään luoda empiirisesti ja makrotaloudellisesti robusti malli. Uuskeynesiläiset hyväksyvät lähtökohdakseen mikrotalousluvussa esitetyt uusklassisen taloustieteen lähtökohdat. Useimmat koulukunnan edustajat hyväksyvät myös rationaaliset odotukset. Uuskeynesiläiset lisäsivät uusklassiseen tasapainomalliin joukon epätäydellisyyksiä, kuten esimerkiksi epätäydellisen informaation, epätäydellisen kilpailun ja hintajäykkyydet. Peruslähtökohdaksi on olettaa uusklassinen täydellisyyshypoteesi, johon reaalimaailman ominaisuudet lisätään epätäydellisyyksinä (Shaikh 2016, 583-585; Tervala 2010.) Shaikh (2016, 583) toteaa, että uuskeynesiläisen lähestymistavan yleisenä käytäntönä on heittää muutama sangollinen soraa kauniisti käyvään uusklassiseen teoriaan (Shaikh 2016, 583). Tässä tutkimuksessa käsitelty valtiovarainministeriön virkamiesraportti ja siinä hyödynnetty DSGE-simulaatiomalli Kooma perustuvat uuskeynesiläiseen makrotalousteoriaan. Tässä tutkielmassa käsitteiden uuskeynesiläinen ja uusklassinen taloustiede välille ei tehdä eroa, sillä uuskeynesiläinen teoria käytännössä sisältää uusklassisen taloustieteen perusoletukset.

Raha- ja suhdannepolitiikassa uuskeynesiläinen mallinnus implikoi, että raha- ja suhdannepolitiikka tuottaa reaalisia vaikutuksia, mutta vain lyhyellä aikavälillä. Pitkällä aikavälillä Sayn lain oletamat pätevät. Raha- ja finanssipolitiikalla voidaan siis vaikuttaa talouteen lyhyellä aikavälillä, mutta pitkällä aikavälillä talouskasvu ajaa eteenpäin vain tarjontapuolen fundamentit. (ks. Ahokas & Hoppa 2014, 150-151.)

Juha Tervala (2010, 273) tiivistää uuskeynesiläisten DSGE-mallien rakennuspalikat viiteen keskeiseen periaatteeseen, jotka ovat:

- 1) Yliajallisesti hyötyjään maksimoivat rationaaliset toimijat.
- 2) Yrityksillä on identtinen tuotantoteknologia
- 3) Talous pyrkii tasapainoon
- 4) Kilpailu on epätäydellistä
- 5) Hinnat sopeutuvat pitkällä aikavälillä
- 6) Rahapolitiikka voi vaikuttaa lyhyellä aikavälillä.

DSGE-malleissa lyhyen aikavälin rahamäärän ja koron muutokset eivät vaikuta suoraan toimijoiden inflaatio-odotuksiin (vrt. Lucas kritiikki). Reaalikoron muutokset heijastuvat kulutukseen ja investointeihin, jotka edelleen vaikuttavat työllisyyteen yritysten sopeuttaessa tuotannon uusiin kysyntäolosuhteisiin. DSGE-malleissa kysyntäshokin vaikutus on mallinnettu lyhytaikaiseksi. Kysyntäshokin jälkeen hinnat ja palkat sopeutuvat ja talous palaa luonnolliselle tasolle (Gali 2008, 5).

Keynesiläisellä politiikalla voi näin olla vaikutus lyhyellä aikavälillä ja talouden reagointi shokkeihin voi olla tehotonta, koska hinnat ja palkat on mallinnettu jäykiksi. Uuskeynesiläisissä DSGE-malleissa suhdannevaihtelut edustavat siis resurssien tehotonta allokaatiota (joskin vain väliaikaista) ja tuotantokuilua voidaan kuroa umpeen kysyntää säätelevällä suhdannepolitiikalla. DSGE-mallien sanotaan edustavan niin sanottua uutta konsensusta, jossa keynesiläinen makrotalousteorian analyysi on yhdistetty uusklassiseen mikroteoriaan (Pilkington 2016; Tervala 2010; Nieminen 2012). Kuten edellä mainittiin, uusklassisen mikroteorian olettaisiin sallitaan joitakin poikkeamia, mutta uusklassisen teorian olettamat silti dominoivat DSGE-mallien teoreettista rakennetta (Lehto 2011, 6).

Makrotalousteorian sai alkunsa John Maynard Keynesin ajatusten pohjalta ja keynesiläinen teoria hallitsi makrotaloustiedettä ja teollisuusmaiden politiikkaa vuosina 1950-1973. 1970-luvun öljykriisi ja keynesiläisyyden ongelmat avasivat tien taloustieteen uusklassiselle vallankumoukselle. Keynesiläisyys siirtyi syrjään valtavirran talousteorian ja politiikan sovelluksista. Uusklassinen mikro-taloustieteen perustuva talousteorian tuli hallitsevaksi analyysitavaksi, se ei kuitenkaan pystynyt selittämään, miksi markkinataloudessa esiintyi tahatonta työttömyyttä ja resurssien tehotonta käyttöä.

Keynesin ajatukset palasivat osittain takaisin valtavirtaan uuskeynesiläisyytenä, jonka perusolettan mukaan markkinatalous saattaisi lyhyellä aikavälillä tuottaa epätehokkaita tasapainoja, mutta

pyrkisi tehokkaaseen tasapainoon pitkällä aikavälillä. Uuskeynesiläisyys päättyi lopputulokseen, että keynesiläisestä politiikka-arsenaalista voisi olla hyötyä korkeintaan lyhyellä tähtämellä. Elvytyksen lyhytaikaista vaikutusta perustellaan rationaalisen valinnan teorian sovelluksilla, jossa kysyntäshokit saavat talouden toimijat varovaiseksi. Uuskeynesiläisessä teoriassa toinen perustelu kysyntäshokin tehottomuudelle on lainattavien varojen teoria, tähän palataan perusteellisemmin luvussa 6.1. Edellä esitetty narratiivi kuvaa toisen maailman sodan jälkeisen valtaviiran taloustieteen kehitystä ottamatta laajemmin kantaa oppien mielekkyyteen tai uskottavuuteen. Huomionarvoista on, että taloustieteen peruskysymykset liittyvät siihen, mikä selittää epätehokkaita tasapainoja kuten työttömyyttä ja toisaalta siihen millaisella politiikalla tehokkaaseen tasapainoon on kulloinkin mahdollista päästä. Uusklassinen taloustieteelle pareto-tehokkaat markkinatasapainot ovat keskeinen tehokkuuskriteeri. Tulonjakoon liittyvät kysymykset eivät kuulu taloustieteen perusteemoihin.

6. Aineiston analyysi

Valtiovarainministeriön virkamiespuheenvuorossa todetaan, että *”talouspolitiikan päähaaste on talouskasvun saaminen kestävästi viime vuosia paremmalle uralle.”* (Valtiovarainministeriö 2015, 7). Valtiovarainministeriön virkamiesraportissa talouspolitiikalle asetetut kaksi muuta keskeistä haastetta ovat työttömyys ja kestävyysvaje. Viimeisin tarkoittaa, että valtion menot ovat suuremmat kuin tulot. (Valtiovarainministeriö 2015 10-11). Valtiovarainministeriön virkamiespuheenvuoron voidaankin katsoa toteuttavan teoriaosuudessa määriteltyä talouspolitiikan perustehtävää eli talouskasvun edistämistä.

On huomattava, että valtiovarainministeriön määrittelemät keskeiset talouspoliittiset haasteet ovat keskinäisesti riippuvia. Tutkimuksen teoriaosuudessa todettiin, että työllisyys ja budjetin tasapaino riippuvat positiivisesti talouskasvusta. Tämä keskinäisyhteys todetaan useaan otteeseen myös virkamiesraportissa (Valtiovarainministeriö 2015, 32, 11). Käytännössä tämä tarkoittaa, että talouspoliittiset keinot ovat toisiinsa limittyneitä - esimerkiksi suhdannepolitiikka on samalla myös työllisyyspolitiikkaa. Selkeän rakenteen luomiseksi käsittelen analyysissäni näitä kysymyksiä toisistaan erillisinä. Luvut 6.1 - 6.3 käsittelevät valtiovarainministeriön suhdannepoliittisia suosituksia ja niiden perusteluja. Luku 6.4. käsittelee työllisyyspolitiikka ja luku 6.5. käsittelee valtiovarainministeriön

veropoliittisia suosituksia kestävyysvajeen taltuttamiseksi. Luku 7. sisältää analyysitulosten yhteenvedon ja tulosten peilaamisen tutkimusteoriaan.

6.1 Suhdannepoliittikka ja lainattavien varojen teoria

Valtiovarainministeriön virkamiesraportti esittää, että talouden keskeisimpänä ongelmana on vaikea taloustilanne ja vuoden 2008 finanssikriisin jäljiltä hitaasti elpyvä talouskasvu. Valtiovarainministeriö arvioi virkamiesraportissa erilaisia suhdannepoliittisia keinoja vuonna 2015 vallinneen talouden taantumien taittamiseksi, valtiovarainministeriö arvioimia keinoja ovat sisäinen devalvaatio (palkkojen alennus), elvytys ja odottaminen:

”Talouskriisistä voi yrittää ulos elvyttämällä, sisäisellä devalvaatiolla tai vain odottamalla. Elvytys tarkoittaa julkisten menojen lisäämistä tai tulojen vähentämistä. Sisäisellä devalvaatiolla viitataan alempaan palkka- ja kustannuskehitykseen ja siihen tähtääviin toimiin. Odottaminen puolestaan tarkoittaa sitä, ettei tehtäisi mitään lyhyellä aikavälillä, vaan odotetaan että maailmantalouden elpymässä myös Suomen vienti elpyy ja talous lähtee nousuun.” (Valtiovarainministeriö 2015, 38).

Seuraava aineistoesimerkki on ote Kooma-mallin analyysitulosta selittävästä tietolaatikosta, jossa valtiovarainministeriö tutkailee elvyttävän politiikkavaihtoehdon vaikutuksia:

”Elvyttävällä finanssipolitiikalla voidaan lieventää kokonaistuotannon laskua vain vähän, kun taas talouden rakenteeseen politiikkavalinnoilla on melko suuri vaikutus. Menoelvytys vaimentaa talouden pudotusta välittömästi, koska julkinen kulutus on osa bruttokansantuotetta. Julkisten menojen lisääminen kuitenkin syrjäyttää yksityistä kulutusta ja etenkin yksityisiä investointeja, jotka ovat tarkastelujakson lopussa reilut 5 % alemmalla tasolla kuin vuonna 2014 ja n. 2,5 % alemmalla tasolla kuin ilman menoelvytystä olisivat olleet.” (Valtiovarainministeriö 2015, 50)

Uuskeynesiläisyyden oppien mukaisesti analyysituloksessa esitetään, että elvyttävä politiikkavaihtoehto voi lyhyellä aikavälillä loiventaa talouden tuotannon supistumista, mutta on vaikutuksiltaan lyhytkestoinen. Pitkällä aikavälillä elvytys kumoaa oman vaikutuksensa syrjäyttämällä yksityistä kulutusta ja investointeja. Investointien laskiessa 2,5 prosenttia pitkän aikavälin vaikutus voidaan katsoa, jopa negatiiviseksi. Valtiovarainministeriön analyysitulokset osoittaa, että julkista kysyntää lisäävä vaihtoehto ei tuota haluttua lopputulosta talouskasvulle. Valtiovarainministeriön mallin taustalla

on ajatus, jonka mukaan julkinen kulutus syrjäyttää vastaavan määrän yksityistä kulutusta. Taloustieteessä tämä tunnetaan nimellä syrjäyttämisaikutus - engl. crowding out effect (Krugman & Wells 2015, 726). Taloustieteessä syrjäytymisaikutukselle on olemassa kaksi selitystä. Ensimmäinen on tässä luvussa käsitelty lainattavien varojen teoria, jonka mukaan julkinen kulutus nostaa korkotasoa ja syrjäyttää yksityisiä investointeja. Toinen selitys on seuraavassa luvussa käsitellyn rationaalisen valinnan teorian sovellus, ricardolainen ekivalenssi, jonka mukaan julkinen kulutus syrjäyttää yksityisten kotitalouksien kulutusta. (Krugman & Wells 2015, 824-825.)

Lainattavien varojen teoria on Sayn lain ja rahan kvantiteettiteorian taustaoletus. Lainattavien varojen teoriassa rahamarkkinoita käsitellään kuin mitä tahansa hyödykemarkkinoita, jossa raha on hyödyke ja korko sen hinta. Lainattavien varojen teorian mukaan varat investointeihin tulevat yksityisten talouden toimijoiden säästöistä. Investointien identiteetti on näin ollen investoinnit = säästöt (Pohjola 2015, 168). Toiseksi investoinnit riippuvat lainattavien varojen teorian mukaan negatiivisesti korkotasosta (mts. 101). Suurella korkotasolla laina on kallista ja riskitön pankkitilitalletus tuottaa hyvin, tällöin investoiminen on vähemmän kannattavaa (mts. 101-102). Pienellä korkotasolla laina on halpaa ja riskitön pankkitilitalletus tuottaa vähän, tämä luo kannusteen investoida rahamuodossa olevaa omaisuutta. (mts. 101-102).

Jos ihmiset lisäävät säästämistänsä tarkoittaa se toisaalta sitä, että pankkien talletustileille sijoitetut käteisvarat kasvavat. Pankki ei toki säilytä ihmisten pankkitalletuksia hyvää hyvyttään vaan talletukset lainataan edelleen korkoa vastaan, lainattavien varojen teoria olettaa, että pankkijärjestelmä välittää rahoitusyliäämää (säästöjä) rahoitusaliäämäisille talouden toimijoille (lainanottajat) (Pohjola 2015, 105-106, 190-191). Esimerkiksi säästämisen kasvu johtaa mallissa lainattavissa olevien varojen kasvuun – toisin sanoen rahan tarjonnan kasvuun. Tarjonnan kasvu tarkoittaa, muiden tekijöiden säilyessä ennallaan, sitä että korkotasoa laskee - investointien riippuessa negatiivisesti korkotasosta investoinnit lisääntyvät. Lainattavien varojen teorian mukaan säästämishalukkuuden nousu ei johda kysynnän laskuun¹⁴ sillä, säästöt palautuvat talouden kysyntäkomponenttiin investointeina (yksinkertaistettuna voidaan ajatella, että kysyntä=kulutus+investoinnit.) (Mankiw 2015, 311).

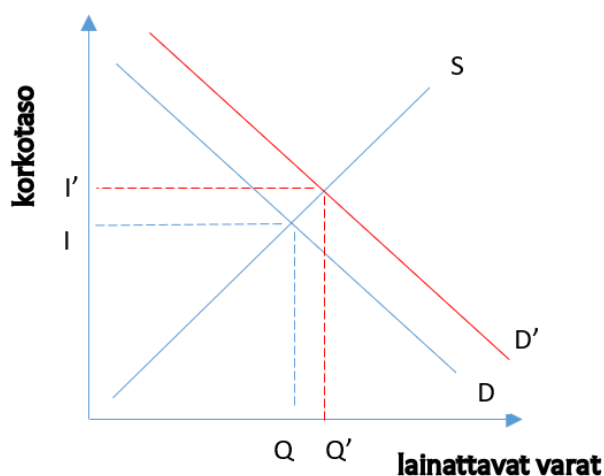
Lainattavien varojen teorian perusteella voidaan esittää, että budjettialijäämät eivät, toisin kuin Keynes uskoi, elvytä taloutta – ainakaan pitkällä aikavälillä. Valtio rahoittaa budjettialijäämäänsä

¹⁴ Vrt. keynesiläinen teoria

lainanotolla, tästä seuraa, että valtio tarvitsee alijäämiensä kattamiseksi lainoja rahamarkkinoilta. Lainattavien varojen mallissa vaikutus näkyy rahan kysynnän voimistumisena, joka nostaa korkotasoa. Korkomekanismin kautta valtion alijäämät heijastuvat edelleen laskevin investointeina. Julkinen alijäämä ei lainattavien varojen teorian perusteella elvytä talouden kysyntää vaan korvaa yksityisiä investointeja julkisella kulutuksella. Julkinen sektori voidaan vielä katsoa yksityistä heikomaksi investoijaksi, jolloin julkisten alijäämien vaikutus talouteen kääntyy negatiiviseksi. Lainattavien varojen teoria ja syrjäytysvaikutus toimii uusklassisessa teoriassa eräänä perusteluna sille, että keynesiläinen velkaelvytys ei toimi ja valtion alijäämät ovat talouskasvua kurjistavia. (Ahokas & Holappa 2014, 112-114; Pohjola 2015, 225-226.)

Kuviossa 4. on lainattavien varojen teorian graafinen esitys. Käyrien leikkauspisteissä on tasapaino ja katkoviivat osoittavat toteutuneen lainattavien varojen määrän ja korkotason. Julkinen alijäämä siirtää lainattavien varojen kysyntäkäyrää oikealle ($D \rightarrow D'$). Rahan tarjonnan säilyessä ennallaan korkotaso nousee ja siirtyy pisteestä I pisteeseen I'.

Kuvio 4. Lainattavien varojen teorian malli

S = lainattavien varojen tarjonta Q = lainattavien varojen määrä
D = lainattavien varojen kysyntä I = korkotaso

(Lähde: mukailtu kuvasta Krugman & Wells 2015, 749)

Lainattavien varojen teoria on keskeinen puolustus Sayn laille. Sen perusteella nykyaikainen makrotalousteoriat perustelee keynesiläisen kysynnänsäätelyn tehottomuutta. On kuitenkin huomattava, että lainattavien varojen teorian taustaoletukset ovat auttamatta vanhentuneita ja koskevat

enemmän kuvitteellista hyödykerahajärjestelmää kuin modernia rahataloutta. Modernissa rahataloudessa rahan arvo ei ole sidottuna kultaan tai hyödykkeisiin ja keskuspankki laskee rahan liikkeelle uusien velkasopimusten solmimisen seurauksena. Modernia rahataloutta voidaan kutsua myös fiat-rahajärjestelmäksi. (Ahokas & Holappa 2014, 152; Shaikh 2016, 203-204).

Modernissa rahatalousjärjestelmässä lainattavien varojen teoria sekä siihen kuuluva säästöt=investoinnit -identiteetti on virheellinen oletta. Suomessa jälkikeynesiläistä taloustiedettä edustavat Lauri Holappa ja Jussi Ahokas ovat huomauttaneet, että keskuspankkien omat näkökulmat rahan tarjonnan rajoituksista eivät vastaa ollenkaan niitä rajoitteita, jotka uusklassinen lainattavien varojen teoria olettaa. Yhdysvaltain keskuspankin New Yorkin -yksikön apulaisjohtaja Alan Holmes on todennut, että *”todellisuudessa pankit laajentavat luottoa luoden näin uusia pankkitalletuksia ja etsivät keskuspankkirahaa vasta tämän jälkeen”* (Ahokas & Holappa 2014, 87).

Euroopan keskuspankki toteaa Monthly Bulletin julkaisussaan:

”Normaalisti toimivien pankkien välisten markkinoiden oloissa eurojärjestelmä tarjoaa aina sen verran keskuspankkirahaa kuin [koko pankkijärjestelmän tasolla] tarvitaan. Tämän jälkeen keskuspankkirahasta käydään kauppaa pankkien välillä, eli se uudelleen jaetaan pankkijärjestelmän tarpeiden mukaisesti. Näin ollen tosiasiallisesti eurojärjestelmä tyydyttää keskuspankkirahan kokonaiskysynnän kaikkina aikoina ja pyrkii vaikuttamaan taloudessa vallitseviin rahoitusolosuhteisiin ohjaamalla lyhyen aikavälin korkotasoa.” (Euroopan keskuspankki 2012, 22 suom. Lauri Holappa)

Keskuspankkien yhteistyöelimenä toimiva järjestelypankki toteaa saman ilmiön:

Tämä paperi tulee siihen tulokseen, että politiikkatoimista johtuvia muutoksia talletusten määrässä korostava painotus on virheellinen. Tosiasiallisesti prosessi toimii pikemminkin päinvastoin, eli lainat tuottavat talletuksia. [Tässä paperissa] erityisesti väitetään, että rahakerroinmalli on virheellinen ja epäinformatiivinen analysoitaessa pankkilainoitukseen liittyvää dynamiikkaa. Fiat-rahajärjestelmän ja vapautettujen rahoitusmarkkinoiden olosuhteissa luotontarjonnalle ei ole mitään eksogeenisiä rajoitteita lukuun ottamatta julkisesti asetettuja pääomavaatimuksia. Riittävästi pääomitettu pankkijärjestelmä voi aina vastata lainakysyntään, jos se niin haluaa. (Piti 2010, 2 suom. Lauri Holappa)

Käytännössä fiat-rahajärjestelmässä pankkien luotonannon edellytykset ja korkotaso eivät riipu pankkitalletuksista lainattavien varojen teorian olettamalla tavalla. Lainattavien varojen teoriassa oletettu rahamarkkinoiden dynamiikka on todettu vääräksi useissa eri empiirisissä tutkimuksissa. Tällaisia tuloksia on saanut Peter Howells ja Khaled Hussein (1998) G7-maita koskevassa analyysissä

vuosilta 1957–1993 sekä Basil Moore (1988), joka tutki Yhdysvaltain rahamarkkinoita vuosien 1974–1980 välillä. Empiirisissä tutkimuksissa, jotka eivät niinkään kritisoi lainattavien varojen teoriaa siinänsä on huomattu, että velkaelvytys laman aikana ei syrjäytä yksityistä kulutusta. Valtion velkaelvytys voi lisätä laman aikana tuotantoastetta ja kotitalouksien tuloja, joka edelleen lisää kotitalouksien säästöjä ja näin lainattavien varojen tarjontaa - ekonometrisissä testeissä Yhdysvaltojen liittovaltion alijäämät vuosien 2008-2013 aikana eivät syrjäyttäneet yksityisiä investointeja (Krugman & Wells 2015, 726-727.)

Modernissa fiat-rahajärjestelmässä yksityisten taloudenpitäjien säästöt eivät aseta tiukkoja rajoitteita rahan tarjonnalle, toisin kuin lainattavien varojen teoria olettaa. Englannin keskuspankin julkaisussa Jakob ja Kumhof (2015) toteavat, että DSGE-mallien rahamarkkinoita koskeva mallinnus tulisikin päivittää vastaamaan todellisen rahajärjestelmän olosuhteita. Uusklassisen taloustieteen oppikirjoissa lainattavien varojen teoria esitetään faktatietona, eikä teorian ilmeisiä ongelmakohtia ja kiistakysymyksiä tuoda lainkaan esille (ks. Pohjola 2012, 190-191; Mankiw 2012, 69-71). Gregory Mankiwin (2012) kirjassa *Macroeconomics* lainattavien varojen teorian empiiristä relevanssia tosin perustellaan Yhdistyneessä kuningaskunnassa vuosien 1730-1910 välillä vallinneella julkisen kulutuksen ja korkotason välisellä tilastollisella yhteydellä, jossa kasvanut julkinen kulutus näyttäisi aina nostaneen korkotasoa (Mankiw 2012, 73). Kirjassa tarjotussa esimerkissä ei tosin mainita, että aikasarja sijoittui ajanjaksolle, jolloin Yhdistyneessä kuningaskunnassa oli käytössä hyödykerahajärjestelmä, jossa rahan arvo oli sidottu jalometalleihin. Lainattavien varojen teorian kriitikot korostavat teorian virheellisyyttä juuri fiat-rahajärjestelmässä. (kultakannasta - ks. esim. Thompson et al. 2011, 103-104.)

Katsaus uusklassisen taloustieteen lainattavien varojen -mallin ongelmiin osoittaa, että olettaus, jonka mukaan lainojen tarjonta ja korkotaso riippuvat kotitalouksien säästöistä on virheellinen. Tältä osin uusklassisen talousteorian perusolettamat ovat yksiselitteisesti vanhentuneita. Lainattavien varojen teorialla on silti vankka asema uusklassisen talousteorian perusoppina ja se on myös osa edistyneempiä taloustieteen sovelluksia, kuten DSGE-malleja. Lainattavien varojen teorian mallinnus implikoi, että kysynnänsäätely on aina tehotonta viimeistään pitkällä aikavälillä.

6.2. Rationaaliset odotukset ja ricardolainen ekvivalenssi

Talousteoriaa käsittelevässä kappaleessa sivuttiin 1970-luvun rationaalisten odotusten vallankumousta, jonka myötä rationaalisesta toimijasta tuli taloustieteellisen analyysin perusyksikkö. Rationaalisten odotusten vallankumous implikoi taloustieteelle, että talouspolitiikan osalta tulee analysoida, miten se vaikuttaa rationaalisesti toimivien taloudenpitäjien valintoihin. Talouspolitiikan vaikutusta yksittäisten taloudenpitäjien päätöksiin oli jo 1800-luvulla teoretisoinut taloustieteilijä David Ricardo. Ricardo teoretisoi valtion budjettialijäämien vaikutusta kuluttajakäyttäytymiseen. Hänen mukaansa oli yhdentekevää, rahoitetaanko sota vero- vai lainarahalla. Käytännössä valtion lainojen myötä lisääntynyt julkinen alijäämä näkyisi kysynnässä välittömästi. Kuluttajat sopeuttaisivat menonsa tuleviin veronkorotuksiin, joita tarvittaisiin lainan takaisinmaksamiseksi, tämä tunnetaan ricardolaisen ekvivalenssin teoreemana. Ricardo itse kuitenkin päätyi lopulta uskomaan, että hänen hypoteesinsa oli väärä sillä kuluttajat eivät ottaisi kulutuspäätöksissään huomioon julkisen sektorin budjetointia (ks. Quiggin 2014, 125-126; Ahokas & Holappa 2014, 147.)

Ajatus ylitse vuotavan rationaalisista talouden pitäjistä sopi yhteen rationaalisten odotusten vallankumouksen teoreettisten kehitelmien kanssa. Ricardolaisen ekvivalenssin hypoteesi nousikin uudelleen osaksi valtavirran taloustiedettä taloustieteilijä Roberto Barron uudelleen muotoilemana. Roberto Barro (1974) puolusti artikkelissaan Are Government Bonds Net Wealth ricardolaista ekvivalenssia. Barro väitti, että keynesiläinen budjettialijäämään perustuva elvytys ei voi toimia edes lyhyellä aikavälillä, sillä budjettialijäämä saa ihmiset supistamaan kulutustaan. Ihmiset katsoisivat alijäämän ennakoivan tulevia veronkorotuksia. (Quiggin 2014, 126.)

Barron malli rakentui ajatukselle, että kotitaloudet optimoivat budjettinsa pitkälle tulevaisuuteen ja arvioivat kulutuksensa suhteessa valtion budjetointiin. Kotitaloudet olivat Barron mallinnuksessa mallinnettu ikuisesti eläviksi dynastioiksi, jotka noudattavat ylisukupolvisen altruismin periaatetta. Näistä olettamista seurasi, että jos valtiot rahoittavat kulutuksensa lainoilla kotitaloudet lisäävät säästämistään alijäämää vastaavalla summalla. Valtion joukkovelkakirjalainan maksuaika voi olla pitempi kuin kotitalouden olemassaolon aika. Sukupolvet ylittävä solidaarisuus ja kotitalouden käsitteleminen ikuisesti elävänä dynastiana kuitenkin ulottaa yliajallisen budjettioptimoinnin seuraaville sukupolville. Barron mallissa perinnötkin kasvavat summalla, joka on yhtä suuri kuin odotetut veronkorotukset tulevaisuudessa. Barron teoreettisen työn loppupäätelmä oli, että valtion alijäämän

kysyntävaikutus on nolla, sillä syrjäyttää aina vastaavan määrän yksityistä kulutusta. (Barro 1974; Summers & Carroll 1987, 612-217; Poterba 1987, 212-217)

Roberto Barron teoria budjettinäköymien perusteella kulutustaan optimoivista kotitalouksista kuulostaa arkijärjen valossa kyseenalaiselta. Ekonometriset testit, joissa tutkittiin Barron hypoteesia osoittivatkin, että kotitaloudet eivät ota kulutuksessaan huomioon valtion budjetointia. Lawrence Summers ja Chris Carrol (1987) analysoivat Yhdysvaltojen julkista alijäämää ja kotitalouksien säästämisastetta vuosina 1950-1986 ja havaitsivat, että ricardolaisen ekvivalenssin hypoteesit eivät saa minkäänlaista empiiristä näyttöä tuekseen. Tutkimuksessa löytyi tosin jonkin verran näyttöä täysin päinvastaisesta riippuvuudesta, jossa yksityinen kulutus lisääntyi yhtä aikaa julkisen kulutuksen kanssa (Carrol & Summers 1987, 217-224). Taloustieteilijä Robert Hallin tulos oli samansuuntainen - kuluttajat eivät optimoi tulojaan ja menojaan suhteessa valtion budjetin tasapainoa koskeviin oletuksiin (Hall 1986.)

Edellisessä luvussa osoitettiin, että julkiset menot syrjäyttävät yksityisten kotitalouksien kulutusta, tämä implikoi, että taustalle on mallinnettu ricardolaisen ekvivalenssin oletus. Mallinnus tulee ilmi eksplisiittisesti seuraavassa sitaatissa, jossa julkisten menoleikkausten aiheuttamia dynaamisia kysyntävaikutuksia on analysoitu Kooma-mallilla:

”Julkisten menojen leikkaaminen vaikuttaa kuluttajatyöntekijöiden käyttäytymiseen myös varallisuusvaikutuksen kautta. Mallissa yli ajan optimoivat kuluttajat näkevät menoleikkaukset tulevana verohelpotuksina, joten ne lisäävät kulutustaan.” (Valtiovarainministeriö 2015, 50)

Sitaatista ilmenee myös ricardolaisen ekvivalenssin toinen käyttötapa: kuluttajat näkevät tämän päivän leikkaukset huomispäivän verohelpotuksina ja vastaavat menoleikkauksiin lisäämällä kulutustaan. Taloustieteen teorian keynesiläistä taloustiedettä käsittelevässä kappaleessa todettiin, että matalasuhdanteessa menoleikkausten negatiiviset kysyntävaikutukset voivat kiihdyttää talouden supistumista. Sitaatista käy ilmi, että ricardolaisen ekvivalenssin oletus osaltaan lieventää menoleikkausten negatiivista suhdannevaikutusta. Kooma-mallilla suoritettujen kestävyysvajetta suitevien politiikkavaihtoehtojen arvioinneissa menoleikkaukset näyttäytyvätkin suhdannepoliittisesti suositeltavana ratkaisuna, joka parantaa kokonaistuottavuutta:

”Menoleikkaukset puolestaan haittasivat talouskehitystä vähiten ja niiden positiivinen vaikutus kokonaistuottavuuden kasvuun oli suurin” (Valtiovarainministeriö 2015, 51).

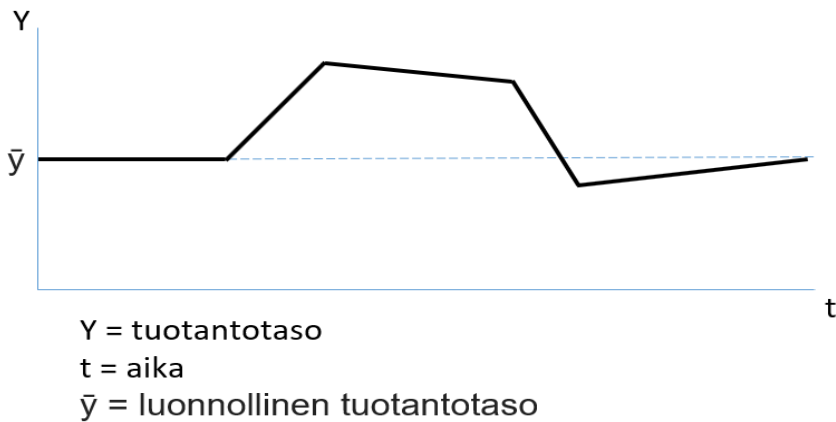
Valtiovarainministeriön suhdannepoliittisten suositusten ja mallinnusten taustaoletuksien tarkastelu osoittaa, että talouspolitiikan vaikutuksia arvioidaan ongelmallisilla taustaoletuksilla. Menoleikkausten vaikutuksesta talouskasvuun on tarjolla myös empiiristä tutkimusta, jossa osoitetaan, että julkisen sektorin leikkausten negatiiviset suhdannevaikutukset on syytä ottaa vakavasti. Tervala ja Engler (2018, 22-23) toteavat vuosien 2011-2013 finanssipolitiikkaa euroalueella ja Yhdysvalloissa tarkastelevassa empiirisessä tutkimuksessaan, että menoleikkaukset laskusuhdanteessa ovat heikentäneet talouskasvua ja tuottavuutta.

6.3. Lyhyt ja pitkä aikaväli talousteoriassa

Uuskeynesiläinen makrotalousteoria olettaa, että kysyntäshokki voi vaikuttaa positiivisesti talouskasvuun, mutta vain lyhyellä aikavälillä. Tämä perustuu uuskeynesiläisen taloustieteen mallinnusratkaisuun, jossa lyhyt ja pitkä aikaväli erotetaan toisistaan. Pitkän aikavälin kasvun, eli ns. luonnollisen kasvun asteen, oletetaan riippuvan talouden fundamenttien eli työn määrän ja pääomakannan kehityksestä. Teoreettisen sitoumuksen luonnollinen seuraus on se, että vain sellainen talouspolitiikka, joka vaikuttaa tarjontapuolen tekijöihin voi pitkällä aikavälillä olla talouskasvua edistävää. Käytännön esimerkkejä ovat esimerkiksi politiikat, joilla valtio edistää yksityistä tai julkista säästämistä, joka pitkällä aikavälillä johtaa suurempaan pääomakantaan tai väestön työvoimaosuuden kehittämiseen. (Mankiw 2012, 568.)

Teoriaosuudessa todettiin, että DSGE-mallien eräs keskeinen keynesiläinen elementti on se, että kysyntäshokkien uskotaan tuottavan positiivinen vaikutus lyhyellä aikavälillä. Edellisissä luvuissa käsiteltiin mekanismeja, jotka tekevät vaikutuksesta lyhytaikaisen. Kuviossa 5 on esitetty kysyntäshokin vaikutus tuotantoon uuskeynesiläisen talousteorian olettamien puitteissa. Kuvion pystyakselilla on tuotantotaso, vaaka-akseli kuvaa aikaa ja katkoviiva on tuotannon luonnollinen tasapainotila. Tuotanto aluksi kohoaa kysyntäshokin vaikutuksesta yli luonnollisen tason, lähestyy sitten luonnollista tasoa ja lopulta laskee sen alapuolelle. Luonnollinen tuotantotaso toimii ikään kuin painovoiman keskipisteenä, jota kohti talous hakeutuu.

Kuvio 5. Tuotanto reagoi kysyntäshokkiin

(Lähde: mukailtu kuvasta Mankiw 2012, 450)

Edellä määriteltyyn oletamaan nojataan myös valtiovarainministeriön Kooma-mallin analyysissä. Valtiovarainministeriö olettaa, että talouden kysyntää elvyttävällä politiikalla olisi korkeintaan lyhyen aikavälin vaikutus talouden talouskasvuun ja pitkällä aikavälillä vaikutus kääntyisi negatiiviseksi. Ohessa ote valtiovarainministeriön Kooma-mallilla tehdystä analyysistä:

”Teiden rakentaminen, koulujen korjaaminen ja verotuksen keventäminen ovat esimerkkejä perinteisestä kysyntään vaikuttavasta elvytyspolitiikasta. Kaikki ne parantavat työllisyyttä lyhyellä aikavälillä, mutta lisäävät julkisen talouden velkataakkaa ja siten syövät kasvuedellytyksiä pidemmällä aikavälillä.” (Valtiovarainministeriö 2015, 38)

Uuskeynesiläinen taloustiede ja valtiovarainministeriön Kooma-malli käsittelevät pitkän ajan talouskasvua autonomisena ja lyhyen aikavälin suhdanteista riippumattomana ilmiönä. On kuitenkin olemassa mittava määrä empiiristä näyttöä ja teoreettisia perusteluja sille, että lyhyen aikavälin suhdannevaihtelut vaikuttavat myös pitkän aikavälin taloudelliseen kehitykseen. Hollantilaisyyntyinen taloustieteilijä Petrus Johannes Verdoorn (1949) esitti tuottavuuden ja tuotantotason välisen yhteyden jo vuonna 1949 ilmestyneessä artikkelissaan *Factors that Determine the Growth of Labour Productivity*. Artikkelin tärkein havainto on tiivistetty käsitteeseen Verdoornin laki. Verdoornin lain keskeinen väite on, että talouskasvu vaikuttaa positiivisesti tuottavuuden kehitykseen ja näin talouskasvuun – toisin sanoen kasvu ruokkii kasvua (McCombie et al. 2002, 1). On huomattava, että Verdoornin laki implikoi, että matala kasvu tai taantuma vastaavasti heikentää tuottavuuden kasvua.

Verdoornin laki on todettu empiirisesti päteväksi lukemattomissa määrissä empiirisiä tutkimuksia (ks. McCombie et al. 2002, 8-27).

Nykyään keynesiläisessä¹⁵ taloustieteessä lyhyen aikavälin suhdanteiden vaikutusta pitkän aikavälin taloudelliseen kehitykseen kuvataan yleisemmin käsitteellä hystereesi. Laajasti määriteltynä hystereesi tarkoittaa, että jonkin systeemin ajalliset kehityskulut ovat polkuriippuvaisia ja epäergodisia (Dosi 2017, 4). Työmarkkinoilla hystereesi-ilmiö ilmenee siten, että pitkät työttömyysjaksot ovat taipuvaisia venymään ja ne heikentävät työntekijöiden työelämätaitoja, työmotivaatiota sekä henkistä jaksamista (Mankiw 2012, 418; Ahokas & Holappa; Quiggin 2014, 114). Työttömyysjaksot voivat myös katkoa työllistymisen kannalta merkittäviä sosiaalisten suhteiden verkostoja (Quiggin 2014, 115). Talouden tarjontapuolella hystereesivaikutusta selittää, se että heikon talouskasvun olosuhteissa yritykset leikkaavat kuluja tuotekehityksestä ja vähentävät investointeja (Stiglitz 1994, 122; Dosi, Napoletano, Roventini & Treibich 2015, 17). Hystereesi-vaikutus on todettu myös empiirisissä tutkimuksissa (ks. Engler and Tervala 2018).

Hystereesiä käsitellään joissakin makrotaloustieteen oppikirjoissa, mutta sen käsittely jää lyhyeksi ekskursioksi valtavirtateorian ulkopuolelle (ks. Mankiw 2012, 417-418). Suomessa taloustieteilijä Pertti Haaparanta on todennut, että hystereesin jättäminen mallinnuksen ulkopuolelle on merkittävä puute Kooma-mallissa (HS 2016). Kooma-mallissa ja uuskeynesiläisen teorian standardimallinnuksessa lyhyen aikavälin suhdannevaihtelut näyttäytyvät merkityksettöminä ja pitkän aikavälin talouskasvu kulkee kivettyä luonnollisen kasvun uraa. Mallinnuksessa suhdannepolitiikasta syntyy lyhyen aikavälin kipulääke, jolla voidaan parhaimmillaan vaimentaa talouden tuotannon pudotuksia vain väliaikaisesti. Verdoornin laki ja hystereesi tarjoavat empiirisen ja teoreettisen perustan, sille että pitkän aikavälin talouskasvu on polkuriippuvaista, eikä lyhyen ja pitkän aikavälin kasvudynamiikkoja voi erottaa toisistaan.

Analyysini osoittaa, että uusklassiseen teorian oletuksiin nojaaminen johtaa talouspoliittisten vaihtoehtojen arvioinnissa analyysituloksiin, joissa elvyttävä talouspolitiikka näyttäytyy tehottomana ja pitkän aikavälin vaikutuksiltaan haitallisena politiikkana. Vastaavasti Kooma-mallilla tehdyissä simulaatioissa toimivana ja tehokkaana suhdannepolitiikkana näyttäytyy kaksi vaihtoehtoa:

¹⁵ Uuskeynesiläinen standarditeoria ja Kooma-malli ei sisällä hystereesiä, mutta hystereesivaikutus on mallinnettu joihinkin uuskeynesiläisiin DSGE-malleihin, kuten Englerin ja Tervalan (2018) malliin.

Ensimmäinen vaihtoehto on työntekijöiden reaali-palkan alentaminen eli ns. sisäinen devalvaatio, jonka voisi tehdä luopumalla palkankorotuksista tai pidentämällä työaika: ” Käytännössä se tarkoittaisi palkkojen nolllakasvua tai tuntipalkkojen alenemista esimerkiksi työaika pidentämällä. Tässä tehdyssä mallitarkastelussa tarkastellaan vaihtoeitoja, jossa palkankorotuksista luovuttaisiin kolmeksi vuodeksi, jolloin työllisyys kohenisi ja BKT kasvaisi merkittävästi” (Valtiovarainministeriö 2015, 85). Toinen puheenvuoron tarjoama keino reaali-palkan alentamiseen on keskitetystä palkkaratkaisusta irtautuminen ja joustavampi palkanmuodostus, joka mahdollistaa palkkojen sopeutumisen alaspäin matalasuhdanteessa: ”Joustavat palkat sopeutuvat tähän, joten yksityisen kulutuksen lasku jää lyhytaikaiseksi ja kokonaistuotanto elpyy nopeammin.” (Valtiovarainministeriö 2015, 85)

Toinen puheenvuorossa esitetty suhdannepoliittinen suositus on työn verotuksen laskeminen, joka vaikuttaa kasvuun positiivisesti pitkällä aikavälillä: ”[...] palkkaverojen alentaminen on mallitulosten mukaan melko tehotonta elvytystä lyhyellä aikavälillä, mutta parantaa kasvunäkymiä keskipitkällä aikavälillä.” (Valtiovarainministeriö 2015, 85). Pitkän aikavälin positiivinen vaikutus syntyy valtiovarainministeriön mukaan positiivisesta dynaamisesta vaikutuksista työmarkkinoilla (Valtiovarainministeriö 2015, 85). Erilaisiin dynaamisten vaikutusten arviointiin palataan myöhemmin luvussa 6.5.

6.4. Työllisyyspolitiikka ja sosiaaliturva

Keskeinen oletus aineiston työllisyyspolitiikan taustalla on, että markkinataloudessa työn kysynnän ja tarjonnan välille löytyy ajan kuluessa tasapaino, jossa työn kysyntä ja tarjonta ovat yhtä suuret: ”Työllisyys sopeutuu ajan kuluessa tarjolla olevan työvoiman määrään” (Valtiovarainministeriö 2015, 71). Koska markkinat sinänsä tuottavat raportin oletettaman mukaan tehokkaita tasapainoja työllisyyden ongelmat on etsittävä markkinatalouden kannalta ulkoisista tekijöistä. Työllisyyttä onkin määrä edistää ”työn tarjontaa stimuloivalla politiikalla” (Valtiovarainministeriö 2015, 71). Käytännön keinona tämä tarkoittaa erilaisten kannustimien parantamista, kuten työn verotuksen keventämistä ja sosiaaliturvan leikkaamista tai kannustavuuden lisäämistä (Valtiovarainministeriö 2015, 65, 71). Työn verotusta ja sen oletettuja vaikutuksia käsitellään perustavammin luvussa 6.6.

Työllisyyden kannalta ratkaiseva tekijäksi mainitaan kilpailukyvyyn säilyminen: ”Jotta Suomen kilpailukyky investointikohteena voidaan palauttaa, tarvitaan työmarkkinoilla vahva sitoutuminen uudistuksiin joilla kustannuskilpailukyvyistä voidaan huolehtia myös pidemmällä aikavälillä.” (Valtiovarainministeriö 2015, 32). Kilpailukyvyyn ylläpitämisen kannalta raportissa mainitut keskeiset työmarkkinapoliittiset keinot ovat maltillisen palkkakehityksen ylläpitäminen: ”on silti pidettävä huolta

omasta tuottavuudesta ja maltillisesta palkkakehityksestä, jottei orastava vientikysyntä sitten aikanaan tyssää heikkoon kilpailukykyyn.” (Valtiovarainministeriö 2015, 38). Sekä paikallisen sopimisen lisääminen palkanmuodostuksessa, jolla tavoitellaan työmarkkinoiden joustavuutta keskitetyn sopimisen kankeudesta: *”Samalla on aikaansaatava toimiviin paikallisiin neuvotteluinstituutioihin perustuvaa joustavuutta.”* (Valtiovarainministeriö 2015, 32).

Valtiovarainministeriön listauksessa sosiaaliturvaa koskevista suosituksista ensimmäinen vaihtoehto on sosiaaliturvan leikkaukset, joiden oletetaan parantavan työllisyyttä: *”Sosiaaliturvan tason madaltaminen tai keston lyhentäminen esimerkiksi työttömyysturvan tasoa tai kestoja leikkaamalla tai muuttamalla työttömyysturvan aikaprofiili työn tekemistä paremmiksi suosivaksi.*” (Valtiovarainministeriö 2015, 65). Toinen keskeinen ehdotus työllisyyden parantamiseksi on sosiaaliturvan velvoittavuuden lisääminen erilaisilla aktiivisuusedellytyksillä: *”Sosiaaliturvan velvoittavuuden lisääminen esimerkiksi siten, että työttömyysturvan saamisen ehtona työttömyyden pitkittyessä olisi velvoite – työttömyysturvan menettämisen uhalla – vastaanottaa (palkkatuettua) työtä julkisella tai kolmannella sektorilla.”* (Valtiovarainministeriö 2015, 65).

Sosiaaliturvaan tehtyjen muutoksien vaikuttavuutta valtiovarainministeriö perustelee talousteorian ajatuksella rationaalisesti hyötyjä ja kustannuksia punnitsevista kuluttajista: *”Talousteorian mukaan vaikutus tulee työttömän reservaatiopalkan – palkkaa, jolla hän on valmis ottamaan vastaan työtä – noususta ja heikentyneistä työn etsinnän kannustimista”* (Valtiovarainministeriö 2015, 65). Talousteorialla perusteltujen argumenttien osuus politiikan vaikuttavuudesta on kuitenkin sosiaaliturvan ja työllisyyden välisen yhteyden osalta vähäinen (vrt. suhdannepolitiikka).

Teoriaan vetoavan perustelun lisäksi valtiovarainministeriö tutkailee sosiaaliturvan ja työllisyyden välisiä yhteyksiä erilaisten virkamiespuheenvuoron ulkopuolisten empiiristen tutkimustulosten perusteella: *”Suomen ansiosidonnaista työttömyyspäivärahaa koskevissa tutkimuksissa on osoitettu, että työttömyyspäivärahan korkeampi taso ja pidempi kesto heikentävät työllistymistä. [...] Toisaalta korkeamman työttömyyspäivärahan turvin voi etsiä pidempään juuri omaa osaamista vastaavaa työtä ja siksi sillä voi olla myös edullisia vaikutuksia”* (Valtiovarainministeriö 2015, 67). Aktiivisuusedellytyksen vaikutuksia pyritään niin ikään vastaavien kokeilujen empiirisistä tuloksista, joiden mukaan: *”aktivointitoimenpiteet vaikuttavat työllisyyteen ensisijaisesti niiden uhkavaikutusten kautta [...] Suomessa toteutetut aktivointitoimenpiteet eivät nykytutkimuksen valossa ole aina onnistuneet edistämään työllisyyttä edes uhkavaikutusten kautta.”* (Valtiovarainministeriö 2015, 68).

Sosiaaliturvauudistusten perusteluissa korostuvat raportin ulkopuoliset empiiriset tutkimustulokset, joissa politiikkavaihtoehtojen vaikutukset ovat ambivalentteja, eivätkä ne yksiselitteisesti tue puheenvuoron työllisyyspolitiikan keinojen vaikuttavuutta. Työllisyyspolitiikan osalta valtiovarainministeriön perustelut noudattavat hyvin erilaista logiikkaa kuin suhdannepolitiikkaa käsittelevässä kappaleessa. Työllisyyspolitiikan vaikutuksia arvioidaan aiempien empiiristen tutkimusten perusteella, eikä talousteorian perusteella asetetut ennako-olettamat ole analyysin ja perustelujen pääosassa.

Keskeistä on, että puheenvuorossa tehdyt suositukset liittyvät työnhakijoiden aktivoimiseen erilaisilla sanktioilla. Esimerkiksi työnhakupalveluiden kehittäminen ja työllisyysmäärärahojen lisääminen eivät ole puheenvuorossa arvioitu keinoja, tämä osoittaa, että asiantuntijat käyttävät toimijuutta sen osalta mitä politiikkavaihtoehtoja halutaan arvioida. Edellisistä kappaleista poiketen virkamiespuheenvuoron sosiaaliturvaa ja työllisyyttä koskevissa politiikkavaihtoehtojen arvioinneissa otetaan kantaa myös sosiaaliturvaa leikkaavien politiikkaehdotusten sosiaalisiin vaikutuksiin, kuten tuloeroihin (Valtiovarainministeriö 2015, 64-65). Koska työllisyyspoliittisten suositusten vaikutuksia ei juurikaan arvioida talousteoriaan perustuvilla analyyseilla, siksi työllisyyspolitiikan perustavampi analyysi ei ole mahdollista tutkimusasetelmani puitteissa.

6.5. Kestävyysvaje ja verotuksen dynaamiset vaikutukset

Valtiovarainministeriö arvioi kestävyysvajeen olevan Suomen kansantalouden eräs merkittävä uhkatekijä. Valtiovarainministeriön arvio kestävyysvajeen suuruusluokasta on 5 prosenttia suhteessa bruttokansantuotteeseen: *”Valtiovarainministeriön kansantalousosaston arvion mukaan kestävyysvajeen mittaluokka on noin 5 prosenttia suhteessa BKT:hen.”* (Valtiovarainministeriö 2015, 39). On huomattava, että tutkimukseni aineistoon ei sisälly valtiovarainministeriön laskelma kestävyysvajeesta vaan aineistossa kestävyysvajeen ja sopeutusten suuruusluokka on otettu annettuna. Tämän tutkimuksen puitteissa ei siten ole mahdollista arvioida valtiovarainministeriön kestävyysvajelaskelman taustaoletuksia.

Kestävyysvaje voidaan torjua leikkaamalla julkisia menoja tai lisäämällä tuloja, toisin sanoen leikkauksilla tai korottamalla verotusta. Valtiovarainministeriö puoltaa raportissaan menoleikkauksia, koska veronkorotukset heikentävät valtiovarainministeriön mukaan kasvua ja työllisyyttä: *”Talouskasvun ja työllisyyden näkökulmasta sopeutustoimet tulisi kohdistaa menoihin”*

(Valtiovarainministeriö 2015, 44-45). Valtiovarainministeriö on analysoinut, että alijäämien torjuminen työn verotusta kiristämällä olisi taloudellisilta vaikutuksiltaan kaikista haitallisista vaihtoehdoista: *”Julkisen talouden sopeuttaminen työn verotusta kiristämällä on tarkastelluista vaihtoehdoista talouskehitykselle haitallisista.”* (Valtiovarainministeriö 2015, 51). Valtiovarainministeriö perustelee, että työn tuloverotuksen ongelma on sen tuottamat kannustinloukut: *”Kattava sosiaaliturva ja progressiivinen verotus rajoittavat kuitenkin kannustinkapeikkojen poistamista. On välttämätöntä, että työnteko on aina taloudellisesti palkitsevaa.”* (Valtiovarainministeriö 2015, 8).

Valtiovarainministeriön analyseissa rationaalisiksi toimijoiksi mallinnetut kuluttajat pyrkivät kompensoimaan kasvaneen työn verotuksen vaatimalla korkeampaa palkkaa. Valtiovarainministeriö katsoo, että: *”Palkansaajat pyrkivät mallissa kompensoimaan nettotulojensa supistumista vaatimalla korkeampaa palkkaa. Palkkojen vähitellen kohotessa työn kysyntä vähenee ja työttömyys kasvaa. Työn verotuksen kiristäminen heikentää työllisyyttä ja nostaa työttömyysastetta selvästi suhteessa perusuraan koko tarkasteluajanjaksolla.”* (Valtiovarainministeriö 2015, 51)”

Toinen rationaalisen valinnan teorian sovellus valtiovarainministeriön veropolitiikan analyysissa on Laffer-käyrä: *Tässä esitettyjen Laffer-käyrien laskemista varten on rakennettu malli, joka kuvaa talouden pitkän aikavälin tasapainotilaa. Mallissa yksilöt pyrkivät onnellisuuteen kuluttamalla hyödykkeitä ja nauttimalla vapaa-ajasta.”* (Valtiovarainministeriö 2015, 81). Laffer käyrä pyrkii mallintamaan erilaisten verojen vaikutusta rationaalisesti toimivien kuluttajien päätöksentekoon. Laffer käyrän sai alkunsa taloustieteilijä Arthur Lafferin ajatuksesta vuonna 1974 (Mankiw 1997, 166). Lafferin ajatuksen ydinsisältö oli, että verotulot eivät kasva lineaarisesti veroprosentin kasvaessa: korkea veroprosentti vähentäisi ihmisten kannusteita vastaanottaa työtä, joka taas vähentäisi tehtyjä työtunteja ja verokertymää (Krugman & Wells 2015, 65). Lafferin käyrällä on perusteltu erilaisia uusliberaaleja verouudistuksia. Ronald Reaganin pyrkiessä presidentiksi vuonna 1980 mittavat veroleikkaukset olivat keskeinen osa hänen vaaliohjelmaansa. Reagan, Lafferin käyrään vedoten, esitti, että Yhdysvaltain korkea veroprosentti vähentäisi ihmisten kannusteita työntekoon. Veroleikkaukset maksaisivat itsensä takaisin työntekon lisääntyessä. Reaganin vaalivoittoa seuraava historia ei ollut suotuisa Lafferin otaksumalle. Reaganin vaalivoiton jälkeiset veroleikkaukset vähensivät tuloveron kertymää 9 prosentilla vuosina 1980-1984, riippumatta samalla aikavälillä tapahtuneesta 4 prosentin reaalityulojen kasvusta. (Mankiw 1997, 167.)

Lafferin käyrä olettaa, että ihmiset tekevät rationaalisia valintoja, joissa verotus näyttäytyy negatiivisena kannusteena työnteolle, jota kompensoidaan lisäämällä vapaa-aikaa ja vaatimalla lisää palkkaa. Ricardolaista ekvivalenssia käsittelevässä luvussa esitettiin tutkimuksia siitä, että erilaiset oletamat ihmisten toiminnan rationaalisuudesta, eivät välttämättä päde lainkaan reaali maailmassa. Ihmisten suhde veroihin ja työhön ei välttämättä muotoudu hyötyjen ja kustannusten analyysissä. Heikki Patomäki (2014, 225) on todennut, että ihmisten käsitykset ja odotukset omista tuloista ja veronmaksusta muodostuvat sosiaalisessa ja eettis-poliittisessa kontekstissa. Tästä näkökulmasta ihmisen suhde veroihin ei muodostu viileän rationaalisesta hyödyn laskelmoinnista. Verotuksella voidaan nähdä olevan myös eettisesti tärkeä merkitys.

Anwar Shaikh (2016, 78) esittää, varsinaisiin ihmisen käyttäytymistä tutkiviin tieteisiin vedoten, että ihmisen käyttäytymistä ei voi selittää vain rationaalisuudella. Ihminen on evolutionääristen rajoitteiden puitteissa sosiaalisesti konstruoitunut olento, jonka toimintaa selittää rationaalisuuden lisäksi muun muassa affektit, tavat ja kulttuuri (mts. 78). Erilaisten kuluttajien rationaalista valintaa imitoivien mallien rakentamiseen liittyy myös toinen ongelma. Mallissa kuluttajan edun mukaiset päämäärät on asetettava ennakko-oletuksilla. Tästä seuraa, että verojen dynaamisia vaikutuksia kuvaavien mallien rakentamisessa voidaan periaatteessa asettaa tavoiteltavat päämäärät enemmän tai vähemmän mielivaltaisesti. Yhtä lailla rationaalisen valinnan teoriaan nojaten voisi olettaa, että tuloveron korotukset lisäävät työtunteja, sillä kuluttajat pyrkivät ylläpitämään tietyn tulotason – verojen noustessa saman tulotason ylläpitäminen edellyttää, että työtä on tehtävä enemmän. Rationaalisen teorian esioletuksiin nojaaminen voi näin johtaa mielivaltaan sen osalta, mitä rationaalisuus oikeastaan pitää sisällään.

Reaali maailman työmarkkinoiden ja empiirisen tutkimuksen piirissä tuloveron vaikutus tehtyihin työtunteihin näyttääkin huomattavasti kompleksisemmalta ja vaikeammin arvioivalta asialta kuin teoreettisissa simulaatioissa. Lafferin käyrää koskevassa taloustieteellisessä tutkimuksessa on todettu, että tuloveron työllisyysvaikutusten analysointi on hankalaa (Kuismanen 2005, 1). Empiirissä tutkimuksissa on havaittu, että veroilla on vaikutuksia ihmisten valintoihin työmarkkinoilla, mutta niitä ei pysty mielekkäästi selittämään hyötyjä maksimoivan toimijan oletuksella (Pencavel 1986, 95). Taloustieteilijät Costas Meghir ja David Phillips toteavat, että tehdyt työtunnit eivät reagoi erityisen voimakkaasti verotuksella luotuihin taloudellisiin kannusteisiin (Meghir & Phillips 2010, 204). Suomalaista yhteiskuntaa koskevissa tutkimuksissa on tosin esitetty, että tehdyt työtunnit ja

työntekijöiden palkkavaatimukset reagoisivat muutoksiin veroasteessa, joskin heikosti (Eckstein & Paunonen 2001, 282). Suomalaisessa työehtosopimusjärjestelmässä bruttopalkat ja työn tarjonta ovat joustamattomia, on siis epätodennäköistä, että veroasteen muutokset voisivat vaikuttaa työn tarjontaan tai palkkavaatimuksiin (mts. 282-283)

Jos työn ja tuloverotuksen dynaamisista keskinäisvaikutuksista ei näytä olevan yksimielisyyttä verokertymän kannalta maksimaalisesta veroasteesta sen sijaan on vahvempi konsensus: suomalaista yhteiskuntaa koskevat analyysit (virkamiespuheenvuoron omat analyysit mukaan lukien) ovat yksimielisiä siitä, että työn verotuksen alentaminen vähentäisi verokertymää (Eckstein & Paunonen 2001, 282; Kuismanen 2005, 17; Valtiovarainministeriö 2015, 81). Valtiovarainministeriön ehdotuksessa työn verotuksen korottaminen jää kestävyysvajetta suitsevan keinovalikoiman ulkopuolelle, mutta se esitetään eksplisiittisesti vero ja työllisyyspolitiikan tavoitteeksi riippumatta sen kustannusvaikutuksista (ks. Valtiovarainministeriö 2015, 72). Tuloveron alentaminen onkin ainoa poliittinen suositus, jossa valtiovarainministeriö on valmis lisäämään julkista alijäämää.

Raportissa muiden verolajien vaikutuksia on arvioitu vähemmän tai ei ollenkaan. Valtiovarainministeriö pitää kulutusveroja työn verotusta parempana vaihtoehtona sillä niiden luomat kannusteet ovat paremmat. Tätä perustellaan sillä, että korkeampi kulutusvero leikkaa palkkoja ja etuuksien reaaliarvoja ja näin ollen eivät heikennä työnteon kannusteita: *”Kulutusverot eivät myöskään vaikuta työn nettokorvausasteeseen (työn vastaanottaminen), koska kulutusverojen korotus vaikuttaa myös etuustulojen ostovoimaan”* (Valtiovarainministeriö 2015, 73). Yrityksen tuloksesta maksettua yhteisöveron korottamista valtiovarainministeriö ei ota lainkaan esille, joskin yhteisöveron aiemmin tehtyä alennusta kommentoidaan tärkeänä kannustimena: *”yhteisöveron alennus kannustaa yrityksiä luomaan uusia työpaikkoja.”* Raportissa kannetaan huolta myös yhteisöveron kilpailukykyvaikutuksesta: *”yhteisöverokannan kilpailukykyistä on huolehdittava”* (Valtiovarainministeriö 2015, 15, 95). Mahdollisuutta pääomatuloveron korottamiseen tai varallisuusveron käyttöönottoon ei tuoda virkamiespuheenvuorossa lainkaan esille, tämä perustelee osaltaan sitä, että valtiovarainministeriö käyttää merkittävässä määrin toimijuutta siinä, millaisten politiikkavaihtoehtojen vaikutuksia se päättää ylipäätään analysoida ja mitä vaihtoehtoja se haluaa sulkea kokonaan arvioinnin ulkopuolelle.

7. Tutkimustulokset

7.1 Aineiston analyysin tulokset

Analyysissä on eritelty valtiovarainministeriön virkamiesraportin tärkeimpiä politiikkasuosituksia ja niiden perusteluja. Analyysissä olen osoittanut politiikkasuositusten yhteyden uusklassiseen talousteorianta sekä nimennyt ja esitellyt politiikkasuositusten taustalla vaikuttavat uusklassiset opinkappaleet. Olen tutkinut uusklassisten oppien uskottavuutta taloustieteen tutkimuskirjallisuuden valossa. Välttyäkseni kritisoimasta teoriaa toisella teoriolla olen pyrkinyt viittaamaan empiriaa sisältäviin tutkimuksiin. Luvuissa 6.1.-6.3. analysoin valtiovarainministeriön suhdannepoliittisia suosituksia. Aineistossa valtiovarainministeriö arvioi Kooma-mallilla tehdyillä simulaatioilla kysyntäelvytyksen vaikutuksia talouskasvulle. Uusklassiseen talousteorianta nojaten virkamiespuheenvuorossa esitetään, että kysyntäelvytyksen vaikutukset ovat vähäiset, sillä se syrjäyttää yksityistä kysyntää (lainattavien varojen teoria ja ricardolainen ekvivalenssi) ja parhaimmillaankin sen vaikutukset ovat lyhytaikaisia (lyhyen ja pitkän aikavälin kasvudynamiikat). Menoleikkausten negatiivisia suhdannevaikutuksia on lievennetty ricardolaisen ekvivalenssin teoreemalla. Valtiovarainministeriön mallinnuksissa analysoitiin työllisyyspolitiikan, menoleikkausten ja verojen vaikutuksia suhteessa yksityisten taloudenpitäjien toimintaan. Osoitin analyysissäni (luvut 6.4.-6.5.), että kuluttajien käyttäytymistä selitettiin ja mallinnettiin pääosin rationaalisen valinnan teoriolla – eli kuluttajat katsottiin hyötyjä ja kustannuksia rationaalisesti punnitseviksi toimijoiksi. Rationaalisen valinnan teoria asetti ennakkooletukset ihmisten käyttäytymisestä. Poikkeuksen muodostivat sosiaaliturvan uudistamiseksi tehdyt politiikkaehdotukset, joiden vaikutuksia tarkasteltiin ensisijaisesti aiempien empiiristen tutkimustulosten valossa, eikä ennalta käsin asetetuilla talousteorianta kuuluvilla oletuksilla.

Asiantuntijoilla on myös mahdollisuus päättää mitä vaihtoehtoja arvioidaan ja mitkä jätetään kokonaan raportin ulkopuolelle. Valtiovarainministeriön toimijuus korostui etenkin kestävyysvajetta suitsevan veropolitiikan arvioinnissa – pääomatuloveron, yhteisöveron ja varallisuusveron mahdollisia vaikutuksia ei oltu punnittu lainkaan valtiovarainministeriön analyysissä. Havainto osoittaa, että virkamiespuheenvuorossa asiantuntijat kaventavat omalla toimijuudellaan politiikkavaihtoehtojen kenttää – jo tämä osoittaa, että ideaalityyppinen näkemys poliittisesti neutraalista asiantuntijavallasta ei toteudu.

Valtiovarainministeriön mallinnuksessa suhdannepolitiikan tehottomuus perustuu syrjäytymisvaikutukseen ja lyhyen- ja pitkän aikavälin talouskasvun erottamiseen toisistaan. Syrjäytymisvaikutukselle tunnetaan kaksi perustelua, joihin valtiovarainministeriön mallinnusten taustalla on voitu tukeutua:

Analyysini osoittaa, että ricardolainen ekvivalenssi on yksi valtiovarainministeriön mallinuksissa käytetty taustaoletus. Ricardolaisen ekvivalenssin oletama vähentää kysynnänsäätelyn tehoa, tämä perustuu oletuksiin ihmisten rationaalisesta toiminnasta. Kappaleessa esitetty kritiikki osoittaa, että ricardolaisen ekvivalenssin teoreema on kyseenalainen tai mahdollisesti jopa täysin virheellinen ihmisten toimintaa koskeva oletus.

Analyysissä osoitin, että valtiovarainministeriön mallinuksissa valtion kysynnänsäätely vähentää yksityisiä investointeja. Oletettavasti taustalla on uuskeynesiläisen taloustieteen standardiajatus, lainattavien varojen teoria, jossa julkinen kulutus syrjäyttää yksityisiä investointeja korkomekanismin välityksellä. Katsaus nykyaikaisen fiat-rahajärjestelmän toimintaan osoitti, että lainattavien varojen teoria on yksiselitteisesti vanhentunut teoria, joka ei kuvaa nykyaikaista keskuspankkijärjestelmää ja rahamarkkinadynamiikkaa. Aineistostani ei pysty päättelemään, että investointien syrjäytysvaikutus on mallinnettu juuri lainattavien varojen teorialla. Se voi olla myös edellä esitetyn ricardolaisen ekvivalenssin sovellus, jossa investointeja tekevien yritysten säästäminen lisääntyy valtion budjettia koskevien odotusten muuttuessa.

Uusklassisen talousteorian standardiopit luonnollinen kasvu sekä lyhyen ja pitkän aikavälin kasvudynamiikkojen eristäminen toisistaan, johtavat mallinnukseen, jossa suhdannevaihtelut ovat lyhyen aikavälin ilmiöitä ja markkinatalous toimii tehokkaasti viimeistään pitkällä aikavälillä. Analyysini osoittaa, että valtiovarainministeriön mallinnus nojaa näihin taustaoletuksiin. Oletuksista seuraa, että suhdannevaihteluihin vastaaminen elvytyksellä on parhaimmillakin vain lyhyen aikavälin kipulääke, mutta pitkällä aikavälillä merkityksetön talouspoliittinen toimenpide. Hystereesiä ja Verdoornin lakia koskeva kirjallisuus osoitti, että talouskasvu on todellisuudessa polkuriippuvaista ja lyhyen aikavälin suhdanteet vaikuttavat myös pitkän aikavälin kehitykseen.

Valtiovarainministeriön mallissa talouspolitiikan dynaamisia vaikutuksia tarkasteltiin uusklassiseen teoriaan kuuluvalla rationaalisen valinnan teorialla. Rationaalisen valinnan teoria toimi perusteluna veronkorotusten ja sosiaaliturvan negatiivisille työllisyysvaikutuksille (Lafferin käyrä). Katsaus empiirisiin tutkimuksiin osoittaa, että ylitsevuotavan rationaalinen toiminnan malli ja sillä tuotetut

mallinnukset ovat usein virheellisiä – ihmisten toimintaa ei voi mielekkäästi palauttaa rationaaliseen toimintaan.

Tutkimuksessa esitetyt uusklassisen teorian opinkappaleet eivät toteuta aukottomasti taloustieteen omia kriteerejä todellista maailmaa imitoivasta mallista, joka selittää muuttujien välisiä yhteyksiä empiirisesti uskottavasti. Useat taloustieteen taustalla vaikuttavat opit ovat kiistanalaisia. Uusklassisen teorian oppeja kritisoivat tutkimukset on julkaistu taloustieteen tieteenalan sisällä, mutta silti ne eivät ole vaikuttaneet uusklassisen talousteorian sisältöön tai asemaan taloustieteen kentällä. Taloustieteilijä John Quiggin (2014, 1-2) kutsuu virheellisiä uusklassisia oppeja zombiajatuksiksi: *”Jotkin ideat elävät, koska ne ovat hyödyllisiä. Toiset kuolevat ja unohtuvat. Ideoita on kuitenkin vaikea tappaa, huolimatta siitä ovatko ne oikeita tai väriä. Vaikka evidenssi olisi osoittanut ne vääriksi, ne tulevat takaisin”* (Quiggin 2014, 1-2).

Tutkimuksessa esitetyt tieteelliset kiistat osoittavat, että uusklassisen teorian väittämiä ei pidä käsitellä aukottomina talouden syy- ja seuraussuhteita koskevinä väitteinä. Anwar Shaikh (2016) toteaa, että uusklassisen taloustieteen yleinen metodi on luoda talouden ilmiöistä abstraktio idealisaationa¹⁶, jossa markkinatalous toimii tehokkaasti (Shaikh 2016, 4-5, 53). Shaikh esittää, että erilaiset idealisoidut abstraktiot, kuten rationaalisen valinnan teoria, toteuttavat teoriassa paremminkin ideologista kuin selittävää, funktiota. Ideologisen funktion tarkoitus on esittää markkinatalous optimaalisena sosiaalisena järjestelmänä, joka tuottaa tehokkaita tasapainoja ilman julkisia väliintuloja (mts. 28,79, 553). Tässä tutkimuksissa kritisoiduille opinkappaleille on yhteistä, että ne tuottavat mallinnuksia, joissa toteutuu uusliberalismin perusajatuksia: julkisen sektorin aktiivinen suhdannepolitiikka, sosiaaliturva, keskitetty palkkajärjestelmä ja verotus näyttävät haitallisina vaihtoehtoina. Tehokkaita vaihtoehtoja ovat vastaavasti markkinatalouden sisäiseen tasapainottumismekanismiin nojaavat politiikat, jotka pyrkivät raivaamaan markkinoiden ulkoisia esteitä, kuten verotusta, sosiaaliturvaa ja keskitettyjä palkkaratkaisuja. Uusklassiseen taloustieteeseen nojaten nämä sitoumukset voidaan esittää neutraaleina ja tieteellisinä syy- ja seuraussuhteina.

¹⁶ Shaikh tekee tässä yhteydessä eron abstraktion ja idealisaation välille. Abstraktio on välttämätön teorian rakennusvaihe, jossa tutkittava ilmiö pelkistetään sen keskeisiin tekijöihin. Abstraktio idealisaationa pyrkii taas kuvaamaan ilmiötä parhaissa mahdollisissa olosuhteissa.

7.2. Poliittiset seuraukset

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen virallinen hallitusohjelma ja politiikka vastasi pitkälti valtiovarainministeriön osoittamia talouspolitiikan kehyksiä. Hallitusohjelma julkilausuttuina talouspoliittisina tavoitteina oli muun muassa turvata julkisen talouden kestävyttä 4 miljardin suuruisilla menoleikkauksilla ja luoda työllisyyttä tukevia työmarkkinauudistuksia ja veropolitiikkaa. (Valtioneuvosto 2015, 10). Hallitusohjelman käytännön toteutuksina Sipilän hallitus leikkasi julkisen sektorin menoja (VM:n suositus), leikkasi työttömyysturvaa (VM:n suositus), toteutti aktiivimallin, jossa työnhakijoita sanktioidaan (VM:n suositus), leikkasi tuloverotusta (VM:n suositus), alensi reaalipalkkaa kilpailukyky sopimuksella (VM:n suositus) ja ei harjoittanut aktiivista suhdannepolitiikka (VM:n suositus).

Valtiovarainministeriön toimintaehdotukset ja Sipilän hallituksen ohjelma noudattelevat Euroopassa yleisesti vuoden 2008 finanssikriisin jälkihoidossa käytettyä talouspoliittista linjaa, jota on kutsuttu leikkauspolitiikaksi tai austerityksi (ks. Blyth 2013). Austerityn sosiaalisia ja tulonjaollisia seurauksia koskevissa tutkimuksissa on huomattu, että Euroopassa talouskriisin aikana tehdyt sosiaaliturvan ja perusturvan leikkaukset ovat heikentäneet nuorten työmarkkina-asemaa työllisyyttä ja hyvinvointia koko Euroopassa (Veilahti 2015). Leikkauksien kohdistuessa sosiaaliturvaan ja terveydenhuoltoon austerity-politiikka on vaikuttanut eniten matalatuloisiin ja yhteiskunnan turvaverkosta riippuvaisiin ihmisiin. Suurituloisiin austerity-politiikka on vaikuttanut vähiten. (Stuckler et al. 2018.)

Suomessa Juha Sipilän hallituksen toimeenpantujen uudistusten sosiaalisista vaikutuksista on vielä vähän tutkimusta, koulutukseen ja sosiaalipalveluihin tehtyjen leikkausten vaikutuksia voidaan analysoida vasta pidemmällä aikavälillä, jolloin niiden vaikutukset yhteiskunnassa ovat havaittavissa. Tulonjakoa koskevat vaikutukset ovat linjassa aiemmin esitettyjen yleiseurooppalaisten vaikutusten kanssa. Arvioiden perusteella Sipilän hallituksen toimeenpanema politiikan suorat vaikutukset kasvattivat tuloja kuudessa ylimmässä tulodesiilissä ja heikensivät tuloja neljässä alimmassa tulodesiilissä. Ylimmissä desiileissä verohelpotukset lisäsivät tuloja ja alimmissa tulodesiileissä leikkaukset ja palkansaajiin kohdistuneet kilpailukykytoimet alensivat tuloja (Kärkkäinen & Matikka 2018.) Valtioneuvoston omassa selvityksessä todettiin, että hallituskauden 2015-2018 aikana tehdyt päätökset ovat kasvattaneet tuloeroja (Valtioneuvosto 2018).

Valtiovarainministeriön politiikalle voidaan esittää vaihtoehtoinen talouspoliittinen linja, joka perustuisi veronkorotuksiin ja aktiiviseen suhdannepolitiikkaan. Helsingin yliopiston emeritusprofessori Pertti Haaparanta (2015) on esittänyt, että Suomen heikkoon taloustilanteeseen ja

matalasuhdanteeseen voitaisiin vasta elvyttävällä talouspolitiikalla. Haaparanta arvioi, että elvytys kasvattaisi bruttokansantuotetta ja ottaisi käyttöön käyttämättömiä tuotannon tekijöitä, joka tuottaa elvytykselle kerroinvaikutuksen. Kasvanut bruttokansantuote lisäisi valtion verotuloja ja elvytys voisi näin ollen maksaa itsensä takaisin. Haaparanta esittää, että elvytys lieventäisi talouden hystereesi-vaikutusta ja näin sen vaikutus ei olisi lyhytkestoinen. Elvytyksen voisi kohdistaa tuottavuutta parantaviin investointeihin kuten infrastruktuuriin, tiedontuotantoon ja innovaatioihin, näin elvytys voisi parantaa myös kilpailukykyä. (Haaparanta 2015, 5-8.) Julkisen talouden kestävyysvajeeseen ei tarvitsisi vastata leikkauksilla, jotka lisäävät vastasyklisen suhdannepolitiikan riskiä. Veronkorotukset ovat yhtä lailla mahdollinen valinta ja niiden negatiivisista työllisyysvaikutuksista on näyttöä vain vähän.

Haaparannan elvytysohjelma yhdistettynä veronkorotuksiin olisi yhtä lailla mahdollinen poliittinen valinta, mutta sen odotettavissa olevat sosiaaliset ja tulonjaolliset seuraukset olisivat todennäköisesti erilaiset. Leikkausten korvaaminen esimerkiksi tulo- ja pääomatuloveron korotuksilla vähentäisi tuloja eniten ylimmissä tuloluokissa ja ei vaikuttaisi etuuksia ja sosiaalipalveluita tarvitseviin. Palkkojen pitäminen ennallaan säästäisi suomalaiset palkansaajat tulojen alenemiselta, muttei toisaalta stimuloisi talouskasvua positiivisella vaikutuksella kannattavuuteen. Suhdannepoliittinen elvytys voisi lisätä julkisen sektorin osuutta bruttokansantuotteesta sekä kasvattaa julkista sektoria pysyvästi. Veronkorotukset taas mahdollistaisivat julkisen sektorin tehtävien säilyttämisen. Vaikutukset ovat ristiriidassa uusliberalismin ja uusklassisen talousteorian keskeisten tavoitteiden kanssa.

Anwar Shaikh esittää, että lamassa on hyvät edellytykset stimuloida talouskasvua kysyntää elvyttävällä politiikalla ja menoleikkaukset voivat kärjistä laman vaikutusta. Shaikhin teoriassa austeritypolitiikalla voi kuitenkin yhtä lailla olla kasvua edistävä vaikutus, jos sen avulla voidaan parantaa yritysten kannattavuutta. Shaikh käyttää esimerkkinä Ronald Reaganin ja Margaret Thatcherin harjoittamaa politiikkaa 1980-luvulla. Reaganin ja Thatcherin hallitusten järjestelmällinen hyökkäys työväkeä vastaan heikensi reaalipalkkoja ja paransi yritysten kannattavuutta. Parantuneita voitonteon edellytyksiä seurasi talouskasvu ja työllisyyden paraneminen. (Shaikh 2016, 740-745; Shaikh 2017.)

Tutkielmassani esitetyn tiedon valossa valtiovarainministeriön puheenvuoron talouskasvua edistävä vaikutus on työvoiman asemaa heikentävä palkkapolitiikka, joka parantaa yritysten kannattavuutta. Julkisten menojen leikkaamisella voi taas hyvinkin olla kasvua heikentävä vaikutus (kerroinvaikutus). Elvyttävässä ohjelmassa talouskasvun stimulointi perustuu kysyntäelvytykseen. Haaparannan suositusten pohjalta rakennetun elvytysohjelman ja valtiovarainministeriön

talouspoliittisten suositusten vertailu tulee ymmärrettäväksi tutkimusteoriani näkökulmasta. Molempien ohjelmien perustavoitteena on talouskasvun ja valtion rahoituksen turvaaminen, jotka ovat kapitalismin ja valtion toiminnan rakenteellisia reunaehtoja (Luku 4.3. [Kapitalistinen tuotantotapa ja valtio](#)). Talouskasvu on kuitenkin mahdollista toteuttaa erilaisissa yhteiskunnallisissa kompromisseissa, joilla on erilaisia sosiaalisia ja yhteiskunnallisia seurauksia. Keynesiläiset kompromissit ovat edullisempia työvoimalle ja uusliberalismin ja uusklassisen talouspolitiikan aikakauden yhteiskunnalliset kompromissit ovat lisänneet pääoman ja suurituloisten osuutta yhteiskunnan tulonjaossa (4.7. Uusliberalismin yhteiskunnalliset seuraukset). Teoriataustaa vasten on mahdollista ymmärtää talouspolitiikkaan liittyviä poliittisia kysymyksiä. Talouspoliittisten linjojen määrittely on sidoksissa yhteiskunnallisiin ja tulonjaollisiin kysymyksiin. Lupaukset poliittisesti ja ideologisesti neutraalista talouspolitiikan kehyksestä voidaan unohtaa. Uusklassisen talousteorian oletamat tukevat talouspolitiikkaa, jossa uusliberalismin poliittiset pyrkimykset ovat keskiössä, tämä on uusklassisesta talousteoriasta ammentavan taloustieteellisen asiantuntijuuden poliittinen seuraus. Koska taloustiede ja taloustieteellinen asiantuntijuus perustuvat vahvasti uusklassiseen teoriaan (Luku 3) voidaan tämän tutkimuksen tuloksia pitää osana yleisempää ilmiötä.

Valtiovarainministeriön asiantuntijuutta voidaan havainnollistaa suhteessa aiemmin esitettyihin asiantuntijuuden ideaalityyppeihin (Luku 4.1 Antonio Gramsci - asiantuntijuus vallankäytön tapana). Ensimmäisessä ideaalityypissä taloustieteellinen asiantuntijuus on neutraalia talouden mallintamista – tutkimuksen analyysi on osoittanut perustelut sille, miksi valtiovarainministeriön asiantuntijuutta ei voida palauttaa tähän ideaalityyppiin. Gramscilaisen hegemoniateorian perusteella konstruoidun ideaalityypin mukaan asiantuntijuus on valtaa, joka tuottaa suostumusta yhteiskunnallisiin käytäntöihin ylläpitämällä ideologiaa ja yleisesti hyväksytyjä älyllisiä argumentteja. Hegemonialle on myös ominaista esittää tietty poliittinen maailmakuva yleisenä etuna, riippumatta siitä kenen etua se varsinaisesti palvelee. Analyysin perusteella valtiovarainministeriön uusklassiseen teoriaan nojaava asiantuntijuus rajoittaa poliittisten toimintamahdollisuuksien kenttää ja tuottaa politiikkasuosituksia, joilla on ilmeinen yhteys uusliberalismin tavoitteisiin. Poliittikkasuositusten astuessa käytäntöön ideologiset ennako-oletukset rakentavat yhteiskunnan materiaalisia käytäntöjä, tämä on myös talousteorian performatiivisuutta. Uusklassisen teorian kiistojen ja poliittisten implikaatioiden valossa uusklassista teoriaa ei tarvitse käsitellä neutraalina tieteellisenä teoriana vaan siinä on selvästi ideologisia ja poliittisia elementtejä. Yhtä lailla jotkin uusklassisen

teorian elementit voivat kuvata kapitalismin säännönmukaisuuksia uskottavalla ja neutraalilla tavalla.

Valtiovarainministeriön raportissa poliittisten seurauksien ja eturistiriitojen punnitseminen on minimaalista ja raportti esitetään eksplisiittisesti yhteisenä tilannekuvana, joka muodostaa ideologiasta riippumattoman talouspolitiikan kehyksen. Raportin poliittisen seurausten arviointi osoittaa, että raportilla on merkittäviä tulonjaollisia implikaatioita. Valtiovarainministeriön raportilla on vahva asema myös talouspoliittisen keskustelun tilaa hallitsevana asiantuntijuutena - se onnistui kehystämään vuoden 2015 eduskuntavaalikeskustelua ja puolueilta odotettiin talouspoliittisia ratkaisuja puheenvuoron asettamissa kehyksissä. Valtiovarainministeriön vahvasta asiantuntija- asemasta johtuen raportin vedottiin olevan parasta saatavilla olevaa tietoa ja muita vaihtoehtoja pidettiin epäluotettavina (Railo & Ruohonen 2016, 86.) Voidaan perustellusti sanoa, että valtiovarainministeriön taloustieteellisen asiantuntijuus sisältää merkittävässä määrin elementtejä yhteiskunnallisesta vallankäytöstä ja sitä voidaan ymmärtää myös jälkimmäisen ideaalittyyppin kehyksessä. Virkamiespuheenvuoroa ei kuitenkaan tarvitse palauttaa vain näihin kahteen asiantuntijuuden muotoon, siinä voidaan yhtä lailla nähdä tietoisia pyrkimyksiä neutraaliuteen – esimerkiksi sosiaaliturvan vaikutuksia pyrittiin arvioimaan monitahoisempien ja ristiriitaisten empiiristen tutkimustulosten valossa takertumatta uusklassisen teorian valmiiksi kaventamiin ennako-oletuksiin. Analyysiin voidaan tuoda mukaan myös muita mittatikkuja, jotka voivat korostaa aivan eri aspekteja asiantuntijuudessa.

Haaparannan suositusten ja veronkorotusten varaan rakennettu talouspoliittinen vaihtoehto voidaan ymmärtää vastahegemoniseksi projektiksi, joka pyrkii taloustieteen sisällä kritisoimaan ja haastamaan vallitsevia ajattelutapoja ja tuottamaan poliittista muutosta. Vastaavien näkemysten esittämistä on julkisessa keskustelussa kritisoitu voimakkaasti valtavirtataloustieteilijöiden toimesta ja niihin viitattu niihin merkityksettömänä ja epäuskottavana taloustieteellisenä tietona (Jonker-Hoffrén & Eskelinen 2017, 109-112). Asiantuntijuudesta käydään kamppailua. Vastahegemoniseksi poliittiseksi projekteiksi voidaan käsittää myös osallisuustalous ja degrowth-liike, jotka pyrkivät kyseenalaistamaan kasvuun ja kapitalistiseen tuotantoon perustuvan tavan järjestää taloudellinen tuotanto. Näiden politiikkavaihtoehtojen käsittely ei kuulu tutkielman fokukseen.

7.3. Lopuksi

Tutkielmani on osoittanut, että valtiovarainministeriön taloustieteellistä asiantuntijuutta ei tule käsitellä neutraalina yhteiskunnallisena toimintana. Neutraali asiantuntijavalta on ehkä naiivi ideaalityyppi, mutta asiantuntijuus voi silti olla enemmän tai vähemmän neutraalia. Neutraaliuteen pyrkivän taloustieteellinen asiantuntijuus voisi arvioida politiikkavaihtoehtoja laajemman ja kattavamman taloustieteellisen tutkimuskirjallisuuden valossa. Poliitiikkavaihtoehtojen vaikutusten mallintaminen perustuu väistämättä teoreettisiin esioletuksiin, mutta nämä esioletukset voisi tuoda selkeämmin näkyville ja perustella niiden asema ja uskottavuus mallinnuksessa. Poliitiikkavaihtoehtojen yhteiskunnallisia seurauksia voisi niin ikään tarkastella enemmän. Uusklassiseen teorian standardioletuksiin nojaaminen kaventaa talouspoliittisten mahdollisuuksien kentän ennalta määrättyihin talouspoliittisiin ratkaisuihin. Voisi sanoa, että uusklassisen teorian esioletukset unohtuvat reifikoituneina¹⁷ ja väärintunnistettuina¹⁸ ideologian palasina taloustieteellisen jargonin ja mallinnusten monimutkaisten koodirakennelmien osaksi, joiden kautta ne toimivat yhteiskunnan materiaalisia käytäntöjä legitimoivana ja rakentavana hegemoniatyökaluna. Ideologiateoreetikko Louis Althusserin (1984, 130) sanoin: *”ideologia ei koskaan kerro olevansa ideologiaa”*.

Tämä tutkielma ei pyri kiistämään kaiken taloustieteellisen asiantuntijuuden relevanssia. Tutkimuksessa käsitelty suhdannepoliittikka ja ihmisten käyttäytymisen mallintaminen ovat tunnetusti taloustieteen suuria kiistakysymyksiä (Mankiw 2012, 446). On mahdollista, että muissa kysymyksissä taloustiede seisoo empiirisesti tukevimmilla jaloilla ja toteuttaa lupauksensa paremmin. Tutkimuksessa tarkasteltu taloustieteellinen kirjallisuus avaa mielenkiintoisia kysymyksiä yhteiskuntatutkimukselle. Miten vääräksi tai ongelmalliseksi osoitetut taloustieteen opit voivat säilyä vuodesta toiseen kyseenalaistamattomana osana taloustieteen perusoppikirjoja ja miten uusklassisen taloustieteen valta-asemaa pidetään yllä? Alustavia pohdintoja tästä on tehnyt taloustieteen sisäisenä kriittikona kunnostautunut taloustieteilijä Paul Krugman (2016), joka kuvaa ilmiötä 101-asiantuntijuuksena¹⁹. Krugmanin mukaan taloustieteellinen asiantuntijuus perustuu liian usein taloustieteen standardioletuksiin, joita ei arvioida kriittisesti, vaikka kriittistä tutkimustietoa olisi saatavilla tieteenalan

¹⁷ Reifikaatio viittaa ilmiöön, jossa inhimillisen todellisuuden ilmiöitä käsitellään ikään kuin ne olisivat ihmistä riippumattomia, luonnollisia ja inhimillisen toiminnan muokkaamattomissa (ks. Berger & Luckmann 1966, 106)

¹⁸ Väärintunnistaminen liittyy yhteiskunnalliseen prosessiin, jossa yhteiskunnallinen käytäntö tai käsittämisen tapa mielletään legitimiiksi ja luonnolliseksi ymmärtämättä siihen liittyvää yhteiskunnallista vallankäyttöä (Jokinen & Saari 2004, 172-175)

¹⁹ 101-viittaa yliopiston peruskursseihin

sisällä. Helsingin yliopiston maailmanpolitiikan professori Heikki Patomäki (2016) pohtii samaa ilmiötä ja esittää sen johtuvan taloustieteen sosiaalistavista opetuskäytännöistä – taloustieteen opetus harjaannuttaa opiskelijat uskomaan taloustieteen ydinoppeihin ja jäsentämään maailmaa niiden kautta. Taloustieteellinen asiantuntijuus ja siihen liittyvien opillisten sisältöjen ylläpitäminen taloustieteen kentällä avaavatkin kiinnostavia aiheita kriittiselle asiantuntijavallan tutkimukselle.

Tämä tutkimus jättää taloustieteen ja talouden analyysin siihen, mitä asiantuntijuus, talouspolitiikka ja sen mahdollisuudet ovat kapitalistisen talouden kontekstissa. Kapitalistinen talous on historiallisesti erityinen tuotantojärjestelmä, jonka ominaisuuksia ovat jatkuva talouskasvu ja kasautuminen. Talouskasvun ja kasautumisen sakatessa työllisyys ja elintaso sakkaavat. Niukkuus on universaali ongelma ja taloudessa on tehtävä ulossulkevia valintoja, mutta kapitalismin reunaehdot eivät ole universaaleja taloutta koskevia reunaehtoja. Tiedetään hyvin, että jatkuva talouskasvu on yhä enemmän ristiriidassa luonnon ekologisen kantokyvyn kanssa, tästä näkökulmasta olisi järkevää ottaa talouspoliittisissa ohjelmissa kantaa myös siihen, miten talouskasvu voidaan ohjata ekologisesti kestäväksi. Talouspoliittisessa keskustelussa voisi arvioida vakavasti vaihtoehtoja, joissa niukkuuden ongelmaan etsitään ratkaisuja muun kuin jatkuvaan kasvuun perustuvan talousjärjestelmän puitteissa.

Valtiovarainministeriö julkaisi viimeisimmän virkamiespuheenvuoronsa vuoden 2019 eduskuntavaalien alla. Viimeisin raportti korosti, että talouspolitiikan tulee keskittyä suiteemaan kestävyysvajetta julkisen sektorin leikkauksilla (Valtiovarainministeriö 2019). Tälläkin kertaa raportti kirvoitti kriittisiä äänensävyjä, joissa arvosteltiin muun muassa valtiovarainministeriön tekemiä oletuksia kestävyysvajeen mittaluokasta (Haaparanta et al. 2019). Mediajulkisuudessa valtiovarainministeriön raportit saavat taas huomiota ja niihin on viitattu talouden madonlukuina ja epämiellyttävinä totuuksina (Yle 2019; HS 2019; Iltalehti 2019). Luultavasti taloustieteellisen asiantuntijavallan ja virkamiesten toiminnan kriittinen tarkastelu säilyy yhteiskunnallisesti relevanttina ja ajankohtaisena tutkimuskohteena myös tulevaisuudessa.

Lähteet

- Ahokas, Jussi & Holappa, Lauri (2014) Rahatalous haltuun. Helsinki: Like kustannus oy
- Alasuutari, Pertti (1996) Toinen tasavalta. Tampere: Vastapaino.
- Althusser, Louis (1976). Ideologiset valtiokoneistot. Tampere: Osuuskunta vastapaino.
- Barro, Roberto (1974) Are government bonds net wealth. *Journal of Political Economy* 82:6, 1095-1117.
- Beckert, Jens (2016) *Imagined futures: Fictional Expectations and Reality*. Cambridge: Harvard University Press.
- Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1966) *The Social Construction of Reality*. New York: Doubleday
- Black, John (1997). *Oxford Dictionary of Economics*. Oxford University Press
- Blyth, Mark (2013) *Austerity: The History of a Dangerous Idea*. Oxford: Oxford University Press.
- Boggs, Carl (1984) *The two revolutions: Antonio Gramsci and the dilemmas of western Marxism*. Boston: South End Press
- Brewer, Mike; Goodman, Alissa; Shaw, Jonathan; Shephard, Andrew (2005) *Poverty and Inequality in Britain: 2005*. The Institute for Fiscal Studies. <https://www.ifs.org.uk/comms/comm99.pdf>
Haettu: 22.4.2019
- Burr, Vivien (1995) *Social constructionism*. New York: Routledge.
- Carroll Chris & Lawrence Summers (1986) *Brookings Papers on Economic Activity* 1987:2, 607-642. Washington: Brookings Institution Press
- Colander, David (2014) *Complexity and the History of Economic Thought* 1. painos. Lontoo: Routledge.
- Jonker-Hoffrén, Paul & Eskelinen, Teppo (2017) *Taloustiede episteemisenä yhteisönä*. *Poliittinen talous* 5/2017.

- Disyatat, Piti (2010) The Bank Lending Channel Revisited. BIS Working papers nro: 297 (Suomentanut Lauri Holappa)
- Dosi, Giovanni (2017) Causes and Consequences of Hysteresis: Aggregate Demand, Productivity and Employment. Sciences Po Working Paper.
- Dosi, Giovanni; Napoletano, Mauro; Roventini, Andrea & Treibich, Tania (2016) The Short- and Long-Run Damages of Fiscal Austerity: Keynes beyond Schumpeter. Teoksessa: Stiglitz J.E., Guzman M. (2016) Contemporary Issues in Macroeconomics. Lontoo: Palgrave Macmillan
- Eduskunta. 2017. Hallituksen esitys 15/2017. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_15+2017.aspx. Haettu: 19.4.2019
- Engler, Philipp, Tervala, Juha (2018) Journal of Economic Dynamics and Control 2018, 39-53
- Fourcarde, Marion, Ollion, Etienne ja Yann, Algan (2015) The superiority of economists. Journal of economic perspectives. 29:1, 89-114.
- Fournier, Valerie (2008) Escaping from the economy: the politics of degrowth. International Journal of Sociology and Social Policy 28:11, 528 – 545
- Freeden, Michael (2003) Ideology: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press.
- Friedman, Milton (1962) Capitalism and Freedom. Chicago: University of Chicago Press.
- Friedman, Milton (1977) Inflation and Unemployment: Nobel lecture. Journal of Political Economy. Vol. 85:3 pp. 451–72.
- Gali, Jordi (2008) Monetary Policy, Inflation, and the Business Cycle: An Introduction to the New Keynesian Framework, Princeton: Princeton University Press.
- Gill, Stephen & David Law (1989) Global Hegemony and the Structural Power of Capital. International Studies Quarterly. 33:1989, 475-499.
- Gramsci, Antonio (1971) Selections from the Prison Books. Englanninkielisen version toimittaneet ja kääntäneet Hoare, Quintin ja Geoffrey Nowell Smith. Lontoo: Lawrence and Wishart.
- Gramsci, Antonio (1982) Vankilavihkot valikoima 2. Helsinki: Kansankulttuuri Oy.
- Haaparanta, Pertti (2015) Miten Suomen taloutta voitaisiin elvyttää? Talous ja yhteiskunta 1/2015, 2-11

- Haaparanta, Pertti; Kanninen, Ohto; Taimio, Heikki (2019) Kestävyyssvaje johtaa talouspolitiikan harhapoluille. *Talous & Yhteiskunta* 1/2019, 74-84.
- Haas, Peter (1992) Epistemic communities and international policy coordination. *International organization* 46: 1, 1-35.
- Hänninen, Sakari (2011) Marxin talous. Teoksessa Risto Heiskala & Akseli Virtanen (toim.) *Talous ja yhteiskuntateoria 1: Vanhan maailman talous ja suuri murros*. Helsinki: Gaudeamus, 30-35.
- Harvey, David (2007) *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford University Press.
- Heiskala, Risto; Luhtakallio, Eeva; Alasuutari, Pertti (2006) *Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus
- Helsingin Sanomat (20.11.2016) HS selvitti, mikä on hallituksen leikkauspolitiikkaan vaikuttava kiistelty koneäly Kooma – luotetaanko siihen liikaa? <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000004875641.html> Haettu: 3.11.2017
- Helsingin Sanomat (24.10.2018) Taloustieteilijöistä voi olla nyt enemmän hyötyä yhteiskunnalle kuin koskaan aiemmin, arvioi professori – Uusi opetus- ja tutkimus-yksikkö avataan keskiviikkona. <https://www.hs.fi/paivanlehti/24102018/art-2000005874567.html> Haettu: 27.10.2018.
- Helsingin Sanomat (4.2.2019) Valtiovarainministeriöltä tyly viesti: Tulevan hallituksen on leikattava julkisia menoja lähes 2 miljardia, kestävyysvaje ei ole sulanut hallituskaudella. Haettu: 4.2.2019
- Herranen, Olli (2013) *Kiista valtion tuottavuusohjelmasta*. Tampere Tampereen yliopisto. Pro gradu tutkielmat.
- Holappa, Lauri (2017) Tylsintä taloustieteen kritiikkiä toistetaan vain, koska sille annetaan aiheita. <https://perustelevi.fi/tylsinta-taloustieteen-kritiikkia-toistetaan-vain-koska-sille-annetaan-aihetta/> Haettu: 12.4.2019
- Howells, Peter & Khaled, Hussein (1998) The Endogeneity of Money. Evidence from the G7. *Scottish Journal of Political Economy*, 45:3 329–340.
- Ilta-lehti (4.2.2019) VM:n terveiset seuraavalle hallitukselle: Tehkää 2 miljardin leikkaukset - ”Verotusta mahdollista kiristää vain hyvin rajallisesti” Haettu: 12.4.2019
- Jakab, Zoltan and Kumhof, Michael (2014) *Models of Banking: Loanable Funds or Loans that Create Funds?* Bank of England
- Jessop, Bob (1982) *The Capitalist state. Marxist Theories and Methods*. Oxford: Martin Robertson.

- Jessop, Bob (2002) Future of the capitalist state. Cambridge: Polity Press
- Jessop, Bob & Sum, Ngai-Ling (2006) Beyond the regulation approach: putting capitalist economies in their place. Cheltenham: Edward Elgar
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen Eero (1993) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.
- Jonker-Hoffrén, Paul & Eskelinen, Teppo (2017) Taloustiede episteemisenä yhteisönä. Poliittinen talous 5:2017.
- Kärkkäinen, Olli; Matikka, Tuomas (2018) Käyttäytymisvaikutukset mikrosimulointimalleissa: miten talouspolitiikka vaikuttaa työllistymiseen ja tuloeroihin? Talous & Yhteiskunta 4/2018, 30-35.
- Kauppinen, Ilkka (2015) Luc Boltanski kritiikin sosiologian ja kriittisen sosiologian välimaastossa. Teoksessa Miikka Pyykkönen & Ilkka Kauppinen (toim.) 1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria, 315-339
- Karppinen, Aleks (2019). "Harva tietää mikä on kooma." Valtiovarainministeriön Kooma-malli genealogisen hallintamentaliteetin näkökulmasta. Helsingin yliopisto: pro gradu-tutkielmat.
- Keynes, John (1932) The General Theory of Employment, Interest and Money. Orlando: First Harvest.
- Kiema, Ilkka (2016) Tie DSGE-makromalleihin – minkä verran päästiin eteenpäin?. Talous & Yhteiskunta 3/2016.
- Koivisto, Juha & Uusitupa, Timo (1989) Antonio Gramsci. Teoksessa: Jukka Kanerva (toim.) Poliittikan teorian moderneja klassikkoja. Helsinki: Gaudeamus
- Koskinen, Outi & Pyyhtinen, Olli (2017) Pääkirjoitus: Sosiologit vastaan taskulaskimet. Sosiologia-lehti 2:2017,1.
- Krugman, Paul & Wells, Robin (2015) Economics 4. painos. New York: Worth Publishers
- Krugman, Paul (2016) <https://krugman.blogs.nytimes.com/2016/08/12/the-state-of-macro-is-sad-wonkish/> Katsottu 3.11.2017
- Krugman, Paul (2016) 101-Boosterism. The New York Times. <https://krugman.blogs.nytimes.com/2016/04/20/101-boosterism/> Haettu: 21.4.2019

Kuismanen, Mika (2015) Labour supply and income taxation: estimation and simulation exercise for Finland Finnish Economic Papers 1/2005.

Lahtinen, Mikko (1996) Filosofia ja politiikka. Tarkasteluja Antonio Gramscin praksiksen filosofiasta. Tampereen yliopisto lisensiaatintyöt.

Lehto, Eero (2011) DSGE-mallien ongelmista. Kansantaloudellinen aikakauskirja 107:1, 12-16.

Linnakangas, Esko (2015) Tuloverotuksen synty ja kehitys. Teoksessa: Verohallinto. Verotus 1865 – 2015– Näkökulmia suomalaiseen verotukseen, 7-19

Lucas, Robert (1981) Studies in Business-Cycle Theory. Oxford: Basil Blackwell

MacKenzie, Donald; Muniesa, Fabian & Siu, Lucia (2007) Do economists make markets? On the performativity of economics. Princeton: Princeton University Press.

Mankiw, Gregory (1997) Principles of Macroeconomics. Lontoo: Macmillan

Mankiw, Gregory (2006) Macroeconomist as a Scientist and Engineer. Journal of Economic Perspectives 20:4, 29-46.

Mankiw, Gregory (2012) Macroeconomics 6. painos. New York: Worth Publishers

Marx, Karl (1974) Pääoma – kansantaloustieteen arvostelua. Suomentanut Kustannusliike Edistys. Moskova: Kustannusliike Edistys. Saksankielinen alkuteos 1867.

Meghir Costas, Phillips David (2010) Labour Supply and Taxes Costas. Teoksessa: Stuart Adam, Timothy Besley, Richard Blundell, Stephen Bond, Robert Chote, Malcolm Gammie, Paul Johnson, Gareth Myles & James Poterba. Dimensions of Tax Design. Oxford: Oxford University Press

Menger, Carl (2004) Principles of Economics. Ludwig von Mises Institute.

Moore, Basil (1988) Horizontalists and Verticalists. The Macroeconomics of Credit Money. Cambridge: Cambridge University Press

Mykkänen, Juri (2016) Strateginen hallitusohjelma ja hallitusohjelmainstituution muutos. Teoksessa Hanna Wass & Kimmo Grönlund (toim.). Poliittisen osallistumisen eriytyminen – eduskuntavaalitutkimus 2015. Helsinki: Oikeusministeriö, 224-249

Niemininen, Ville (2012) Dynaaminen stokastiset yleisen tasapainon mallit – korkojen aikarakenne ja ennustaminen. Tampere: Tampereen yliopisto pro-gradu tutkielmat

- Offe, Claus (1984) Contradictions of the welfare state. London: Hutchinson Co.
- Orjala, Juho (2012) Yliopistouudistus uusliberaalin koulutuspolitiikan ilmentymänä. Tampere: Tampereen yliopisto pro gradut.
- Patomäki, Heikki(2015) Valtiovarainministeriö:n virkamiesraportti on myös älyllisesti epärehellinen. Heikki Patomäen blogi.<http://patomaki.fi/2015/03/Valtiovarainministeriön-virkamiesraportti-on-myös-älyllisesti-eparehellinen/> Haettu: 3.11.2017
- Patomäki, Heikki (2014) Suomen talouspolitiikan tulevaisuus – teoriasta käytäntöön. Helsinki: Into Kustannus Oy.
- Patomäki, Heikki (2018) Individualismista teknisestä järjestä ja politiikasta uusklassisessa talousteoriasa. Poliitikasta-lehti. <https://politiikasta.fi/individualismista-teknisesta-jarjesta-ja-politiikasta-uusklassisessa-talousteoriassa/> Haettu: 10.4.2019
- Patomäki, Heikki (2007) Uusliberalismi Suomessa. Helsinki: Wsoy.
- Paunonen, Heli & Eckstein, Taina. (2001). Suomen Laffer käyrä. Kansantaloudellinen aikakauskirja 97:2, 278-282.
- Pencavel, John (1987) Labor Supply of Men: A survey. Teoksessa: Orley Ashenfelter and Richard Layard Handbook of Labor Economics. Amsterdam: North-Holland, 3-102
- Pietilä, Veikko (1991): Ideologiateoriat ja Saksalainen ideologia. Teoksessa Koivisto, Juha & Mehtonen, Lauri (toim.) Otteita ideologiasta. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pihlaja, Juhani (2001) Tutkielmaa tekemään. Lahti: Soceda.
- Pilkington, Marc (2016) Is the New Monetary Consensus Still Alive in 2016. University of Burgundy.
- Pohjola, Matti (2015) Taloustieteen oppikirja. Helsinki: Sanoma Pro
- Poterba, James & Summers, Lawrence (1987) Recent Evidence on Budget Deficits and National Savings. NBER Working Papers 2144, National Bureau of Economic Research.
- Pratt, Nicola (2004) Bringing politics back in: examining the link between globalization and democratization. Review of International Political Economy 11:2, 311–336
- Prescott, Edward (1986) Theory Ahead of Business Cycle Measurement, Quarterly Review 10:4 9–22.

- Pyyhtinen, Olli (2015) Sosiologia ilman yhteiskuntaa? Bruno Latourin sosiaaliteoria. Teoksessa Miikka Pyykkönen & Ilkka Kauppinen (toim.) 1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria, 259-278
- Quiggin, John (2014) Zombitalous. Tampere: Vastapaino. Englanninkielinen alkuperäisteos 2012.
- Raatikainen, Panu (2004) Ihmistieteet ja filosofia. Helsinki: Gaudeamus
- Railo, Erkki; Ruohonen, Sini (2016) Vaalikampanjat ja julkisuuden agenda. Teoksessa Hanna Wass & Kimmo Grönlund (toim.). Poliittisen osallistumisen eriytyminen – eduskuntavaalitutkimus 2015. Helsinki: Oikeusministeriö, 76-95.
- Hall, Robert (1985) Real Interest and Consumption. NBER Working Paper nro. 1694
- Saaristo, Kimmo & Jokinen, Kimmo (2005) Sosiologia. Helsinki: WSOY.
- Saastamoinen, Kari (1998) Eurooppalainen liberalismi. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Shaikh, Anwar (2016) Capitalism: Competition, Conflict, Crises. Oxford: Oxford University Press.
- Shaikh, Anwar (2017) Conditions for successful stimulus programs. Progressive Economics Group Policy Brief #11.
- Sorsa, Ville-Pekka & Eskelinen, Teppo (2017) Työpäperi. Taloustieteellinen asiantuntemus teknotaloudellisessa kapitalismissa.
- Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö (2000) Työmarkkinaratkaisut 1969–2000.
<http://netti.sak.fi/sak/tupo/tupo6900.html>. Haettu: 21.4.2019
- Stiglitz, Joseph (1994) Endogenous growth and cycles. Teoksessa: Yuichi Shionoya, Mark Perlman (toim.). Innovation in Technology, Industry and Institutions. The University of Michigan Press. Ann Arbor: Michigan, 121–156.
- Kosonen, Pekka; Heikkinen, Sakari; Hänninen, Sakari; Granber, Leo; Kasvio, Antti; Lehto, Juhani; Storgårds, Johan; Toikka, Kari; von Koskull Anders; Mäenpää, Olli; Takala, Tuomas & Artto, Juhani (1979) Suomalainen kapitalismi: tutkimus yhteiskunnallisesta kehityksestä ja sen ristiriidoista sodanjälkeisessä Suomessa. Helsinki: Love-kirjat
- Stuckler, David; Reeves, Aaron; Loopstra, Rachel; Karanikolos, Marina & McKee, Martin (2016) Austerity and health: the impact in the UK and Europe European Journal of Public Health, 27:4, 18–21.

Szenberg, Michael & Ramrattan, Lall (2014) Eminent economists. Cambridge: Cambridge University Press.

OECD (2016) The Labour Share in G20 Economies International Labour Organization Organisation for Economic Co-operation and Development with contributions from International Monetary Fund and World Bank Group. <https://www.oecd.org/g20/topics/employment-and-social-policy/The-Labour-Share-in-G20-Economies.pdf> Haettu: 22.4.2019

Phelps, Edmund (2007) Macroeconomics for a Modern Economy. American Economic Review 97:3, 543–561.

Taimio, Heikki (2016) Makromallien kanssa saa olla varuillaan. Talous & Yhteiskunta 3:2016, 1.

Tervala, Juha (2010) Makrotaloustiede ja DSGE-mallit. Kansantaloudellinen aikakauskirja. 106:3, 271-286.

The European Central Bank (2012) The relationship between base money, broad money and risks to price stability. The Monthly Bulletin 5:22, 20-29. Suomennos: Lauri Holappa

Thompson, Gavin; Hawkins, Oliver; Dar, Aliyah; Taylor, Mark (2011) Olympic Britain Social and economic change since the 1908 and 1948 London Games. London: House of Commons Library.

Tienaho, Noora (2015) Theodor W. Adorno ja filosofinen musiikkikritiikki. Tampere: Tampereen yliopisto pro gradut.

Tilastokeskus (2017a) https://www.stat.fi/til/tjkt/2016/01/tjkt_2016_01_2017-12-20_kat_001_fi.html Haettu: 22.4.2019

Tilastokeskus 2017b https://www.stat.fi/til/tjkt/2017/01/tjkt_2017_01_2018-12-18_kat_001_fi.html Haettu: 22.4.2019

Tuomala, Matti (2009). Julkistalous. Helsinki: Gaudeamus.

Valtioneuvosto (2015) Pääministeri Sipilän hallituksen ohjelma. Hallituksen julkaisusarja. <http://valtioneuvosto.fi/sipilan-hallitus/hallitusohjelma> Haettu: 5.4.2019.

Valtioneuvosto (2015) Ratkaisujen Suomi Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDIS-TETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82. Haettu: 10.4.2018.

Valtioneuvosto (2018) Talouspolitiikan vaikutukset työllisyyteen ja tuloeroihin 2015-2018. Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminta. <https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/7477009/Talouspolitiikan+vaikutukset+ty%C3%B6llisyyteen+ja+tuloeroihin+2015-2018.pdf/11657bf5-9242-41a3-8afa-52e64b60ec3e/Talouspolitiikan+vaikutukset+ty%C3%B6llisyyteen+ja+tuloeroihin+2015-2018.pdf.pdfM> Haettu: 11.4.2019

Valtiovarainministeriö (2013) Valtiovarainministeriön makrotaloudellisten analyysimallien käyttö ja julkisuus. https://www.viestintavirasto.fi/attachments/toimialatieto/finictsisallot/seminaaritjatilaisuudet/FI_10_Valtiovarainministerioen_makrotaloudellisten_analyysimallien_kaeyttoa_ja_julkisuus_Mika_Kuismanen_VALTIOVARAINMINISTERIÖ.pdf Haettu: 15.11.2017

Valtiovarainministeriö (2015) Valtiovarainministeriön virkamiesraportti – talouspolitiikan lähtökohdista. http://Valtiovarainministerio.fi/artikkeli/-/asset_publisher/Valtiovarainministerio-n-virkamiesraportti-talouspolitiikan-lahtokohdista Katsottu 15.11.2017

Valtiovarainministeriö (2017) Valtiovarainministeriö ennustaa – riippumattomasti ja harhattomasti. <https://www.youtube.com/watch?v=xYHPVWPwLU&feature=youtu.be> Haettu: 17.10.2017

Vartiainen, Juhana & Pekkarinen, Jukka (1993) Suomen talouspolitiikan pitkä linja. Helsinki: WSOY

Veilahti, Antti (2016) Financial crises in Europe: Multilevel analysis of youth, employment and the economy of wellbeing from 2007 to 2012. University of London.

Verdoorn, Petrus Johannes (1949) Factors that Determine the Growth of Labour Productivity. Teoksessa McCombie, John, Maurizio Pugno & Bruno Sor (toim.) Productivity Growth and Economic Performances: Essays on Verdoorn's Law.

Watson, Mark (2008) Macroeconomic Forecasting. Teoksessa Steven Durlauf & Lawrence Blume. The New Palgrave Dictionary of Economics Second edition. Lontoo: Palgrave Macmillan

Wrenn, Mary (2016) Immanent Critique, Enabling Myths, and the Neoliberal Narrative. Review of Radical Political Economics 48:3, 452-466

Yle. 4.2.2019. Valtiovarainministeriö: Uuden hallituksen varauduttava kahden miljardin euron leikkauksiin tai veronkiristykseen. Haettu: 12.4.2019.